

Τμήμα Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας, Μουσειολογίας

MARE DI CANDIA ET EGEO.

REGNO DI CANDIA.

MARE ADRIATICO.

MARE DI SCARPANTO.

MARE MEDITERANEO OVERO DI BARBARIA.

B2013073

Δρακάκης Εμμανουήλ, Καββαδία Αλεξάνδρα, Μεταλληνός Δημήτριος

1

Περιεχόμενα

I. Ευχαριστίες.....	4
II. Περίληψη.....	5
III. Abstract	6
IV. Εισαγωγή	7
Οι απαρχές της Βενετικής Αυτοκρατορίας	9
V. Η Βενετοκρατία στην Ελλάδα	11
Κτήσεις της Βενετίας στον Ελλαδικό χώρο.....	11
Ονομασίες των Κτήσεων στα Ιταλικά	12
VI. Η παρουσία των Ενετών στα Επτάνησα.....	12
Βενετική διοίκηση στα Ιόνια Νησιά (reggimento)	13
Η Κοινότητα των Ιονίων Νήσων.....	15
Η διαμόρφωση των κοινωνικών ομάδων στα ιόνια νησιά	15
Το εμπόριο και η αγροτική παραγωγή	16
VII. Η Βενετική κυριαρχία στην Κρήτη	16
Η διοίκηση.....	17
Είδη Συμβουλίων	18
Καπιτουλάρια (Commissiones, Capitularia).....	19
Εποπτική Υπηρεσία.....	19
Η διαίρεση της Κρήτης	19
Το Φεουδαρχικό σύστημα.....	20
Η αντιμετώπιση των Βενετών προς τους Κρήτες	20
Κρητικές επαναστάσεις-εξεγέρσεις	21
Ο Μιχαήλ Παλαιολόγος και η Επανάσταση	23
Η εξέγερση του Αλέξιου Καλλέργη.....	23
Αποστασία του Άγιου Τίτου	25

VIII. Φορείς παραγωγής αρχείων επί Ενετοκρατίας	26
Οι Νοτάριοι	27
Διαθήκες.....	30
Τα προικοσύμφωνα	31
IX. Τα κατάστιχα του Τζιοβάνι Κρούσσου	32
Περιγραφή των κατάστιχων	32
Μεθοδολογία Έκδοσης	33
X. Μεταγραφές των κατάστιχων	34
XI. Λήψεις των κατάστιχων	58
XII. Γλωσσάριο.....	68
Βιβλιογραφία	73

I. Ευχαριστίες

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να εκφράσω τις ειλικρινείς ευχαριστίες μου σε όσους συνέβαλλαν στην υλοποίηση αυτής της προσπάθειας. Και πρώτα απ' όλους στους επιβλέποντες καθηγητές της πτυχιακής εργασίας μου, τον κύριο Δρακάκη Εμμανουήλ, τον κύριο Μεταλληνό Δημήτριο και την κυρία Καββαδία Αλεξάνδρα, για την ορθή καθοδήγηση, τις συμβουλές και την συνεχή στήριξη που μου παρείχαν όλο αυτό το χρονικό διάστημα.

Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω, όλους τους καθηγητές του τμήματος Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας που βοήθησαν για να πραγματοποιηθεί η παρούσα εργασία χάρη των γνώσεων που αποκόμισα από αυτούς.

Επιπλέον, θα επιθυμούσα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου, όπως επίσης και ορισμένους πολύ αγαπητούς ανθρώπους που συνάντησα κατά τη διάρκεια των σπουδών μου, για την καθημερινή τους συμπαράσταση, την υπομονή τους, τον χρόνο και τη βοήθεια τους.

Τέλος, το μεγαλύτερο ευχαριστώ στους γονείς μου, που ήταν πάντα δίπλα μου όλα αυτά τα χρόνια αποδέχτηκαν της επιλογές μου και με στήριξαν.

II. Περίληψη

Το θέμα της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι η μεταγραφή και η μελέτη νοταριακών πράξεων. Οι νοταριακές πράξεις αποτελούν χρήσιμες και πολύτιμες αρχειακές πηγές για την ιστοριογραφία. Πιο συγκεκριμένα, μελετάται η μεταγραφή των κατάστιχων του Τζιοβάνι Κρούσου, ενός νοταρίου που άσκησε το επάγγελμά του στον βενετοκρατούμενο Χάνδακα (σημερινό Ηράκλειο) της Κρήτης. Σκοπός της εργασίας είναι η μεταγραφή κάποιου μέρους των δικαιοπρακτικών εγγράφων του νοταρίου αυτού και ειδικότερα δέκα λήψεις χειρόγραφων κειμένων, οι οποίες παρατίθενται στη συνέχεια της εργασίας και χρονολογούνται στον 17^ο αιώνα. Η μελέτη των κατάστιχων αυτών χαρακτηρίζεται από πρακτικές δυσκολίες. Αρχικά, η ανάγνωση είναι δύσκολη για κάποιον που δεν έχει εξασκηθεί στις επιστήμες της παλαιογραφίας και της διπλωματικής, διότι τα κείμενα είναι πλούσια σε βραχυγραφίες και συμπτύξεις. Ακόμη, οι κανόνες γραφής, οι κανόνες τονισμού, τα σημεία στίξης και η ορθογραφία διαφέρουν αρκετά από τον σημερινό τρόπο γραφής. Επίσης, στη συγκεκριμένη εργασία υπάρχει ακόμη μία ιδιαιτερότητα, η οποία είναι η γλώσσα των κειμένων. Όπως αναφέρθηκε, η περίοδος που παράχθηκαν τα κατάστιχα αυτά είναι η βενετοκρατία, ως εκ τούτου υπάρχουν λέξεις δάνεια της ιταλικής γλώσσας μαζί με την κρητική διάλεκτο, που καθιστούν το κείμενο μη κατανοητό στον αναγνώστη. Η μεταγραφή πραγματοποιείται για να κάνει το κείμενο ευανάγνωστο προς τους μελετητές – αναγνώστες. Όμως, δεν επεμβαίνει καθόλου στο περιεχόμενο του. Τέλος, η εργασία χωρίζεται σε δύο σκέλη: α) Ξεκινάει με το ιστορικό πλαίσιο, το οποίο εντάσσει τον αναγνώστη στην εποχή της ενετοκρατίας στον ελλαδικό χώρο και συγκεκριμενοποιείται στην Βενετοκρατούμενη Κρήτη, για να έχει ο αναγνώστης μία πλήρη εικόνα για το πού και πότε δημιουργήθηκαν και παράχθηκαν αυτά τα έγγραφα. β) Ακολουθεί το πρακτικό κομμάτι της εργασίας, που είναι και το κυριότερο, καθώς, περιλαμβάνει τις μεταγραφές των νοταριακών πράξεων, τις λήψεις αυτών, τον σχολιασμό τους και το γλωσσάριο όρων, δηλαδή τη μετάφραση των ιταλικών λέξεων στα ελληνικά.

III. Abstract

The topic of the thesis is the transcription and examination of the notary records. The notary acts constitute a priceless and beneficial archival resource for the historiography. More precisely, the transcription of Giovanni Cruzo's notary records are being under examination, a notary that carried out his profession during Venetian dominated Crete, in the region of Handakas (curr. Heraklion). The aim of the thesis is the transcription of a part of the legal documents of the aforementioned notary and more specifically ten recordings of handwritten texts, as detailed below in the paper, that are dated back to the 17th century. The examination of the texts is characterized by practical difficulties. To begin with, one has to be acquainted with the science of paleography and diplomacy in order to comprehend such writings, due to the vast presence of abbreviations and word contraction in the texts. Furthermore, the grammar along with the word stress, the punctuation marks as well as the dictation, differ from the current grammar rules. Additionally, this thesis bears another characteristic feature i.e. the language of the text. As stated above, the period in which these records are brought fourth is during the Venetian Domination, thus Italian loanwords occur along with Cretan dialect rendering the text incomprehensible to the reader. The transcription was conducted to make the text understandable to the readers and scholars. Nevertheless, no intervention has been made to its content. To conclude, the thesis is divided into two parts; it establishes the historical context which introduces the reader to the era of the Venetian dominated Greece and more specifically Crete, in order to provide them with full insight as to where and when these documents were composed and created. The practical part that follows, constitutes the principal point of the thesis, containing the transcription and recording of the notary texts followed by annotations and the glossary i.e. the translation of the Italian words in Greek.

IV. Εισαγωγή

Η έντονη νοταριακή δραστηριότητα που παρατηρείται στις βενετοκρατούμενες περιοχές του ελληνικού χώρου, έχει αφήσει άφθονα κατάλοιπα για τη Νεότερη Ιστορία του 17^{ου} αιώνα στους μελετητές. Τα σωζόμενα δικαιοπρακτικά έγγραφα είναι πολύ σημαντικές ιστορικές πηγές και υπάρχουν μελέτες με ποικίλες πτυχές της κοινωνικής ζωής σε διαφορετικές περιοχές του ελληνικού κόσμου. Τα νοταριακά έγγραφα μπορεί κανείς να τα μελετήσει και να τα αξιοποιήσει για διάφορους λόγους.

Το βενετικό κράτος με τον έντονο γραφειοκρατικό χαρακτήρα και τη μέριμνα να διαφυλάττει τα αρχεία του, έχει συμβάλει στη διαιώνιση και την κατανόηση της ιστορίας του. Πλήθος αρχείων σώζεται μέχρι και σήμερα, το οποίο προσφέρει μια αξιοπρεπέστατη εικόνα της ιστορίας της Γαληνότητας και των κατακτήσεών της. Αυτό συνέβη γιατί οι Βενετοί δεν έκαναν καμία ενέργεια εάν δεν τη κατέγραφαν. Φεύγοντας από τη Κρήτη ή από άλλες περιοχές, στις οποίες κυριάρχησαν, έπαιρναν μαζί τους όσο το δυνατόν περισσότερα από τα αρχεία που παράχθηκαν και τα μετέφεραν στη Βενετία. Της Κρήτης όμως, δεν σώθηκαν όλα. Τα αρχεία των Χανίων καταστράφηκαν από πυρκαγιές, μετά την κατάληψη της Κρήτης από τους Τούρκους. Άρα το αρχειακό υλικό που σώζεται αφορά το διαμέρισμα του Χάνδακα το σημερινό Ηράκλειο. Σώθηκαν δύο μεγάλες σειρές αρχειακού υλικού, το νοταριακό αρχείο και το αρχείο του Δούκα της Κρήτης.

Θέμα αυτής της πτυχιακής εργασίας είναι, η μεταγραφή και η μελέτη των νοταριακών πράξεων του Τζιοβάνι Κρούσσο, συμβολαιογράφου της Κρήτης τον 17^ο αιώνα, όπως και η μελέτη της γενικότερης ιστορίας της Βενετοκρατίας στην Ελλάδα. Ειδικότερα, ερευνάται η ιστορία της βενετοκρατούμενης Κρήτης, και γίνεται και μία μικρή αναφορά στα βενετοκρατούμενα Επτάνησα. Ακόμη, γίνεται μια εκτενής μελέτη για το τι είναι τα νοταριακά κατάστιχα και πόσο σημαντικά είναι για τη γνώση της ιστορίας σήμερα.

Όσον αφορά την ανάγνωση των πράξεων αυτών, για την μεταγραφή τους απαιτήθηκε γνώση της παλαιογραφίας και της διπλωματικής, επιστήμες για τη μελέτη των γραφών· όσον αφορά την κατανόηση των κειμένων χρησιμοποιήθηκε λεξικό της ιταλικής γλώσσας. Αυτά τα δύο ήταν και τα πιο δύσκολα κομμάτια για την υλοποίηση αυτής της πτυχιακής. Ο σκοπός είναι, να αποδοθεί η σημασία των κειμένων όσο το δυνατόν καλύτερα και να κατανοηθεί· εξαιτίας των γλωσσικών ιδιαιτεροτήτων που υπάρχουν και της διαλέκτου, είναι δυσνόητα. Γι' αυτό τον λόγο στο τέλος της εργασίας παρατίθεται ένα γλωσσάρι, με κάποιες από τις λέξεις των κατάστιχων με τη σημασία

τους, για την ευκολότερη ανάγνωσή τους. Αντίστοιχα, για την κατανόηση των κειμένων υπάρχει και σχολιασμός αυτών. Αναφέρονται ακόμη όλες οι ιδιαιτερότητες γραφής του συμβολαιογράφου, αλλά και οι κανόνες για την μεταγραφή των εγγράφων, που διευκολύνουν τον αναγνώστη.

Όπως αναφέρθηκε, η περίοδος των κατάστιχων είναι ο 17^{ος} αιώνας στη βενετοκρατούμενη Κρήτη, γι' αυτό τον λόγο μεγάλο μέρος της εργασίας βασίζεται και στο ιστορικό αυτό πλαίσιο. Γίνεται αναφορά στην κοινωνία της Κρήτης, στις συνθήκες ζωής των κατοίκων, τη βενετική διοίκηση, την οικονομία ακόμη και στις επαναστάσεις των Κρητών. Με αυτό τον τρόπο υπάρχει μια πλήρης εικόνα για την κοινωνία στην οποία παράχθηκαν τα έγγραφα αυτά και αναλύεται ένα μεγάλο κομμάτι της ιστορίας της Ελλάδας και ειδικότερα της Κρήτης. Έπειτα, ακολουθεί η μελέτη για τους φορείς παραγωγής αρχείων επί βενετοκρατίας και γίνεται λόγος για τον νοτάριο ως επάγγελμα και ως σημαντικό φορέα παραγωγής αρχείων. Αναλύονται δύο από τα σπουδαιότερα είδη αρχείων ως ιστορικές πηγές, με πλούσιες πληροφορίες για την ανθρώπινη φύση και την κατανόηση της κοινωνίας και των εθίμων της εποχής εκείνης. Η εργασία ολοκληρώνεται με το πρακτικό μέρος, που είναι οι μεταγραφές των κατάστιχων, ο σχολιασμός τους και το γλωσσάρι λέξεων.

Οι απαρχές της Βενετικής Αυτοκρατορίας

Η Βενετία ξεκίνησε ως μια πόλη η οποία, παρόλο που είχε τους δικούς της τοπικούς ηγέτες παρέμενε πολιτικά υποτελής στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Ο βασικός πυλώνας της οικονομίας της, ήταν κυρίως, η αλιεία και το εμπόριο με γειτονικές περιοχές. Στρατηγικά, η θέση της γρήγορα αναγνωρίστηκε από τους Βυζαντινούς, προσέφερε τη δυνατότητα εγκατάστασης βυζαντινού διοικητή και ανάπτυξης του εμπορίου προς τη Μαύρη και Ερυθρά θάλασσα απ' όπου εμπορευόταν πρώτες ύλες. Το εμπόριο, όμως, ήταν μόνο μία από τις αρμοδιότητες της, η Βυζαντινή αυτοκρατορία χρησιμοποίησε τους Βενετούς και για προστασία της Αδριατικής θάλασσας από επιδρομές. Σε αντάλλαγμα η Βενετία απέκτησε προνόμια και επεκτάθηκε η εμπορική της δραστηριότητα και έτσι καθιερώνεται ως ναυτική δύναμη. Αργότερα, γεγονότα που σχετίζονται με την εσωτερική πολιτική του Βυζαντίου και διάφορες επιδρομές, τα οποία δεν θα αναφερθούν στη παρούσα εργασία¹, προκάλεσαν την οικονομική παρακμή της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Στα τέλη του 11^{ου} αιώνα η Βενετία παίρνει μέρος στα σταυροφορικά κινήματα που οργάνωσε η Καθολική Εκκλησία με τη βοήθεια φεουδαρχικών ηγεμόνων. Η Βενετία αρχικά δεν ήθελε να συμμετάσχει, διότι πίστευε ότι θα διακινδύνευε τις εμπορικές της δραστηριότητες και τις σχέσεις που είχε δημιουργήσει. Ωστόσο, εξαιτίας του ανταγωνισμού στη Μεσόγειο με άλλες μεγάλες εμπορικές δυνάμεις, κάμφθηκαν οι ενδοιασμοί της. Αυτή η απόφαση της όμως σταδιακά θα αλλάξει. Τον 12^ο αιώνα η Βενετία θα συμμετέχει τελικά στις Σταυροφορίες με αποτέλεσμα να χτίσει σημαντικές εμπορικές βάσεις στην Ανατολή. Εξαιτίας της επέκτασής τους και της εμπορικής ισχύος που απέκτησαν στην Ανατολική Μεσόγειο, οι Βενετοί άρχισαν να υπονομεύουν τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Βέβαια η αλλαγή των πεποιθήσεών τους οφείλεται και στους Βυζαντινούς, οι οποίοι δεν παρείχαν πια την ίδια προνομιακή μεταχείριση προς τους Βενετούς. Στα τέλη του 12^{ου} αιώνα η εχθρότητα μεταξύ Βενετίας και Βυζαντίου έγινε η αιτία για την εξέλιξη της Δ' Σταυροφορίας.

Η δύναμη της Βενετίας στο τέλος πια του 12^{ου} αιώνα ήταν εμφανής στον ευρωπαϊκό χώρο, χάρη στην εμπορική της δραστηριότητα και τη ναυτική της ισχύ. Εξαιτίας του ανταγωνισμού που υπήρχε θέλησαν πολλές περιοχές να επισκιάσουν τη Βενετία και τη σχέση της με το Βυζάντιο.

¹ Πλουμίδης Γεώργιος *Η Βενετοκρατία στην Ελληνική Μεσόγειο* σελ. 9,10

Ωστόσο η Βενετία καταφέρνει να διατηρήσει τα προνόμια της, αλλά, με καχυποψία μεταξύ των δύο συμμάχων. Κατά τη Δ΄ Σταυροφορία η Βενετία κλήθηκε να βοηθήσει με τη παροχή πλοίων, διότι διέθετε έναν από τους ισχυρότερους στόλους της εποχής εκείνης. Όμως, με την παρέκκλιση του αρχικού της στόχου, ο οποίος ήταν οι Άγιοι Τόποι, η Δ΄ Σταυροφορία φέρνει την Βενετία αντιμέτωπη με το Βυζάντιο και την κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης. Αυτό συνέβη γιατί οι Σταυροφόροι στάλθηκαν να βοηθήσουν τον Αλέξιο Άγγελο² για την αποκατάσταση του στον βυζαντινό θρόνο με τεράστια ανταμοιβή. Θα ακολουθήσουν διάφορα γεγονότα³ μετά την επιτυχή Σταυροφορία, αλλά η κατάληξη δεν ήταν αυτό που τους υποσχέθηκαν. Έτσι, ξεκίνησε η λεηλασία της Κωνσταντινούπολης από Γάλλους και Βενετούς Σταυροφόρους. Με την άλωση της Κωνσταντινούπολης διαμοιράστηκαν τα εδάφη της αυτοκρατορίας και η Βενετία λαμβάνει σημαντικό μέρος των εδαφών της Ρωμανίας και Κωνσταντινούπολης. Η κατάληξη της Δ΄ Σταυροφορίας επέφερε σημαντικές αναδιατάξεις στην ανατολική Μεσόγειο. Τις πρώτες δεκαετίες της Δ΄ Σταυροφορίας οι κτήσεις της Βενετίας επεκτάθηκαν στη Βόρεια Αδριατική, την Κρήτη, τη Μεθώνη, την Κορώνη και στην Κέρκυρα. Πολλές, όμως, από τις κτήσεις της, ήταν αποτέλεσμα και διπλωματικής προσέγγισης, όχι μόνο στρατιωτικής δράσης.

² Αλέξιος Άγγελος γιος του πρώην αυτοκράτορα Ισαάκιο Β΄ ο οποίος εκθρονίστηκε από τον αδελφό του Αλέξιο Γ΄ Διαλέτη Ανδρονίκη, Πλακωτός Γιώργος Πούπου Άννα *Ιστορία της Βενετίας και της Βενετικής Αυτοκρατορίας*, 11^{ος} - 18^{ος} αι. σελ. 44

³ Διαλέτη Ανδρονίκη, Πλακωτός Γιώργος Πούπου Άννα *Ιστορία της Βενετίας και της Βενετικής Αυτοκρατορίας*, 11^{ος} - 18^{ος} αι. σελ. 44

V. Η Βενετοκρατία στην Ελλάδα

Η Ελλάδα βρέθηκε για ορισμένο χρονικό διάστημα υπό το καθεστώς της Βενετικής κυριαρχίας. Οι Βενετικές κτήσεις στην Ελλάδα, σε όλη τη διάρκεια της κυριαρχίας των Ενετών χαρακτηρίστηκαν ως αποικίες και περιλαμβάνονταν στο «Κράτος της Θάλασσας-*Stato da Mar*». Η πολιτική παρουσία της Γαληνότατης διαφοροποιείται χρονικά στον ελλαδικό χώρο, γι' αυτό τον λόγο, η ιστορία κάθε αποικίας διαθέτει τη δική της ιδιαιτερότητα όσον αφορά την ιστορική μελέτη της, δίνοντας έτσι μια σύνθετη εικόνα του ελληνικού κόσμου υπό την κυριαρχία της.

Κτήσεις της Βενετίας στον Ελλαδικό χώρο

1. Κρήτη: 1204/12011-1669
2. Πελοπόννησος: Μεθώνη-Κορώνη-Πύλος: 1204-1500, Άργος-Ναύπλιο-Μονεμβασία: τέλη 14^{ου} αιώνα-1540. Όλη η Πελοπόννησος 1685-1715
3. Κέρκυρα: 1386-1797
4. Ζάκυνθος: 1484-1797
5. Κεφαλονιά: 1500-1797
6. Λευκάδα: 1685-1797
7. Ιθάκη: 1503-1797
8. Κύθηρα: 1363-1787
9. Κύπρος: 1489-1571
10. Εύβοια: 1390-1470
11. Τήνος: 1390-1715
12. Μύκονος: 1390-1550
13. Πάργα: τέλη 1401-1797
14. Πρέβεζα: 1718-1797
15. Βόνιτσα: 1718-1797
16. Ναύπακτος: 14^{ος}-15^{ος} αιώνας

Ονομασίες των Κτήσεων στα Ιταλικά

1. Η Κρήτη: Regno di Candia
2. Η Πελοπόννησος: Regno di Morea
3. Το Ναύπλιο: Napoli di Romania
4. Η Μονεμβασία: Malvasia
5. Η Εύβοια: Negroponte
6. Τα Κύθηρα: Cerigo
7. Η Ζάκυνθος: Zante
8. Η Λευκάδα: Santa Maura
9. Η Κέρκυρα: Corfu
10. Η Ναύπακτος: Lepantho

VI. Η παρουσία των Ενετών στα Επτάνησα

Οι Βενετοί με τη λήξη της Δ' Σταυροφορίας, δημιούργησαν μία αποικιακή-εμπορική αυτοκρατορία, η οποία παρά την Οθωμανική επιθετικότητα διατηρήθηκε, έστω και μειωμένη, ως το 1797. Η κυριαρχία της Βενετίας στα Επτάνησα διήρκησε σχεδόν τέσσερις αιώνες και επηρέασε σημαντικά την κοινωνία, την οικονομία και την πολιτιστική κληρονομιά αυτών των περιοχών.

Οι αποικίες των Βενετών συγκροτήθηκαν κυρίως, από πόλεις, λιμάνια και ορισμένες χερσαίες περιοχές. Τα ιόνια νησιά ήταν πολύτιμα στους Βενετούς γιατί ένωσαν την Βενετία με τις υπόλοιπες κτήσεις τους στον Ελλαδικό χώρο. Η χρησιμότητα των ιονίων νήσων ήταν η ασφαλής σύνδεση της βενετικής ναυτιλίας προς και από τα λιμάνια που εμπορεύονταν οι Βενετοί τα οποία ήταν, στη Μέση Ανατολή (Συρία, Αίγυπτος), την Κωνσταντινούπολη και τη Μαύρη Θάλασσα. Τα «βενετικά νησιά της Ανατολής» όπως αποκαλούνταν τα Επτάνησα μέχρι τη λήξη της Ενετοκρατίας το 1797, εντάχθηκαν στη δημοκρατία του Άγιου Μάρκου σε διαφορετικούς χρόνους, όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφαλαίο.

Εν ολίγοις, το 1363 οι Βενετοί κατέκτησαν τα Κύθηρα από την οικογένεια Βενιέρ, τα Αντικύθηρα, τα οποία δόθηκαν στην οικογένεια Βιάρο από το 13^ο μέχρι το 17^ο αιώνα, την Κέρκυρα, η οποία προσχώρησε μόνη της στο βενετικό κράτος με αίτημα της τοπικής Κοινότητας,

επίσης το νησί των Παξών, το οποίο ήταν συνδεδεμένο με την Κέρκυρα όπως το Βουθρωτό και η Πάργα. Οι Παξοί πωλήθηκαν το 1513 ως φέουδο στους κληρονόμους του Ιωάννη Σπύρη, Βερναρδίνου Αβράμη και Γάλλο Μορέλλο, το Βουθρωτό το 1386-1797 και η Πάργα το 1401 προσχώρησαν στη Γαληνότατη. Με διαπραγματεύσεις που πραγματοποιήθηκαν σε δύο από τους επτά Βενετοτουρκικούς πολέμους, εντάχθηκαν στις κτήσεις της Γαληνότατης τρία ακόμη νησιά του Ιονίου Πελάγους: η Ζάκυνθος, η Κεφαλονιά και η Ιθάκη. Στο τέλος του πρώτου Βενετοτουρκικού πολέμου (1463-1479), εντάχθηκε στο βενετικό κράτος η Ζάκυνθος, (1484) και κατά τη διάρκεια του δεύτερου πολέμου (1499-1503), προσαρτήθηκε η Κεφαλονιά, το (1500) και η Ιθάκη, το (1503). Η επέκταση της βενετικής κυριαρχίας, συνέβη σε εποχή που βίωνε πολιτικές και οικονομικές αλλαγές με τους Ιταλικούς πολέμους, την απειλητική οθωμανική αυτοκρατορία και την υποβάθμισή της στο διεθνές εμπόριο. Επιπροσθέτως, η Βενετία απέκτησε σταθερό εδαφικό χαρακτήρα και θα λειτουργούσε στο εξής με όρους ομοσπονδιακής διακυβέρνησης.⁴

Με αυτούς τους όρους τον 16^ο αιώνα η Βενετία αντιμετώπιζε τις αποικίες της σαν οργανικά τμήματα του κράτους και όχι μόνο για το δικό της όφελος, ενδιαφερόταν για τα εσωτερικά προβλήματα και τη φροντίδα τους, για την καλύτερη ποιότητα ζωής των κατοίκων. Για παράδειγμα, πραγματοποιήθηκαν οχυρωματικά έργα για αμυντική ενίσχυση από εχθρικές επιθέσεις.

Με τους Βενετοτουρκικούς πολέμους, η Γαληνότατη είχε πολλές απώλειες των κτήσεών της. Γι' αυτό ήταν φυσικό ότι οι Βενετοί θα έκαναν τα πάντα για να κρατήσουν αυτά που τους είχαν απομείνει από το «Κράτος της θάλασσας». Η μεγαλύτερη απώλεια όμως ήταν, αυτή της Κρήτης το 1669, αποτέλεσμα εικοσιπενταετούς πολέμου, με τεράστιο κόστος. Μετά τη λήξη του Κρητικού πολέμου, σηματοδοτείται η τελευταία φάση της ανεξάρτητης ζωής του βενετικού κράτους. Η βενετική κυριαρχία στα ιόνια νησιά επικυρώθηκε το 1699 με τη συνθήκη του Κάρλοβιτς⁵ μετά την προσθήκη της Λευκάδας την οποία είχαν κατακτήσει από το 1684.

Βενετική διοίκηση στα Ιόνια Νησιά (reggimento)

Κάθε κτήση της Βενετίας στα ιόνια νησιά έχρηζε διαφορετικής διοικητικής μεταχείρισης, ανάλογα με τον τρόπο (ηθελμένη προσχώρηση, στρατιωτική κατάκτηση) και τον χρόνο ένταξής

⁴ Γεράσιμο Δ. Παγκράτης «*Ιόνιοι Νήσοι, Ιστορία και Πολιτισμός*»

τους. Για παράδειγμα, η Κέρκυρα ήταν ένα από τα νησιά που εκούσια εντάχθηκε στο βενετικό κράτος, με τη σύνταξη χρυσόβουλου το 1386. Με το τελευταίο, η Κέρκυρα, υποσχόταν αφοσίωση και πίστη στην βενετική αυτοκρατορία. Ως εκ τούτου, η Κέρκυρα θα ήταν υπό την προστασία της Γαληνότητας.

Όπως αναφέρθηκε, υπήρχε ποικιλομορφία στο διοικητικό σύστημα των Επτανήσων. Όμως, διακρίνονται και κοινά χαρακτηριστικά. Τηρούσαν δηλαδή το βενετικό διοικητικό σύστημα. Η διοίκηση, πολιτική ή στρατιωτική, ελεγχόταν μόνο από ένα πρόσωπο, το οποίο το ακολουθούσαν και άλλοι εξειδικευμένοι υπάλληλοι που του παρείχαν συμβουλές έχοντας και αυτοί κάποιες αρμοδιότητες. Η θητεία των ανώτατων αξιωματικών διαρκούσε δύο χρόνια και εκλέγονταν από δύο χιλιάδες περίπου πατρικίους. Το χρονικό διάστημα της θητείας τους δεν αρκούσε για να γνωρίσουν ιδιαίτερα τον κοινωνικό περίγυρο, ούτε να βοηθήσουν στην επίλυση διάφορων προβλημάτων του τόπου.

Οι Βενετοί προσπάθησαν να διοικήσουν σύμφωνα με κάποιες προδιαγραφές, οι οποίες βασίζονταν στην έκταση, την οικονομική και στρατιωτική σημασία της κάθε κτήσης. Για παράδειγμα, τα μικρά νησιά όπως οι Παξοί εξαρτήθηκαν από την Κέρκυρα και η Ιθάκη από τη Ζάκυνθο. Στους Παξούς, είχε τοποθετηθεί τοποτηρητής (*magistrato di polizia*), από τον προνοητή της Κέρκυρας. Στην Ιθάκη αντίστοιχα, διοικούσε ένας Κεφαλονίτης, που είχε εκλεγεί από την κοινότητα του νησιού, πάλι όμως με την έγκριση του προνοητή. Υπήρχε όμως και τοπικό συμβούλιο που αναλάμβανε εσωτερικά θέματα. Στα Κύθηρα αντ' αυτού, εκλέχθηκε προνοητής και καστελλάνος με διετή θητεία οι οποίοι ήταν διοικητικά εξαρτημένοι από την Κρήτη. Στη Ζάκυνθο και την Κεφαλονιά με παρόμοιο σύστημα διακυβέρνησης, διοικούσε ο προνοητής με δύο συμβούλους (*consiglieri*) και έναν γραμματέα. Η Λευκάδα είχε δύο προνοητές και υπάγονταν σε αυτή η Πρέβεζα και η Βόνιτσα.

Στην Κέρκυρα βρισκόταν η έδρα του γενικού προνοητή της θάλασσας και υπήρξε σταθμός των πλοίων της Βενετίας, από και προς αυτήν. Μέχρι τα τέλη του 16^{ου} αιώνα ανώτατη βενετική εξουσία αποτελούσε ο βάιλος με στρατιωτικές και πολιτικές αρμοδιότητες. Μαζί με τον βάιλο υπήρχαν και δύο σύμβουλοι που συνεργάζονταν στις δίκες και δυο Κερκυραίοι δικαστές με θητεία ενός έτους που στη συνέχεια αντικατέστησαν τον *camerlengo*, ο οποίος διαχειριζόταν ως τότε τα οικονομικά του νησιού.

Για τη διαχείριση των δημόσιων οικονομικών στα νησιά του Ιονίου πελάγους λειτουργούσαν πέντε δημόσια ταμεία (camere fiscali): στην Κέρκυρα, στη Λευκάδα, στην Κεφαλονιά, στη Ζάκυνθο και στα Κύθηρα. Επικεφαλής κάθε ταμείου ήταν ο ανώτατος Βενετός αξιωματούχος, μαζί με έναν εκ των δύο συμβούλων, ενώ το διοικητικό προσωπικό απαρτιζόταν από ντόπιους, εκλεγμένους από τα τοπικά συμβούλια.

Το 1574, στο αξίωμα του προνοητή προστέθηκε ο τίτλος του καπιτάνου και τα καθήκοντα του αφορούσαν στρατιωτικά ζητήματα, τον έλεγχο του δημόσιου ταμείου, αμοιβές των υπαλλήλων του δημοσίου και των στρατιωτών καθώς και τον σιτισμό των στρατιωτών και των κατοίκων του φρουρίου και τη λειτουργία των αλυκών. Ο προνοητής δηλαδή, ανέλαβε μεγάλο μέρος των αρμοδιοτήτων του βαΐλου και ο βάιλος περιορίστηκε στην άσκηση της πολιτικής εξουσίας.

Η Κοινότητα των Ιονίων Νήσων

Για την αποφυγή τυχόν αδικιών των αξιωματούχων των Βενετών, οι κάτοικοι είχαν το δικαίωμα να αποστέλλουν αντιπροσώπους, των τοπικών κοινωνιών, των Κοινοτήτων, στη μητρόπολη χωρίς την άδεια των τοπικών βενετικών αρχών της Κρήτης, για την καταβολή παραπόνων και διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους.

Για την οργάνωση και τον έλεγχο των νησιών οι Βενετοί ενσωμάτωσαν τον θεσμό της κοινοτικής αυτοδιοίκησης που ήδη υπήρχε στα Επτάνησα. Η Γαληνότητα προτιμούσε την συνεργασία με την τοπική άρχουσα τάξη, για ένα σταθερό κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον με τις κτήσεις της.

Ο ρόλος των Κοινοτήτων ήταν, η εκπροσώπηση των αστικών και αγροτικών πληθυσμών των νησιών και η διαχείριση της τοπικής εξουσίας. Με το Μέγα Συμβούλιο, το οποίο πραγματοποιούνταν κάθε χρόνο ψήφιζαν τα μέλη, τα οποία προέρχονταν από ισχυρές οικογένειες και επιθυμούσαν να τους εκπροσωπούν. Η θητεία των μελών διαρκούσε ένα χρόνο. Η σύνθεση του Συμβουλίου διαφοροποιόταν από τόπο σε τόπο ανάλογα με την ιστορική του πορεία και την κοινωνική του οργάνωση.

Η διαμόρφωση των κοινωνικών ομάδων στα Ιόνια νησιά

Η διάκριση των κοινωνικών ομάδων γινόταν με βάση, τα πολιτικά κριτήρια, την επαγγελματική απασχόληση και με τον τόπο διαμονής. Στην κορυφή της κοινωνικής κατάταξης, υπάρχουν Έλληνες ή Βενετοί φεουδάρχες λόγω του σταθερού εισοδήματος και της κατοχής φέουδου, οι

οποίοι είχαν και το δικαίωμα της πρώτης έδρας της Κοινότητας. Στη δεύτερη κατηγορία, ανήκουν πολίτες (cittandi) που ήταν επιτυχημένοι κοινωνικά, οικονομικά ή πολιτικά και λάμβαναν μέρος στο κοινοτικό σώμα. Τρίτη κατηγορία ήταν αυτή που περιλάμβανε και το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού: οι έμποροι, οι τεχνίτες και γενικά οι εργαζόμενοι των αστικών κέντρων των Επτανήσων. Τελευταίοι έρχονται οι χωρικοί, που διέμεναν κιόλας στην ύπαιθρο και απασχολούνταν ως εργάτες, στα κτήματα των φεουδαρχών. Η δουλοπαροικία, ωστόσο, από τα τέλη του 16^{ου} αιώνα δεν ήταν τόσο έντονη.

Το εμπόριο και η αγροτική παραγωγή

Για τα Επτάνησα το εμπόριο αποτελούσε μεγάλο παράγοντα, γιατί επέτρεπε στους πολίτες τους να καλύπτουν τις διατροφικές τους ανάγκες και να αυξάνουν το εισόδημα τους. Μεγάλος πληθυσμός των ιονίων νήσων απασχολούνταν με τις εμπορικές δραστηριότητες. Οι Βενετοί, είχαν περισσότερα πλεονεκτήματα στο εμπόριο από τον ντόπιο πληθυσμό, αυτό όμως δεν σήμαινε ότι προσπαθούσε να τους απωθήσει τελείως, το αντίθετο μάλιστα· επωφελούνταν από αυτό. Το θαλάσσιο εμπόριο γενικά για τα ιόνια νησιά ήταν αρκετά κερδοφόρο, όμως πολλοί ασχολούνταν επίσης και με την αγροτική παραγωγή, διότι, η κατοχή γης προσέδιδε κύρος. Φυσικά, η γη ανήκε στους Βενετούς, οι οποίοι τη μεταβίβαζαν με τη μορφή φέουδου στους πολίτες είτε Δυτικούς είτε Έλληνες, στην εκκλησία -καθολική και ορθόδοξη- και σε μικροκαλλιεργητές. Το δημόσιο επίσης, κατείχε ακαλλιεργήτες εκτάσεις, τις οποίες έδινε ως ανταμοιβή για τις υπηρεσίες των υπηκόων.

VII. Η Βενετική κυριαρχία στην Κρήτη

Με τη διανομή του Βυζάντιου κράτους η Κρήτη εισέρχεται στην κυριαρχία του Βονιφατίου και αργότερα με μυστική συνθήκη, «Εκχώρηση της Κρήτης», της 12^{ης} Αυγούστου 1204 με τον Δόγη Δάνδολο, παραχωρείται στην Βενετία με αντάλλαγμα χιλίων αργυρών μαρκών. Βέβαια η απόκτηση της Κρήτης ήταν απόρροια της βοήθειας του Δόγη Δάνδολου προς τον Βονιφάτιο για την κατάκτηση της Θεσσαλονίκης από τον αντίπαλό του· και το χρηματικό ποσό ήταν αυτό που κατέστησε την παραχώρηση νόμιμη.

Ενώ οι Βενετοί ήταν απασχολημένοι με τη διαμοίραση της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, οι Γενουάτες, που είχαν πληγεί από τη ρήξη της αυτοκρατορίας και χάνοντας όλα τα προνόμια τους,

εκμεταλλεύτηκαν την ευκαιρία και εισχώρησαν στην Κρήτη το 1206. Αμέσως, οχύρωσαν το νησί με δεκαπέντε φρούρια για να αμυνθούν από τις μελλοντικές επιδρομές των Βενετών.

Οι Βενετοί μαθαίνοντας, ότι η Κρήτη είναι υπό την κυριαρχία των Γενουατών έστειλαν αμέσως στρατό για ανακατάληψη του νησιού, την άνοιξη του 1207. Καταφέρνουν να κατακτήσουν κάποιες περιοχές, όμως οι Γενουάτες κατέχουν ακόμη πολλά οχυρά. Το 1210, φαίνεται πως η νίκη ανήκει στους Βενετούς και με συμφωνία μεταξύ Βενετών και Γενουατών ολόκληρο το νησί εισέρχεται στην Βενετική κυριαρχία.

Μετά τον πενταετή αυτόν πόλεμο, οι Βενετοί συνειδητοποιούν ότι πρέπει να προστατεύσουν την πολύτιμη κτήση τους. Η Κρήτη λόγω της σπουδαιότητάς της, ονομάστηκε «Βασίλειο της Κρήτης» (Regno di Candia, Regnum Cretae).

Επίσης, γνώριζαν ότι είναι δύσκολο να κυβερνήσουν ένα νησί με πληθυσμό, άλλης εθνότητας και άλλης θρησκείας. Ούτε ήταν εφικτό να κρατήσουν όλες τις στρατιωτικές δυνάμεις τους στην Κρήτη. Γι' αυτό έπρεπε να βρουν έναν τρόπο να συνυπάρξουν, χωρίς εξεγέρσεις των Κρητικών. Η ανάγκη προστασίας του νησιού, τους οδήγησε να στείλουν αποίκους Βενετούς και να ιδρύσουν στρατιωτικές αποικίες με αντάλλαγμα την παραχώρηση γης και προνομίων.

Το αποτέλεσμα ήταν, η πρώτη αποικία να πραγματοποιηθεί, το 1211, επί του Δούκα Ιακώβου Τιεπόλου και στάλθηκαν εκατό τριάντα οκτώ ευγενείς Βενετοί ή Ιππότες (Milites, Cavalieri) και σαράντα οκτώ πεζοί (Pedites, Sergentes) με σύμβαση της μητρόπολης. Η σύμβαση ονομαζόταν εκχωρητήριο έγγραφο (carta concessionis) και σε αυτό υπήρχαν όλες οι υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των αποίκων.

Η Κρήτη διαιρέθηκε σε Εξαρχίες (Sextarium) και Τούρμες (Turmae) και οι άποικοι των Βενετών κατανεμήθηκαν σε αυτές. Κάθε Εξαρχία, διοικούνταν από τον Κατεπάνω (Capitaneus) του οποίου αρμοδιότητα ήταν η κατανομή γης σε κάθε άποικο της Εξαρχίας του.

Η διοίκηση

Η διοίκηση της Κρήτης και η διακυβέρνηση της έγινε σύμφωνα με τα πρότυπα της Βενετίας. Η ανώτατη αρχή ήταν ο Δούκας (Duca di Candia). Ήταν Βενετός και εκλεγόταν ανά δύο χρόνια. Μαζί με τον Δούκα υπήρχαν και δύο Σύμβουλοι (Consilarii), οι οποίοι ήταν Βενετοί ευγενείς και εκλέγονταν και αυτοί ανά δύο χρόνια. Αυτοί οι τρεις αποτελούσαν την Αυθεντία (Signoria), ήταν

υπεύθυνοι για όλες τις διοικητικές υποθέσεις της Κρήτης και διέμεναν στον Χάνδακα. Επίσης, από την Βενετία στέλνονταν οι Ρέκτωρες (Rectores), οι οποίοι ήταν διοικητές των άλλων δύο πόλεων Χανίων και Ρεθύμνου και αυτοί με δύο Συμβούλους.

Ανώτατοι όμως αυτών ήταν, οι Καπετάνιοι (Capitanei), που ήταν και οι αρχηγοί των Σεξτερίων-Διαμερισμάτων. Όμως από τα μέσα του 14^{ου} αιώνα το αξίωμα αλλάζει σε αυτό του Αρχιστρατήγου (Capitan General) εκλεγμένος και αυτός από την μητρόπολη και με διετή θητεία. Ο Καπετάνιος ερχόταν μετά τον Δούκα ιεραρχικά και ήταν ο αναπληρωτής του. Οι ευθύνες του ήταν στρατιωτικού χαρακτήρα και ήταν υπεύθυνος για τα φρούρια και τα δημόσια έργα.

Οι Καμερλέγγοι (Camerarri), εκλεγμένοι από τη μητρόπολη ηγούνταν της οικονομικής υπηρεσίας, είχαν τέσσερις κατώτερους υπαλλήλους, εισπράκτορες και γραμματείς. Επίσης ήταν αναπληρωτές των Συμβούλων.

Τα κατώτερα αξιώματα τα οποία μπορούσαν να αναλάβουν και οι Κρητικοί διορισμένοι από την Αυθεντία, ήταν:

α) Του Δικαστή με τρία δικαστήρια δύο για τους Βενετούς και ένα για τους Έλληνες. Ακόμη υπήρχαν οι εισαγγελείς (advocators communes).

β) Του αστυνόμου (Domini de nocte), με την αγορανομική υπηρεσία (Justitiarri) και τη δημόσια ασφάλεια.

γ) Του Καστελλάνου, ο οποίος ήταν αρμόδιος των φρουρίων (Καστέλλων-Castella) στην ύπαιθρο και κατοικούσε με την στρατιωτική φρουρά μέσα σε αυτά. Και αυτοί, διορισμένοι από την Αυθεντία, είτε Βενετοί, είτε Έλληνες. Τη θαλάσσια φρουρά την είχε αναλάβει ο βενετικός στόλος.

Είδη Συμβουλίων

Το Μέγα Συμβούλιο (Consilium majus) στο οποίο γίνονταν συνελεύσεις των τιμαριούχων⁶, συζητούνταν τα ζητήματα και οι υποθέσεις και στέλνανε τα αιτήματά τους στην μητρόπολη. Το Συμβούλιο των Κλητών (Pregadi) που γινόταν κάθε Δεκέμβριο και συνεργαζόταν με την Αυθεντία. Άλλο ένα Συμβούλιο για ιδιαίτερες περιπτώσεις ήταν το Συμβούλιο των Φεουδαρχών

⁶ Τιμαριούχος, ο κάτοχος τιμαρίου, τσιφλικιού

(Consilium Feudatorum). Επίσης, άλλο ένα συμβούλιο, το οποίο δημιουργήθηκε τους τελευταίους χρόνους της Βενετικής Αυτοκρατορίας ήταν, το Συμβούλιο των Δεκαοκτώ (Disdotto), το οποίο αποτελούνταν από δώδεκα Ενετούς ευγενείς και έξι Έλληνες που φρόντιζαν για τις υποθέσεις της κοινότητας.

Καπιτουλάρια (Commissiones, Capitularia)

Τα Καπιτουλάρια, ήταν αρχεία στα οποία είχαν γραπτώς όλες τις αρμοδιότητες και τα δικαιώματα κάθε υπαλλήλου της Κρήτης, από τον πρώτο ιεραρχικά μέχρι και τον τελευταίο. Κάθε υπάλληλος ήταν υποχρεωμένος να τηρεί όλα όσα ήταν γραμμένα στο καπιτουλάριό του. Η ενετική διοίκηση ήταν πολύ σχολαστική ώστε να μην συμβεί καμία παράβαση.

Εποπτική Υπηρεσία

Η Βενετία έστελνε κατά καιρούς στην Κρήτη ανώτερους υπαλλήλους-επόπτες, για να ελέγχουν τις δημόσιες υπηρεσίες. Τους πρώτους αιώνες συναντάμε τους Φρονίμους (Sapientes, Savii), ήταν πέντε ευγενείς σταλμένοι από τη Βενετία και οι αρμοδιότητες τους ήταν να επιβλέπουν το εμπόριο και την ναυτιλία του νησιού και να τιμωρούν τους παραβάτες.

Περισσότερα καθήκοντα όμως από τους Φρονίμους είχαν οι Προβλεπτές ή Προνοητές (Provisores, Proveditori) οι οποίοι ήταν υπεύθυνοι, όλων των υποθέσεων του νησιού. Ήταν επίσης πέντε και εκτελούσαν και καθήκοντα στρατιωτικά.

Στην κορυφή της ιεραρχίας από τον 16^ο αιώνα ήταν ο Γενικός Προβλεπτής, Σύνδικος και Ανακριτής (Proveditor General, Sindaco, Inquisitor), που στέλνόταν σε πολέμους ή σε άλλες αναταράξεις. Είχαν το δικαίωμα μετά τη λήξη της υπηρεσίας τους να υποβάλουν τη γνώμη τους για την βελτίωση του νησιού.

Η διαίρεση της Κρήτης

Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, η διαίρεση της Κρήτης έγινε με την οριστική κατοχή της το 1211, σε Εξαρχίες (Sexteria) με πρωτεύουσα τον Χάνδακα (Candida, Candia). Η οριστική διαίρεσή τους όμως έγινε τον 14^ο αιώνα σε τέσσερα διαμερίσματα, τα οποία είναι:

- Του Χάνδακα το οποίο ήταν το μεγαλύτερο διαμέρισμα και εκεί διέμεναν όλες οι ανώτερες αρχές του νησιού. Περιλάμβανε τις επαρχίες του σημερινού Ηρακλείου, το Μαραμπέλλο, το Λασιθί και την Βιάννο.

- Του Ρεθύμνου στο οποίο έδρευε ο Ρέκτωρας· και περιλάμβανε τις επαρχίες του σημερινού Ρεθύμνου, Αμάρι, Αγίου Βασιλείου και Μυλοπόταμο.

- Των Χανίων επίσης έδρα του Ρέκτορα· και περιλάμβανε τις σημερινές επαρχίες των Χανίων, Κυδωνία, Αποκόρωνα, Κίσαμο και Σέλινο.

- Της Σητείας, τέλος η οποία, περιλάμβανε τις επαρχίες της Σητείας και της Ιεράπετρας.

Η επαρχία των Σφακίων παρέμεινε αυτοδιοικούμενη. Η Βενετία προσπαθούσε να συγκρατήσει τους ατίθασους κατοίκους της και μόνο δύο μικρά φρούρια χτίστηκαν σε αυτή.

Το Φεουδαρχικό σύστημα

Όπως προαναφέρθηκε, η Γαληνότατη είχε στείλει Βενετούς αποίκους στην Κρήτη και τους είχε παραχωρήσει φέουδα. Κάθε ένας κατείχε ορισμένη έκταση γης σε διάφορες επαρχίες και ορισμένο αριθμό παροίκων, οι οποίοι καλλιεργούσαν την γη του και έδιναν κάποιο μέρος της παραγωγής στον Άρχοντα. Στους φεουδάρχες, η μητρόπολη παρείχε μόνιμη κατοικία στην Κρήτη και προνόμια ως αντάλλαγμα των υπηρεσιών και της υπακοής τους σε αυτή. Ανά έτος γινόταν επιθεώρηση (μόστρα-mostra) του Αρχιστράτηγου και επίσης ήταν υποχρεωμένοι να δίνουν ένα χρηματικό ποσό για κατασκευή ή συντήρηση των οχυρωματικών έργων.

Η αντιμετώπιση των Βενετών προς τους Κρήτες

Με την εγκατάσταση των Βενετών αποίκων στην Κρήτη, η μητρόπολη παραχώρησε εκτάσεις γης σε αυτούς σε όλο το νησί, είναι άγνωστο τι γινόταν με τους ντόπιους άρχοντες και τι είχε απομείνει στην κατοχή τους. Ωστόσο, οι πράξεις της Γαληνότατης όπως αποδείχθηκε ήταν εσφαλμένες και θα ερχόταν αντιμέτωπη με αυτές.

Οι μετέπειτα εξεγέρσεις των Κρητών, υποδηλώνουν ότι μάλλον, είχαν στερηθεί αρκετά από τις περιουσίες τους. Όπως ήταν λογικό, δεν μπορούσαν να ανεχθούν κάτι τέτοιο· γι' αυτό και ξεκίνησαν οι αντιδράσεις των Κρητικών ευγενών οι οποίοι όπως θα δούμε, ήταν και οι αρχηγοί των εξεγέρσεων αυτών. Όμως, δεν ήταν και οι μόνοι που είχαν πληγεί από την Βενετική αυτοκρατορία.

Οι βενετοί εκτός της κατάσχεσης των περιουσιών των Κρητών, είχαν επιβάλει και τις θρησκευτικές αντιλήψεις τους. Αυτό το κατάφεραν διώχνοντας τους ορθόδοξους επισκόπους και τον μητροπολίτη και στην θέση τους διορίστηκαν, Λατίνοι αρχιεπίσκοποι και επίσκοποι.

Επέτρεψαν μόνο κατώτερης τάξης κληρικούς και μοναχούς να μείνουν αλλά ήταν και αυτοί περιορισμένοι.

Έτσι, με όλες τις αδικίες που συνέβαιναν αλλά και με την εθνική υπερηφάνεια που είχαν οι Κρητικοί, οι εξεγέρσεις ήταν αναμενόμενες.

Κρητικές επαναστάσεις-εξεγέρσεις

Με την εγκατάσταση των Βενετών στην Κρήτη το 1211, ξεκίνησε η πρώτη επανάσταση των Κρητών, η ονομαζόμενη των Αγιοστεφανιτών η οποία πήρε το όνομά της από τους αρχηγούς της. Οι Αγιοστεφανίτες είχαν την κατοικία και τις κτήσεις τους στον Χάνδακα και τις επαρχίες του. Η επανάσταση ξεκίνησε από τις ανατολικές επαρχίες της Κρήτης, από όπου και επιτέθηκαν στο φρούριο Λασιθίου. Στη συνέχεια κατέλαβαν το Μιραμπέλλο, τη Σητεία και τα φρούριά τους και έγιναν κάτοχοι της ανατολικής Κρήτης. Οι Βενετοί δεν είχαν χρόνο να ενημερώσουν τη μητρόπολη και ο Δούκας Τιέπολος κάλεσε τον Δούκα της Νάξου για να τους βοηθήσει. Ο Δούκας της Νάξου φτάνει στη Κρήτη με στρατό και μαζί ανακαταλαμβάνουν το νησί. Αυτή ήταν, η πρώτη ήττα των Κρητών. Λίγο μετά ξεσπάει εμφύλιος, μεταξύ του Δούκα της Νάξου (Σανούδου) και του Δούκα της Κρήτης. Αυτός ο εμφύλιος θα κρατήσει πέντε χρόνια· παρ' όλα αυτά με συνθήκη των δύο αυτών Δουκών γίνεται διαμοίραση και ο Δούκας της Νάξου αποχωρεί από το νησί. Το αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν, ότι η Βενετική Αυτοκρατορία είχε αποδυναμωθεί αρκετά.

Το 1217, η Βενετική κυριαρχία έρχεται αντιμέτωπη ξανά με εξέγερση των Κρητών, η οποία θα διαρκέσει ως το 1236 με την ονομασία «Επανάσταση των δύο Συβρίτων». Οι εξεγερθέντες ήταν οι οικογένειες Σκορδίλη και Μελισσηνού· Αιτία της επανάστασης αυτής ήταν η ληστεία κάποιων περιουσιακών στοιχείων της οικογενείας Σκορδίλη από έναν βενετό υπάλληλο. Η οικογένεια Σκορδίλη το ανέφερε στον τότε Δούκα της Κρήτης Παύλο Κουρίνο, αλλά εκείνος, όπως φαίνεται δεν ανταποκρίθηκε. Έτσι, ξέσπασαν αναταραχές μεταξύ Βενετών και Κρητών. Ο Δούκας στέλνει στρατεύματα, όμως οι Κρήτες καταλαμβάνουν το δυτικό μέρος της νήσου. Το 1219, αναλαμβάνει τα καθήκοντα τού Δούκα ο Δομήνικος Δελφίνος και με εντολή της μητροπόλεως για διαπραγμάτευση της ειρήνης, γίνεται συμφωνία μεταξύ αυτού και των οικογενειών Σκορδίλη και Μελισσηνού, στις 13 Σεπτεμβρίου 1219.

Η εξέγερση αυτή είχε ως αποτέλεσμα τη δεύτερη αποίκηση των Βενετών στην Κρήτη, το 1222, στις δυτικές περιοχές της νήσου, με προνόμια, αρμοδιότητες και υποχρεώσεις προς τη Γαληνότητα, ίδια με αυτά της πρώτης αποικίας πλην μερικών εξαιρέσεων.

Δεύτερη εξέγερση της οικογένειας Μελισσηνού, η οποία κράτησε μέχρι τα τέλη το 1223. Υπάρχουν υποθέσεις για τα αίτια, όπως η δυσaráσκεια της δεύτερης αποίκησης. Επιστρέφει ο Δούκας Κουρίνος και κλείνει νέα συνθήκη με τα αδέρφια Μελισσηνού. Έκτοτε, οι δύο Δούκες κυβέρνησαν ειρηνικά στην Κρήτη.

Το 1230 μέχρι το 1236, οι δύο των Συβρίτων επαναστατούν για τρίτη φορά με τη βοήθεια του αυτοκράτορα της Νίκαιας Ιωάννη Βοτάτση. Εμφανώς ενισχυμένη, με αίτια που πάλι δεν είναι γνωστά ή δεν αναφέρονται αυτή η επανάσταση ήταν και η μεγαλύτερη μέχρι τώρα. Οι Κρήτες καταλαμβάνουν τα φρούρια (Καστέλλια) των επαρχιών, το Ρέθυμνο και τον Μυλοπόταμο. Την εποχή εκείνη Δούκες ήταν ο Νικόλαος Τονίστος (1231) και ο Βαρθολομαίος Γραδόνικος (1234). Ο δεύτερος όντας πιο επιεικής κατάφερε να συμφιλιωθεί με τους αρχηγούς των επαναστατών Μιχαήλ Μελισσηνό και Νικόλαο Σεβαστό Δαιμονογιάννη. Παρ' όλα αυτά η επανάσταση συνεχίζεται. Με τον θάνατο του Γραδόνικου νέος Δούκας διορίζεται στη Κρήτη και αυτός ήταν ο Άγγελος Γραδόνικος γιος του αποθανόντος Δούκα. Έχοντας τις ίδιες αντιλήψεις με τον πατέρα του κατορθώνει να βάλει τέλος στην επανάσταση με συνθήκη.

Ακριβώς στη μέση της εξέγερσης το 1233, στάλθηκε η τρίτη μικρή αποικία κατά την οποία αντικατέστησαν τους αποθανόντες της εξέγερσης. Η πιο σημαντική όμως αποικία, έγινε το 1252, που προέκυψε ύστερα από μια εξέγερση των ντόπιων στις περιοχές των Χανίων. Ανατράπηκε όμως, από τον βενετικό στρατό. Στις περιοχές αυτές, στάλθηκαν οι βενετοί άποικοι, όπου τις ανοικοδόμησαν και εγκαταστάθηκαν. Αποτελούνταν από ενενήντα φέουδα, τα εβδομήντα πέντε αυτών μοιράστηκαν στους αποίκους και τα άλλα δεκαπέντε ανήκαν στο δημόσιο. Το ίδιο συνέβη και με τα Χανιά. Οι άποικοι είχαν τις ίδιες υποχρεώσεις με τις προηγούμενες αποικίες και με τα ίδια ανταλλάγματα, χρηματικές αποζημιώσεις, κατοικία και κατοχή γης. Αυτή η αποίκηση που στάλθηκε ήταν και η πιο σημαντική· μετά από αυτή έστελναν μόνο για να συμπληρώσουν τυχόν κενά.

Ο Μιχαήλ Παλαιολόγος και η Επανάσταση

Το 1261, το Βυζαντινό κράτος επανασυστάθηκε από τον Μιχαήλ Παλαιολόγο ο οποίος θέλοντας να συμπεριλάβει την Κρήτη στη νέα του αυτοκρατορία, εξεγέρθηκε κατά των Βενετών. Στέλνει πλοίο και καταλαμβάνει το φρούριο Αλμυρό και Κισάμου, προσπαθώντας να πάρει και τους Κρήτες με το μέρος του και να εξεγερθούν και αυτοί κατά των Βενετών. Πολλοί από τους Κρήτες, δέχθηκαν να συμμαχήσουν μαζί του, αλλά απαίτησαν να σταλούν περισσότερες δυνάμεις όντας επιφυλακτικοί, αφού απέτυχαν σε προηγούμενες εξεγέρσεις. Ανάμεσα στους σύμφωνους Κρήτες βρισκόταν και ο Αλέξανδρος Καλλέργης με τους αδερφούς του, ο οποίος αναφέρεται ότι δέχθηκε την πρόταση του Παλαιολόγου, αλλά ειδοποίησε και τις βενετικές αρχές για αυτή την εξέγερση όχι όμως για τη συμμετοχή των Κρητών. Ο Παλαιολόγος όμως δεν έστειλε ποτέ ενισχύσεις γνωρίζοντας τη θαλάσσια δύναμη των Βενετών και ότι ήταν δύσκολο να τους νικήσει. Η εξέγερση όμως συνεχίστηκε για τέσσερα χρόνια, με μερικούς Κρήτες που δέχθηκαν να βοηθήσουν τον απεσταλμένο του Παλαιολόγου Στέγγο και αυτοί ήταν, οι οικογένειες Χορτάτζη, Σκορδίλη και Μελισσηνού· χωρίς κανένα ιδιαίτερο αποτέλεσμα. Έτσι το 1265, υπογράφεται συνθήκη ειρήνης, μεταξύ των αρχόντων και του τότε Δούκα της Κρήτης Μάρκου Δάνδολου.

Αργότερα, μετά την συνθήκη ειρήνης, οι αδελφοί Χορτάτζη μάζεψαν δύναμη και με υποστήριξη τόσο άλλων αρχόντων, όσο και του λαού ξεκινάνε άλλη επανάσταση. Όμως ο Δούκας Βελίνιος συγκέντρωσε στρατό και με τη βοήθεια του Καλλέργη τους διώχνουν. Οι αδελφοί Χορτάτζη όμως δεν πτοήθηκαν και επέστρεψαν ισχυρότεροι, νικούν τους Βενετούς και τον Καλλέργη και γίνονται κύριοι της περιοχής αυτής. Οι Βενετοί τους καταδικάζουν σε κατάσχεση περιουσίας και θάνατο. Ο Δούκας Μαρίνος Τζένος, στάλθηκε στη Κρήτη με στρατιωτικές δυνάμεις κατά των επαναστατών αλλά ηττήθηκε με ενέδρα στο Ξυλόδεμα από τους αδελφούς Χορτάτζη το 1273. Η δύναμη των αδελφών αυξανόταν και οι Βενετοί κάνανε αρκετές προσπάθειες για την επανάκτηση της κτήσης τους, χωρίς κανένα αποτέλεσμα. Μέχρι το 1278, που στάλθηκε στην Κρήτη ο Δούκας Μαρίνος Γραδόνικος και με ισχυρό στρατό αλλά και με συγκέντρωση όλων των αποίκων, κατόρθωσε και νίκησε, τους επαναστάτες στον Χάνδακα. Οι αδελφοί Χορτάτζη γλυτώνουν τον θάνατο και την αιχμαλωσία και φεύγουν στην Κωνσταντινούπολη.

Η εξέγερση του Αλέξιου Καλλέργη

Ο Αλέξιος Καλλέργης ήταν από τους μεγαλύτερους άρχοντες στην Κρήτη. Τύχαινε ειδικής μεταχείρισης και προνομίων από τους Βενετούς, λόγω της βοήθειάς του με τους αδελφούς

Χορτάτζη. Παρ' όλα αυτά ο Γραδόνικος μετά την λήξη της εξέγερσης, ήταν πολύ σκληρός με τις τιμωρίες των Κρητών και ας είχε υποσχεθεί στον Αλέξιο το αντίθετο. Για δύο χρόνια διαδέχθηκε τον Γραδόνικο ο Δούκας Ανδρέας Γαβριήλ, ο οποίος ήταν πιο ελαστικός με τους Κρήτες και ο Αλέξιος καθησυχάστηκε. Όμως, ο Γραδόνικος επέστρεψε και συνέχισε με τις σκληρότητες και εκτός αυτού μείωσε και τα προνόμια του Καλλέργη. Έτσι ξεκινάει η σχεδίαση της εξέγερσης του Αλέξιου Καλλέργη κατά των Βενετών.

Ο Γραδόνικος πεθαίνει και τον διαδέχεται ο Ιάκωβος Δάνδολος το 1283, με διαταγή να συλλάβει τον Αλέξιο Καλλέργη και να τον στείλει στην Βενετία. Ο Καλλέργης όμως ειδοποιήθηκε για τη σύλληψή του και διαφεύγει από τον Χάνδακα. Ο Δούκας επικηρύττει τον Καλλέργη και έτσι ξεκινάει η επανάσταση με τη βοήθεια και του Βυζαντίου. Ο Καλλέργης γνωρίζοντας τις αδυναμίες του προσπαθεί να παρασύρει τους Βενετούς στις ορεινές περιοχές του νησιού, όπου και καταφέρνει να τους νικήσει και να καταλάβει όλη την δυτική Κρήτη. Όλες οι προσπάθειες των Βενετών για ανακατάληψη των περιοχών αποτυγχάνουν και οι δυνάμεις τους αποδυναμώνονται. Ο πόλεμος διαρκεί μια δεκαετία αλλά χωρίς νικητή και ηττημένο.

Εκτός της επαναστάσεως των Κρητών, η Γαληνότατη αντιμετωπίζει και άλλον εχθρό, τους Γενουάτες, οι οποίοι καταλαμβάνουν τα Χανιά και προσπαθούν να συμμαχήσουν με τους Κρήτες. Ο Καλλέργης όμως τους απορρίπτει. Οι Γενουάτες φεύγουν από την Κρήτη και οι Βενετοί ανακαταλαμβάνουν τα Χανιά θέλοντας να συνάψουν ειρήνη με τους επαναστάτες με πολλές υποχωρήσεις όντας εξαντλημένοι στρατιωτικά. Ο Καλλέργης εκμεταλλευόμενος το γεγονός αυτό, καταφέρνει να κάνει τους όρους της συνθήκης όσο το δυνατόν περισσότερο επωφελείς για τον Κρητικό λαό. Το 1299 η Γαληνότατη αναγνώριζε την εξουσία τους Αλέξιου Καλλέργη και ο ίδιος ορκίστηκε πίστη προς τους Βενετούς. Ο σημαντικότερος από τους όρους που κατάφερε ο Καλλέργης και ωφελούσε όλους τους Κρήτες ήταν το δικαίωμα να υπάρχει ελληνορθόδοξος επίσκοπος και η χειροτόνηση εκτός Κρήτης, δηλαδή στην Κωνσταντινούπολη.

Η οικογένεια Καλλέργη ωστόσο, δεν σταμάτησε τις εξεγέρσεις παρά τα προνόμια που είχαν. Ο Βάρδας Καλλέργης μαζί με τους Μαργαρίτες του Μυλοποτάμου το 1333, εξεγέρθηκαν λόγω της υψηλής φορολογίας. Το παράδειγμά τους ακολούθησαν και άλλες δυτικές επαρχίες. Παρ' όλα αυτά, δεν καταφέρνουν να νικήσουν, ο Βάρδας Καλλέργης δολοφονείται και οι Βενετοί ανακαταλαμβάνουν τις εξεγερμένες περιοχές δια της βίας. Μια νέα εξέγερση ξεσπά με κυρίαρχο πρόσωπο τον Λέοντα Καλλέργη, πάλι με την ίδια κατάληξη.

Αποστασία του Άγιου Τίτου

Το 1363, η οικογένεια Καλλέργη συνεργάστηκε με Βενετούς αριστοκράτες και φεουδάρχες όπως η οικογένεια Venier και Gradonico σε μία ακόμη εξέγερση· η λεγόμενη Αποστασία του Άγιου Τίτου. Αυτή η εξέγερση έγινε για προσωπικό όφελος των οικογενειών, λόγω υψηλής φορολογίας. Για να πείσουν τον λαό της Κρήτης να συνεργαστεί μαζί τους, τους υποσχέθηκαν θρησκευτική ισότητα. Μετά από κάποιες ενέργειες των επαναστατών συλλαμβάνουν τον Δούκα και τους Συμβούλους καταλαμβάνουν το Δουκικό Παλάτι και έτσι επισήμως καταλύουν την Βενετική κυριαρχία στην Κρήτη και γίνονται αυτόνομη και ανεξάρτητη Δημοκρατία. Η Κρήτη τέθηκε υπό την προστασία του Άγιου Τίτου και Δούκας εκλέχθηκε ο Μάρκος Γραδόνικος.

Οι Βενετοί έδωσαν μία ευκαιρία για να μετανοήσουν οι εξεγερθέντες φεουδάρχες και άποικοι, όμως η πρόταση τους απορρίφθηκε. Ως εκ τούτου η μητρόπολη, έστειλε μεγάλο βενετικό στόλο και ξεκίνησε ο πόλεμος μεταξύ τους. Οι ορθόδοξοι σύμμαχοί τους δεν τους υποστήριξαν. Χάνουν τον Χάνδακα το 1364 και θανατώνονται παραδειγματικά. Η οικογένεια Καλλέργη φαίνεται να κράτησε τρία χρόνια παραπάνω, αλλά ηττήθηκαν και αυτοί το 1367, στα Σφακιά.

Έναν αιώνα αργότερα, Ο Σήφης Βλαστός 1460-1462, λόγω θρησκευτικών παρεξηγήσεων που προκάλεσε η άλωση της Κωνσταντινούπολης, συνωμοτεί μαζί με φανατικούς οπαδούς που ήταν ενάντια στην ένωση των εκκλησιών να επαναστατήσει, όμως η προσπάθεια του έληξε σύντομα.

Τον 15^ο αιώνα και έπειτα, οι Κρητικοί και οι Βενετοί αρχίζουν και συμβιώνουν. Οι εντάσεις μειώνονται όπως, οι φόροι και η διαφθορά. Η μόνη διαφορά τους ήταν οι θρησκευτικές τους αντιλήψεις. Οι Βενετοί, μετά από τόσα χρόνια, άρχισαν να ενδιαφέρονται για τις συνθήκες ζωής των ανθρώπων της υπαίθρου και οι Κρητικοί ευγενείς ικανοποιούνταν με τα προνόμια και τις παραχωρήσεις που τους παρείχαν. Ακόμη προκύπτει μια νέα τάξη βενετοκρητικών αριστοκρατών όπου φαίνεται η αποδοχή μίξης των δύο εθνικοτήτων.

Άλλος ένας λόγος ένωσης ήταν ο κοινός εχθρός. Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης, οι Οθωμανοί πλέουν προς την Κρήτη. Το 1471, ο τουρκικός στόλος καταστρέφει πολλά χωριά της Σητείας. Οι επιθέσεις άρχισαν να γίνονται πιο συχνά κατά της Ιεράπετρας (1522), των Χανίων (1527) και άλλων περιοχών της Βόρειας Κρήτης το 1538· ο λεγόμενος τρίτος Βενετοτουρκικός πόλεμος. Οι Βενετοί κατόρθωσαν με την βοήθεια των Κρητών να κυριαρχήσουν για ακόμη ένα

αιώνα, όμως το 1669 ο τουρκικός στόλος καταλαμβάνει τον Χάνδακα και έτσι η Βενετική Κυριαρχία στην Κρήτη επί 400 χρόνια, φτάνει στο τέλος της.

VIII. Φορείς παραγωγής αρχείων επί Ενετοκρατίας

Η Βενετία ήταν γνωστή για τον γραφειοκρατικό της χαρακτήρα και μεριμνούσε για την τήρηση και οργάνωση των αρχείων που παρήγαγε. Μεγάλο μέρος του αρχειακού υλικού βρίσκεται σήμερα στο Κρατικό αρχείο της Βενετίας, όπως και έγγραφα του βενετοκρατούμενου ελληνισμού σώζονται στη Μαρκιανή Βιβλιοθήκη, στο Museo Civico Correr και στη Βιβλιοθήκη Querini Stampalia. Στην Ελλάδα, η Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη του Ηρακλείου απέκτησε το 1992, όλα τα έγγραφα σχετικά με την περίοδο της Βενετοκρατίας σε μικροφίλμ. Επίσης αξίζει να σημειωθεί ότι, αρχειακές πηγές που αφορούν την ελληνική κοινότητα της Βενετίας, από τον 15^ο μέχρι και τον 19^ο αιώνα φυλάσσονται στο Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών της Βενετίας, το οποίο είναι ένα επιστημονικό ίδρυμα που ερευνάει και μελετάει τον βενετοκρατούμενο ελληνισμό.

Όλη αυτή η γραφειοκρατική οργάνωση, από το 1204 και έπειτα, μεταφέρθηκε σε περιοχές του ελληνικού χώρου που ήταν μέρος του βενετικού κράτους. Στις βενετοκρατούμενες περιοχές αυτές, ιδρύθηκαν καγκελαρίες, γραμματείες δηλαδή, οι οποίες κατείχαν όλες τις πράξεις της διοίκησης, τις αποφάσεις, διατάγματα, τις αλληλογραφίες των βενετών διοικητών, τα πρωτόκολλα των νοταρίων και άλλα.

Στη Κρήτη και στα Ιόνια νησιά που βρισκόταν χρόνια στον ζυγό της Βενετίας, εννοείται πως οργανώθηκαν μεγάλα αρχεία στα οποία συμπεριλαμβάνονται και αυτά της Ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας. Μετά τη λήξη της βενετικής κυριαρχίας στη Κρήτη (1669), με συνθήκη Βενετών και Οθωμανών, το μεγαλύτερο μέρος του αρχειακού υλικού που είχε παραχθεί ως τότε μεταφέρθηκε στη Βενετία με την αποχώρηση των Βενετών από το νησί. Το γεγονός αυτό φανερώνει, τη πρόνοια του κράτους της Βενετίας προς το αρχειακό υλικό που σώζεται μέχρι σήμερα στα Κρατικά Αρχεία της Βενετίας και μάλιστα είναι προσβάσιμο στους μελετητές.

Στα Ιόνια νησιά από την άλλη, με το τέλος της βενετικής κυριαρχίας το 1797, όλο το αρχειακό υλικό που παράχθηκε ως τότε διατηρήθηκε ως και σήμερα στις βενετικές καγκελαρίες που συγκροτήθηκαν σε Κέρκυρα, Ζάκυνθο, Κεφαλλονιά, Ιθάκη, Λευκάδα και Κύθηρα. Τα αρχεία της Ζακύνθου καταστράφηκαν το 1953, με τον σεισμό και κάποια της Κεφαλλονιάς. Στη Κέρκυρα,

στεγάζεται το μεγαλύτερο και σπουδαιότερο βενετικό αρχείο στην Ελλάδα, κυρίως όμως, έγγραφα μετά τον 16^ο αιώνα αφού των προηγούμενων αιώνων καταστράφηκαν από βομβαρδισμούς κατά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Το βενετικό αρχείο που φυλάσσεται στη Κέρκυρα, αποτελείται από διοικητικές πράξεις, αλληλογραφία των βενετών διοικητών, νοταριακά πρωτόκολλα, τοπογραφικά σχέδια της πόλης, καταγραφές και αποτυπώσεις γαιών και άλλα, τα οποία είναι γραμμένα σε ιταλικά και ελληνικά. Στη Κεφαλλονιά υπάρχουν έγγραφα του 17^{ου} αιώνα τα οποία είναι κυρίως διοικητικά, αλλά και νοταριακά του 16^{ου} αιώνα. Τέλος στα Κύθηρα, υπάρχουν σημαντικά διοικητικά έγγραφα, δικαστικές αποφάσεις νοταριακές πράξεις και πληθυσμιακές απογραφές από τον 16^ο αιώνα και έπειτα.

Οι Νοτάριοι

Ένα από τα πιο διαδεδομένα επαγγέλματα της εποχής της Ενετοκρατίας ήταν οι νοτάριοι. Χάρη στους νοταρίους έχουν διασωθεί έγγραφα και κατάστιχα ιστορικού, κοινωνιολογικού, γλωσσολογικού, πολιτικού, οικονομικού, εκκλησιαστικού και φιλολογικού ενδιαφέροντος για τους μελετητές και ιστορικούς. Η Βενετική διοίκηση, με τον γραφειοκρατικό της χαρακτήρα δημιούργησε και παρήγαγε πολλά αρχεία, τα οποία βοηθάνε να κατανοήσει ο μελετητής την νοοτροπία των Βενετών και το δίκαιο της Γαληνότατης Δημοκρατίας.

Ο νοτάριος, πολλές φορές θα αναφερθεί και ως νοδάρος ή νοτάρος, σήμαινε σημειογράφος. Στον μεσαίωνα -βυζαντινή εποχή- ήταν ο στενογράφος ή γραμματέας, και αργότερα, επί Βενετοκρατίας και Τουρκοκρατίας, ο συμβολαιογράφος.

Στις κατακτημένες περιοχές της Ελλάδος από Βενετούς, οι νοτάριοι διακρίνονταν σε δημόσιους, οι οποίοι διοριζόταν από τη Βενετική Διοίκηση και ήταν κατώτεροι δημόσιοι υπάλληλοι (νοτάριοι πούμπλικοι ή της Καγκελαρίας) και σε ελεύθερους που ήταν ελεύθεροι επαγγελματίες. Πολλοί ήταν και δημόσιοι και ελεύθεροι. Επίσης χωρίζονταν σε νοταρίους της πόλεως ή της υπαίθρου. Υπέγραφαν ως νοτάριοι της βασιλικής εξουσίας μόνο όσοι ήταν αναγνωρισμένοι και από τον Βυζαντινό αυτοκράτορα. Ενώ στην Κρήτη υπήρχαν και οι νοτάριοι της αποστολικής ή αυτοκρατορικής εξουσίας. Επίσης, άλλη μία κατηγορία είναι οι βενετοί νοτάριοι στον Ελλαδικό χώρο.

Ο χώρος εργασίας των νοταρίων ονομαζόταν νοταρία, εργαστήριο η κάγγελο και το αρχείο τους custodia. Τα έγγραφα τους ονομαζόταν instrumenta σε κατάστιχο libro. Οι κατηγορίες των κατάστιχων αυτών ήταν οι εξής: α) notula το οποίο ήταν το πρόχειρο σημείωμα, β) τα minuta πλήρες έγγραφο με κείμενο και νομική ισχύ και γ) instrumentum grossatum ή grosso το οποίο ήταν το αντίγραφο που έπαιρνε ο συμβαλλόμενος (ονομαζόταν και copia).

Οι δημόσιοι νοτάριοι ήταν λιγότεροι από τους ελεύθερους εργάζονταν για υπηρεσίες και ήταν κομμάτι του κρατικού μηχανισμού. Ο διορισμός των δημόσιων νοταρίων γινόταν από τον Δούκα και τους Συμβούλους του. Οι δημόσιοι νοτάριοι ήταν κυρίως Βενετοί και αργότερα Έλληνες. Οι ελεύθεροι νοτάριοι διοριζόταν επίσης, αλλά από την Διοίκηση του Χάνδακα (Reggimento).

Από τα νοταριακά αρχεία που έχουν διασωθεί φαίνονται τα είδη των συμβολαιογραφικών πράξεων που είχαν συνταχθεί επί Ενετοκρατίας, τα οποία χωρίζονται σε έγγραφα δημοσίων υπηρεσιών και ιδιωτικών συμβολαίων. Στην Κρήτη, για παράδειγμα συντάσσονταν δημόσια έγγραφα που αφορούσαν αποφάσεις του Δούκα και των Συμβούλων του, αγοραπωλησίες δούλων και ζώων, θαλάσσιες μεταφορές, χειροτονίες ορθόδοξων ιερέων, εξοφλήσεις χρεών και επικυρώσεις ιδιωτικών δικαιοπρακτικών εγγράφων όπως επίσης αγοραπωλησίες, συμβάσεις, διαθήκες και πράξεις χειραφεσίας. Άλλες κατηγορίες και διαφορές εγγράφων που υπάρχουν είναι, α) αυτά που συντάχθηκαν σε πόλεις και β) αυτά που παράχθηκαν στην ύπαιθρο. Σε αγροτικές περιοχές, οι περισσότερες νοταριακές πράξεις είναι αγοραπωλησίες χωραφιών και άλλων αγροτικών κτημάτων και προϊόντων. Υπάρχουν ωστόσο και προικοσύμφωνα και άλλα συμβόλαια όπως διαθήκες και εξοφλήσεις χρεών. Στις πόλεις, αν και δεν είναι αδύνατο να υπάρχουν παρόμοιες πράξεις, συνήθως συντάσσονταν πράξεις όπως αγοραπωλησίες και μισθώσεις κατοικιών, πλοίων, δούλων, ναυτικά δάνεια, ναυλοσύμφωνα, παρακαταθήκες, ενεχυριάσεις, αιρετοκρισίες, συμβάσεις έργου, εργασίας ή μαθητείας, δανειοδοτήσεις, προγαμιαία συμβόλαια και άλλα. Υπάρχουν περιπτώσεις που οι νοτάριοι απλά επικύρωναν τα ήδη συντεταγμένα έγγραφα ή τα αλλοίωναν. Επίσης, παρατηρείται ότι, πολλοί εξειδικεύονταν σε ένα είδος νοταριακών πράξεων και ότι μπορούσαν να είναι προσωπικοί νοτάριοι κάποιας μεγάλης οικογενείας.

Στα έγγραφα που συντασσόταν επί ενετοκρατίας, η γλώσσα που χρησιμοποιούσαν οι νοτάριοι ήταν Υστεροβυζαντινή Ελληνική, Ιταλική ή Ελληνική με λατινικούς χαρακτήρες. Στην Κρήτη για παράδειγμα στα επίσημα έγγραφα χρησιμοποιούσαν τη μεσαιωνική λατινική τυποποιημένη

γλώσσα και στα λιγότερο επίσημα, βενετικό ιδίωμα. Από τον 15^ο αιώνα και έπειτα χρησιμοποιείται η ιταλική και η ελληνική που ορίστηκε κιόλας ως νοταριακή γλώσσα.

Επίσης, η επιλογή της γλώσσας γινόταν με βάση τη κατηγορία στην οποία ανήκε ο νοτάριος. Στη Κρήτη ο νοτάριος βενετικής εξουσίας χρησιμοποιούσε την Ιταλική ενώ της βασιλικής εξουσίας την Ελληνική. Άλλη κατηγορία επιλογής ήταν, οι πόλεις και τα χωριά. Στις πόλεις χρησιμοποιούσαν την Λατινική ενώ στα χωριά και στην ύπαιθρο την Ελληνική.

Ακόμη, στις νοταριακές πράξεις υπάρχουν αρχαϊστικά στοιχεία, ιδιωματισμοί και λέξεις ιταλικές προσαρμοσμένες στα ελληνικά. Υπάρχουν πολλές περιπτώσεις που στα έγγραφα φαίνεται η αμάθεια του νοτάριου διότι παρατηρούνται λάθη στις πράξεις και ανορθογραφίες, λανθασμένα σημεία στίξης και τονισμού, ασυνταξίες, παραλείψεις και βαρβαρισμοί. Τέλος, όσον αφορά τη σύνταξη των πράξεων, χρησιμοποιούνται συντομογραφίες γνωστές, καθώς και επαναλαμβανόμενες λέξεις ή φράσεις που προέρχονται από την βενετική και βυζαντινή παράδοση.

Εν κατακλείδι, τα νοταριακά έγγραφα, παρέχουν πληροφορίες για τον τόπο, για τον πληθυσμό και τις ασχολίες του, τα κοινωνικά στρώματα, την οικονομική κατάσταση, την νοοτροπία, τις αντιλήψεις των κατοίκων, τα ήθη και τα έθιμα και την πνευματική κατάρτιση του πληθυσμού. Όπως και για τους γεωργικούς οικονομικούς και φεουδαλικούς όρους που χρησιμοποιούνταν επί Βενετοκρατίας, την εμπορική κίνηση, την λειτουργία των ναών και τις θρησκευτικές πεποιθήσεις τα οικογενειακά ονόματα, τα τοπωνύμια και τους οικισμούς που υπήρχαν και για την τέχνη και την αρχιτεκτονική της περιοχής και της εποχής που αναφέρονται. Γενικά, τα νοταριακά έγγραφα στην περίοδο της Βενετοκρατίας, είναι πηγές πολύτιμες για την κατανόηση της ιστορίας και τη μελέτη της, όπως επίσης είναι και γλωσσολογικά πλούσια για τους μελετητές, με ιδιωματισμούς των διάφορων περιοχών.

Παρακάτω, θα αναπτυχθούν γενικά κάποιες από τις σημαντικότερες κατηγορίες των νοταριακών πράξεων από την μελέτη διάφορων νοταρίων, αλλά που αφορούν και το θέμα αυτής της πτυχιακής εργασίας. Η μελέτη του συμβολαιογράφου Τζιοβάνι Κρούσσου και των κατάστιχών του θα σχολιαστούν ειδικότερα στο επόμενο κεφάλαιο στον σχολιασμό έκδοσης.

Διαθήκες

Πολλές αναφορές γίνονται στις διαθήκες μιας και είναι από τα σημαντικότερα παραγόμενα έγγραφα των συμβολαιογράφων-νοταρίων. Είναι σημαντικές, όχι μόνο επειδή αναφέρονται στις περιουσίες των υπηκόων αλλά και επειδή ο διαθέτης δεν βρίσκεται πλέον στη ζωή κατά την εκτέλεση της, σε αντίθεση με άλλα δικαιοπρακτικά έγγραφα, όπως προικοσύμφωνα, αγοραπωλησίες ή δανεισμούς. Εξαιτίας της σπουδαιότητας τους, η διοίκηση μεριμνούσε και ήλεγχε για τη νομιμότητα τους. Όπως επίσης, την καταγραφή πραγματικής ημερομηνίας σύνταξης της, την αναφορά όλων των νόμιμων κληρονόμων, των μεριδίων τους, αναφορά των μαρτύρων και των όρων της διαθήκης. Επιπλέον, όπως αναφέρεται βασική προϋπόθεση είναι η καλή ψυχική υγεία του διαθέτη κατά τη σύνταξη της διαθήκης, όπως επίσης, ο συμβολαιογράφος να ρωτά τους διαθέτες αν οι αναφερθέντες κληρονόμοι είναι και οι νόμιμοι κληρονόμοι τους. Αυτό γινόταν, για επιβεβαίωση των ονομάτων των κληρονόμων αλλά και προνοούσε για μελλοντικά ζητήματα των περιουσιακών στοιχείων όπως κέρδη ή ζημίες. Για τη σύνταξη της διαθήκης επιβαλλόταν και η παρουσία μαρτύρων εκ των οποίων οι δύο έπρεπε να είναι εγγράμματοι και να γνωρίζουν ανάγνωση ώστε να διαβάζουν αυτά που ο συμβολαιογράφος ανέφερε. Αυτό χρειαζόταν για την πιστοποίηση της αυθεντικότητας και της εγκυρότητας της διαθήκης και την αποφυγή παρατυπιών όπως πλαστή διαθήκη ή παραποίηση όρων ή συμμετοχή και άλλων ατόμων στην διαθήκη και άλλα. Η Γραμματεία λάμβανε από τον συμβολαιογράφο αντίγραφο της διαθήκης, το οποίο επιτρεπόταν να ανοιχτεί μετά τον θάνατο του διαθέτη για την ταυτοποίηση της αυθεντικότητας της διαθήκης όπως επίσης και ο συμβολαιογράφος έπρεπε να κρατάει αρχείο διαθηκών.

Το σώμα της διαθήκης αποτελείται από τρία μέρη, αρχή μέση και τέλος. Η βάση του κειμένου αν και λίγο πολύ είναι τυποποιημένη, δηλαδή το λεξιλόγιο, οι εκφραστικοί τρόποι, όπως και το θέμα και η οργάνωσή του, η βασική τυποποίηση συνήθως όμως συναντάται το τέλος της διαθήκης.

Η αρχή της διαθήκης ξεκινάει με επίκληση στο Θεό ή με το σύμβολο του σταυρού, αναφορά της ημερομηνίας και του έτους, ονοματεπώνυμο του διαθέτη συνοδευόμενο από το πατρώνυμο ή το όνομα του συζύγου σε περιπτώσεις που ο διαθέτης είναι γυναίκα, αναφορά της αιτίας σύνταξης της διαθήκης και ίσως αναφορά στο όνομα του νοταρίου.

Στο τέλος, γίνεται αναφορά διάθεσης των αγαθών από τον διαθέτη, κατοχύρωση της διαθήκης σε περίπτωση αμφισβητήσεων, αναφορά όλων των μαρτύρων με τα ονοματεπώνυμα τους και του νοταρίου με την υπογραφή του. Από όλα τα παραπάνω ανάλογα τον νοτάριο ή τη διαθήκη

ενδέχεται να απουσιάζουν μερικά στοιχεία. Παρ' όλα αυτά, είναι φανερό ότι τα περισσότερα είναι σημαντικά για τη σύνταξη μιας διαθήκης.

Στο ενδιάμεσο τμήμα της διαθήκης, η τυποποίηση που αναφέρθηκε παραπάνω χάνεται και κυριαρχεί ο λαϊκός, αυθόρμητος λόγος του διαθέτη. Όμως, ενώ υπερισχύει ο αυθόρμητος λόγος, εξακολουθούν να αναφέρονται τυποποιημένες λέξεις (όπως παραδείγματος χάρη: κληρονόμος, κύριος και κάποιες ιταλικές που βλέπουμε να επαναλαμβάνονται συχνά μέσα στο κείμενο όπως στάμπελε, μόμπελε). Τέλος, σημαντικό ρόλο για τη γλώσσα σύνταξης των διαθηκών, είχε και το μορφωτικό επίπεδο των νοταρίων.

Τα προικοσύμφωνα

Κατά τον Αστικό Κώδικα προίκα ήταν «η υπό της γυναικός ή άλλου χάριν αυτής παρεχομένη εις τον άνδρα περιουσία προς ανακούφισιν των βαρών του γάμου».⁷ Το προικοσύμφωνο συντασσόταν πριν τον γάμο και παραδιδόταν στον γαμπρό πριν την στέψη. Οι προίκα περιλάμβανε ρούχα, έπιπλα, οικιακά σκεύη, κοσμήματα, ζώα, νομίσματα και ακίνητα σπίτια, αμπέλια, χωράφια και άλλα. Η προίκα άνηκε στη νύφη και ο γαμπρός μόνο τη διαχειριζόταν, έτσι η γυναίκα είχε κάποια προστασία. Αν πέθαινε ο σύζυγος ή αν χώριζε το ζευγάρι η προίκα έμενε στη γυναίκα ως ιδιοκτησία της. Εάν πέθαινε η σύζυγος ένα μέρος της προίκας πήγαινε στον άνδρα αλλά το περισσότερο στα παιδιά, αν υπήρχαν, αν το αντρόγυνο δεν είχε παιδιά επιστρεφόταν όλη η προίκα στον προικοδότη ή στους κληρονόμους του αν δεν βρισκόταν εν ζωή. Η ποσότητα και η ποιότητα της προίκας αντιστοιχούσε στην οικονομική κατάσταση της οικογένειας της νύφης. Το περιεχόμενο της προίκας ήταν υποχρεωτικό για τον διαθέτη, δηλαδή αν κάποια από τα προαναφερθέντα αγαθά δεν ήταν δυνατό να δοθούν, ο διαθέτης έπρεπε να δώσει σε αντίστοιχης αξίας κάποιο άλλο περιουσιακό στοιχείο. Πάντα όμως, ακολουθούσε η συμβολαιογραφικά διατυπωμένη προικοπαράδοση μέχρι και η μεταγενέστερη απόδοση των λειψοπροικιών δηλαδή των χρωστούμενων από τα 'ήδη συμφωνηθέντα προικώα. Τα προικοσύμφωνα χάρη στην

⁷ Αλέξης Τότσικας. *Η ιστορία του θεσμού της προίκας*.

παραστατικότητα και την αμεσότητα τους αποτελούν σημαντική ιστορική πηγή που προσφέρει στοιχεία για τον υλικό αλλά και τον πνευματικό πολιτισμό διάφορων εποχών.

ΙΧ. Τα κατάστιχα του Τζιοβάνι Κρούσσου

Περιγραφή των κατάστιχων

Σε αυτό το σημείο, θα σχολιαστεί το σύνολο των κατάστιχων του Τζιοβάνι Κρούσσου που μεταγράφηκαν. Βασικό εργαλείο για την ανάγνωση και την μεταγραφή των κατάστιχων είναι η γνώση της επιστήμης της Παλαιογραφίας, η οποία ερευνά την εξέλιξη της γραφής μέσα στον χρόνο. Η πτυχιακή αυτή ασχολείται, με δέκα λήψεις των κατάστιχων του Τζιοβάνι Κρούσου, στις οποίες περιλαμβάνονται είκοσι τρεις διάφορες συμβολαιογραφικές πράξεις. Το αρχειακό υλικό αυτό φυλάσσεται στο Κρατικό Αρχείο της Βενετίας και υπάρχει αντίγραφο στη Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη του Ηρακλείου σε μικροφίλμ. Τα κατάστιχα που μεταγράφηκαν σε αυτή τη πτυχιακή εργασία χρονολογούνται στον 17^ο αιώνα και ειδικότερα το 1612-1614.

Τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν για την γραφή την εποχή εκείνη ήταν το χαρτί και η πένα. Η φυλλαρίθμηση του πρωτοκόλλου είναι συνεχής, με αραβικούς αριθμούς και ο κάθε αριθμός γράφεται πάνω στα δεξιά του φύλλου μόνο στο recto. Διατρέχοντας τις δέκα λήψεις που μεταγράφονται και μπορούν να σχολιαστούν στη συγκεκριμένη εργασία παρατηρείται ότι δεν έχουν υποστεί σοβαρές ζημιές τα φύλλα ούτε έχουν φθαρεί παρά μόνο μία η λήψη εκατόν εννέα (109) η οποία είναι δύσκολη στην ανάγνωση μόνο στο τέλος κάθε πρότασης (δηλαδή στα δεξιά).

Κάθε νέα πράξη ξεκινάει με σημείο του σταυρού και ακολουθεί η ημερομηνία με ελληνικό σύστημα αρίθμησης. Το σύμβολο του σταυρού σημαίνει επίκληση στον Θεό. Το κείμενο ξεκινάει με πρωτόγραμμα, το οποίο είναι μεγαλύτερο από το υπόλοιπο κείμενο και είναι καλλιγραφικό και ζωγραφισμένο. Στο τέλος κάθε δικαιοπραξίας συναντάται μια συνεχής γραμμή, η οποία χωρίζει τη μία πράξη από την άλλη. Επίσης στο τέλος κάθε verso φύλλου υπάρχει μια παραπεμπτική λέξη, η οποία είναι γραμμένη πιο κάτω από την τελευταία πρόταση και ξαναγράφεται στην αρχή του επόμενου φύλλου recto, κατανοείται ότι δείχνει τη συνέχεια του κειμένου, πράγμα πολύ βοηθητικό για τον μελετητή σε περίπτωση διαμελισμού του κατάστιχου και μη υπαρκτής φυλλαρίθμησης.

Η γραφή του νοταρίου είναι ελάχιστα δεξιοκλινής, σταθερή, καλλιγραφική και ευανάγνωστη. Η γλώσσα που χρησιμοποιήθηκε είναι η ελληνική και σε μία περίπτωση υπογραφής ενός μάρτυρα, ιταλική. Υπάρχουν πολλές λέξεις δανεισμένες από την ιταλική-βενετική διάλεκτο οι οποίες όμως έχουν ενσωματωθεί στην ελληνική γραμματική της εποχής, όπως επίσης και κρητικοί ιδιωτισμοί. Οι κανόνες των σημείων στίξης στα συγκεκριμένα κατάστιχα φαίνεται να αγνοούνται.

Για τον συμβολαιογράφο δεν σώζονται στοιχεία. Από τα κατάστιχα του φαίνεται να έζησε τον 17^ο αιώνα στην Ενετοκρατούμενη Κρήτη και να ασκείσαι το επάγγελμα του συμβολαιογράφου.

Μεθοδολογία Έκδοσης

Η επεξεργασία της έκδοσης των νοταριακών κατάστιχων του Τζιοβάνι Κρούσσου πραγματοποιήθηκε ακολουθώντας τους κανόνες της διπλωματικής εκδοτικής πρακτικής. Διατηρήθηκε η ορθογραφία και ο τονισμός ενώ τα σημεία στίξης προσαρμόστηκαν για να διευκολυνθεί η ανάγνωση του πρωτοκόλλου. Αντικαταστάθηκαν επίσης, τα μικρά γράμματα με κεφαλαία, σε ονόματα, επώνυμα, τοπωνύμια, στα γράμματα στην αρχή της πρότασης, όπως και στις αναφορές στα Θεία. Αναπτύχθηκαν οι βραχυγραφίες, (όπως για παράδειγμα σε πολλά ονόματα λείπουν τα τελευταία γράμματα, τα οποία έχουν συμπληρωθεί) και τα *nomina sacra*. Στην αρχή κάθε πράξης πάνω αριστερά σημειώθηκε η φυλλαρίθμηση και πάνω δεξιά η ημερομηνία με αραβικούς αριθμούς. Σε ορισμένες πράξεις όπου δεν είναι ευανάγνωστο το κείμενο λόγω φθοράς του χαρτιού έχουν χρησιμοποιηθεί αγκύλες -[]-. Κάθε πράξη στην αρχή της, έχει αριθμηθεί με αραβικούς αριθμούς. Τέλος, υπάρχει στιχαρίθμηση και δηλώνεται με κάθετη παύλα και εκθέτη και η αλλαγή των φύλλων δηλώνεται σε παρενθέσεις -()- μέσα στο κείμενο.

X. Μεταγραφές των κατάστιχων

1

φ.58r

1614, Μαΐου 26

†Εἰς τας, κστ' τοῦ Μαΐου ἀχιδ'

Ἡ κερά Ἐργύνα Βεντζαδοπούλα, θυγατέρα τοῦ ποτέ Γεωργίου καί χήρα γυνή τοῦ ποτέ κύρ Μάρκω|² Ἀλεξόπουλου, ἀποῦ τό χωρίω Ροτάση, μέ τόν πλέα καλήτερο μόνον ὅπου ἐμπώργε νά κάμη,|³ κάνη καί κονστιτουήρει ὁ διά ἀληθινούς προκουραδόρους της καί κομέσους γενεράληδες, τον ἀφέντη|⁴ τόν Τζώντζι Βλάχο ἀπό τό κάστρον, ἀψέντες μά ὡς ἄν νά ἦτον καί πρεζέντες καί τον μισέρ Μῖχελι|⁵ Βλαδήμερο πρωτοψάλτη, ἀπό τό χωρίω Βενεράτο, πρεζέντες καί ἀτζετάρει. κόβγοντας πρῶ|⁶τα καί ἀνουλάροντας τήν κομεσιόν ὅπου ἔχει καμωμένη ἀπάνω εἰς ταῖς κατωγεγραμμένες ὑπόθε|⁷σεις, τοῦ Μῖχελι Λιτζάρδο. μέ τό χέρι τοῦ κύρ Γεωργίου Βλαδήμερου νοταρίου, τον Ἀπρίλλι τόν περασμένω|⁸ τῶν ὁποίων δίδει ἀουτοριτά νά μποροῦν ὡς ἄν τό ἴδιον της κωρμί νά ντεφεντέρουν καί νά μαντενήρουν|⁹ τά δικαιώματα καί λογαριασμούς της ἔμπροθεν τῆς ἐκλαμπροτάτης μας αὐθεντίας, εἰς κάθε ὁφί|¹⁰τζιο γῖουντίτζιο καί μαγῖστράτον τῆς χώρας μας. κόντρα εἰς κάθε ἄνθρωπον καί ἀνθρώπους, διά πᾶσαν τῆς ὑ|¹¹πόθεσιν καί ξεχωριστά νά μποροῦν νά σῖκώσουν τόν τζουδεγάδον της ὁδιά νά πῖᾶση τό προυκῖόν της|¹² ἀποῦ τά καλά τοῦ ἄνοθε ποταίτζη ἀνδρός, κάνοντας καί τελειώνοντας εἰς αὐτήν τήν ὁκαζιόν, ἀποῦ τήν ἀρχή ὡς|¹³ τό τέλος, ὅτι ἤθελε ἦσται χρειάζόμενο, κατά τζή λέντζες τῆς ἐκλαμπροτάτης μας αὐθεντίας. καί ἂν κά|¹⁴μνη χρειά νά ὀρίζουν, νά ζητοῦν, νά ῥεσποντέρουν, νά σεντεντζιάρουν, νά ντεποζιτάρουν, νά ὀπονέροῦν|¹⁵ νά ἰντερντύρουν, νά ῥεαλντύρουν, νά κοντραδέρνουν, τέρμενα νά πέρνουν, κομέσον καί κομέσους νά κά|¹⁶μνουν, νά πατουήρουν, καί ἄλμπιτρος νά βάνουν, ἰνστρουμέντα νά κάμνουν καί νά παρακαλοῦν καί σεντετζι|¹⁷ες τῶν ἄλμπιτρον νά ῥατηφικάρουν, νά κερελάρουν, νά σκοδέρνουν, νά παραλαμβάνουν, καί εἰς τά παραλά|¹⁸βουν, σιγουριτάν καί ἀνάπαισιν νά κάμνουν, ὄρκω νά δίδουν καί νά πέρνουν ἀπάνω εἰς τήν ψυχὴν της καί πᾶσα|¹⁹ ἄλλον ἀποῦ νάθελεν ἦσται χρειάζόμενο ὁδιά μπενεφίτζιο καί φαβόρε τῆς αὐτῆς πριντζιπάλες, ἀδεν εἶναι|²⁰ καί σπετζιφικάδο εἰς ἐτούτην τήν κομεσιόν, νά μπωροῦν νά τό κάμνουν οἱ λεγόμενοι κομέσοι γενεραλμέντε,|²¹ ὡς ἄν νά ἦτον καί ἡ ἄνοθε πριντζιπάλε ἴδια πρεζέντε καί ταύτην στέργει καί

παρακαλεῖ μάρτυρες παρακαλετοί²² παπά Μανόλι Χορτάτζης ποτέ Ἀντώνι καί Μιχελί Κληδᾶς ποτέ Ἰωάννη καί οἱ δύο, ἐν χωρίῳ Ἀπόεινι.

2

φ.58r

1614, Ἰουνίου 7

†Εἰς τάς, ζ΄ τοῦ Ἰουνίου, αχιδ΄

Ὁ μισέρ Μικέλ Καλαύτης ποτέ μισέρ Ντῶρντζι ἀπό το χωρίῳ Ἀπόεινι μέ τον πλέα καλήτερο μόδο ὅπου ἐμπόργε,² νά κάμη, κάνη καί κονστιτουήρει ὁδιά ἀληθινόν προκουραδόρον καί κομέσον του, τον ἀφέντη τόν Τζουά³νε Λουράν το ἀπο τό Κάστρον, ἀψέντες μά ὡς ἄν νά ἦτον καί πρεζέντες. τοῦ ὁποίου δίδει ἐξουσίαν ὡς ἄν τό ἴ⁴διον του κωρμί νά μπωρῇ, νά δώση κερέλλα στην ἀβογαρίαν, κόντρα τοῦ ἐκλαμπροτάτου ἀφέντη Ἀνδρέα⁵ Βενέρι, μέ τοῦ υἱοῦ του τοῦ ἀφέντη τοῦ Μάρκω καί κόντρα τοῦ ἀφέντη Λινάρδο Κουρίνο ποτέ μισέρ Γιάκουμο, ὅπου⁶ ἐδείρασιν τόν περιβολλάριν του τό Γεώργι Κασομάτη καί νά μπωρῇ ὁ λεγόμενος ἀφέντης κομέσος, ἀπάνω εἰς ἔ⁷τιαν ὑπόθεσιν νά κάνη πᾶσα λογίς χρειαζόμενο ὅπου ἤθελε νά καντέρει διά τή λεγομένην κερέλλα ἀποῦ τήν⁸ ἀρχή ὡς το τέλος. κόντρα τῶν λεγομένων ἀρχόντων, ὡς ἄν νάχεν ἦσται καί ὁ λεγόμενος κομητέντες ἴδια πρεζέντες. καί ταύτην⁹ τήν κομεσιόν, στέργει καί παρακαλεῖ μάρτυραις παρακαλετοί Μάρκω Σιγούρος ποτέ παπά Γεώργιος ἐν χωρίῳ Ἀρκάδη.¹⁰ καί Μανιό Σουλᾶς ποτέ Μιχελί, ἐν χωρίῳ Παλιά Κόλενα.

3

φ.58r

1614, Ἰουνίου 15

†Εἰς τάς, ιε΄ τοῦ Ἰουνίου, αχιδ΄

Ἡ ἐκλαμπρότατη κερά Παλμέτα, θυγατέρα τοῦ ποτέ ἐκλαμπροτάτου ἀφέντη πέρω Γραδενίγο. καί χήρα² τοῦ ποτέ εὐγενῆ ἀφέντη πέρω Μουδάτζο ἀπό τό χωρίῳ Βελούλι, μέ τόν πλέα καλήτερο μόδο ὅπου³ ἐμπόργε νά κάμη, κάνη καί κονστιτουήρει ὁδια ἀλήθινόν προκουραδόρον καί κομέσον της, διά τούτην τήν ὑ⁴πόθεσιν, τόν εὐγενῆ ἄρχον τῆς κρήτης ἀφέντη Φραντζέσκω Μπών τόν κουνιάδου της, ἀψέντες μά ὡς ἄν⁵ νά ἦτον καί πρεζέντες. Τοῦ ὁποίου δίδει ἐξουσίαν ὡς ἄν το ἴδιόν της κωρμί νά μπωρῇ νά πουλήσει τά σπῆ⁶τια ὅπου ἔχει ἡ ἀφεντιά τῆς εἰς τό Κάστρον εἰς την ἐνοργιά τῆς ἀγίας Κυριακῆς. ὅπου τῆς τάδωκαν ὁ ἄνοθε ποτέ ἐκλᾶ⁷μπρότατος ἀφέντης Γραδενίγος πατέρας της εἰς το προυκίον της καί νά μπωρῇ ἀπάνω εἰς ἔτιαν ὁκαζιόν να κα⁸νη πᾶσα

λογίς χρειάζόμενο, ἀδέν εἶναι καί σπετζιφικάδο εἰς ἐτούτην την κομεσιόν, ἀπάνω εἰς τή λεγόμενη που⁹λισά τῶν ἄνοθε σπητίων. Ὅδια μπενεφίτζιο καί φαβόρε τῆς ἄνοθε ἀρχόντισας κατά τζή φόρμας ὁποῦ γίνοντε οἱ¹⁰ ρεάλες πουλισταῖς, καθώς ντεσπονέrouν οἱ λέντζες τῆς ἐκλαμπροτάτης μας αὐθεντίας καί ξεχωτιστά κατά τό¹¹ ὄρδενε τῶν ἐκλαμπροτάτων καί ὑψηλοτάτων αὐθεντῶν ἰνκουζιτόρων, ὁποῦ ἐκάμανε τζη, ι' τοῦ Νοεμβρίου,¹² αχιν'. καί ὅτι ἤθελεν κάμει καί τελειώσει ἀποῦ τήν ἀρχή ὡς το τέλος διά την ἄνοθε ὑπόθεσιν νά εἶναι καλά¹³ καμωμένω στερεόν καί βέβαιον, ὡς ἂν νάθελεν ἦσται καί ἀπατή τζη πρεζέντε καί ντεπιού δίδει τζή ἀφεντι¹⁴ας του ἀουτοριτά ἀνίσως καί δε θέλη μπωρῇ νά τά πουλήσει, νά νικιάζει ὅτινος ἤθελε θέλει, κάνοντας¹⁵ κέδεκεί πᾶσα πράμα χρειάζόμενο καθώς εἶναι ὁ ζαντζα εἰς τά νικιάσματα τζή χώρας, καί ταύτη τήν κομε¹⁶σιόν στέργει καί παρακαλεῖ: μάρτυραις παρακαλετοί, μάστρο Ντζώρντζι Κυριακής ποτέ κῦρ Παῦλο ἔν χωρίω ἀποεῖνι καί¹⁷ μάστρο Μάρκω Χαρχαλετούδι ποτέ Μίχελι, ἔν χωρίω Βελούλι, μουράροι στήν τέχνη:

4

φ.58r

1614, Ἰουνίου 18

†Εἰς τάς, ιη' τοῦ Ἰουνίου αχιδ'

Δίκαιον πράγμα καί ἐπαινεμένον εἶναι εἰς ὅλους ἐμάς τους πῖστους χριστιανούς νά κάνομεν καί νά φυλάγωμεν ὅλαις² ταῖς ἐντολαῖς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. καί περισσότερον τό κεφάλαιον τῆς ἀγάπης, καθώς λέγεται τό θεῖον καί³ ἱερόν⁴(58v) ἱερόν εὐαγγέλιον, ὅτι ο ἐχῶν τήν ἀγάπην ὅλον τόν κόσμον πληρώνει καί εἰς αὐτό ὅλος ὁ νόμος καί οἱ προ⁵φήται κρέμοντε. καθώς τυχένει καί εἰς ἐμένα τό Ἰωάννη Σοραζί τοῦ Μάρκω, ἀπό τό χωρίω Πλακιότισα.⁶ ἐπειδή καί ἐχθροῦ συνεργεία ἐσηγύρησε εἰς καιρόν περασμένο καί ἐθέλαμε βάλλει ἀλληλογίαν καί σκάνδαλα⁷ μέ τόν κῦρ Κωσταντί Διγενῆ, υἱόν ἐσένα τοῦ κῦρ Νικολό Διγενῆ ποτε Γεωργίου, ἀπό τό χωρίω στείρωνα. εἰς το⁸ ὁποῖον σκάνδαλο ἔτυχεν καί ἐλάβωσέ με εἰς τήν κεφαλὴν. διά τήν ὁποίαν ὑπόθεσιν τοῦ ἡδωκα κερέλα⁹ εἰς τό ἐκλαμπρότατο ὀφίτζιο τζή σινιὼρ ντέ νώτες. ὡς ἂν ἐκεῖ φένετε καί ἐσύ κωστά του ἀκομί καί προ¹⁰τζέσο, καί ἐμπαντυρέστηκε εἰς τό Καστέλλι τζή Γεράπετρος, καθώς φένετε με σεντέντζια καμωμένη ἀποῦ¹¹ τό ὑψηλότατο ῥιντζημέντο, τόν πρωτόλλι μήνα, αχιβ' καί ὡς ἂν εἰς ἐκύνη ἐδά τήν σήμερον πε¹²θυμῶντας νά σβίσωμεν ἐκύνην ὅλην τήν ἐχθρα καί τήν κάκιτα ἀποῦ ἤχαμε ἀναμεσός μας μέ τόν ἄνοθε κῦρ Κω¹³σταντί καί νά τοῦ ἀφήσω τό σφάλμαν του, ὁ διά νά μοῦ ἀφήσει κέμένα ὁ Θεός τά κρίματά μου, στάντες¹⁴

κεκύνος νά ναι ἀπόδω ἀψεντες, καί νά εἶναι στό μπάντος του, διά τούτο ἀντίτυπο ἐκνουῖ ἤλθαμε εἰς¹⁵ σε συνήβασιν μετά σένα τόν ἄνοθε κῦρ Νικολό τόν κύριν του, ὡς ἄν ὁποῦ πεθυμᾷς τό καλόν του, καί ὁποῦ παρακα¹⁶λεῖς τό Θεό, νά βρεθῇ μένος νά λευθερωθῇ ἀποῦ τό μπάντος του, καί κάμνωμεν ἔμπροσθεν τοῦ παρόντος¹⁷ νοταρίου, καί τῶν κατωγεγραμμένων μαρτύρων ἀγάπην καί φίλημα θεϊκό, νά εἶναι πάντα εἰρήνη εἰς τή μέση μας¹⁸ μέ τόν λεγόμενον σου υἱόν διχός κανένα δόλος, παρακαλῶντας πολλότατα τήν ἐκλαμπρότατη δικαιοσύνη νά¹⁹ τοῦ συμπαθήσει καθώς κέγώ τοῦ συμπαθῶ. καί νά ἀτζετάρει τό παρόν ἰνστρουμέντο τῆς ἀγάπης νά τόν ἐσάσει²⁰ καί νά τόν ἐλιτζεντζιάρει ἀποῦ τό μπάντος του, διατί ἐμετάνιωσάτο κέγώ πολλαῖς βολαῖς πῶς τόν ἐκερελάρισα,²¹ θυμῶντας πῶς ἀπό μεθυσά στανικῶς του μέλάβωσε καί θέλω ἐκύνῃ ἡ κερέλλα ὁποῦ τούδωκα, με δύνα²²μιν ἐτουνου τοῦ ἰνστρουμέντου, νά ξάζει τόσω, ὅσω νά μήν ἤθελε δοθεῖν ποτέ καί οὕτως ἤμεθαν κοντέντοι καί²³ τα δύο μέρη καί προμετέρωμεν νά κρατοῦμεν πάντα τό παρόν ἰνστρουμέντο φέρμον καί ἀσάλευτον εἰς τήν δύνα²⁴μιν του. Καί ὁδιά ἐκύνες ὅλες ταῖς ἐξοδες μνύτιζες μνυτίζυνες, καί μέ πᾶσα ἄλλο ὁποῦ ἐπατύρησα εἰς τήν²⁵ αὐτήν λαβωματέαν, ἐσαστήκαμε νά μοῦ δώσης τζεκύνια χρυσά τρία, ἀποῦ τά ὁποῖα μούδωκες ἀπό²⁶ μέραις περασμέναις τό ἓνα καί τᾶλλα δύο νά μοῦ δώσης εἰς τοῦτον τό μέθο ἡγου νά μοῦ δώσης ὡς ὅλον τόν Ἄγουστο²⁷ πρῶτον ἐρχόμενο τό ἓνα καί τό ἄλλο νά μοῦ δώσης τόν ἄλλον Ἄγουστο, ἀχιε'. καί νά μή σοῦ γυρεύω περισσό²⁸τερον τίποτας εἰς ὅτι λεγόμενη ἡ σεντέντζια τοῦ λεγομένου σοῦ υἱοῦ, παρά μόνο τά ἄνοθε τζεκύνια τρία ὁποῦ μοῦ ἤδωκες καί²⁹ θέλεις μοῦ δώσει ὡς ἄνοθε καί νά πλερώσης καί τά γῆατρικά ὅτι σοῦ ντοκάρουνε, κατά τή φόρμαν τζή λεγόμενης σεντέ³⁰τζιας, εἰδές ἀλέως καί δέν ἤθελες ἄτεντέρει νά μοῦ τά πλερώσης εἰς τά λεγόμενα τέρμενα, νά τά σκοδέρνω³¹ ἀπό λόγοι σου, μέ ὅποια στράτα τζή δικαιοσύνης μοῦ ἤθελε φανῇ. καί ταῦτα στέργωμεν καί τά δύο μέρη³² καί παρακαλοῦμεν : μάρτυρες παρακαλετοί μισέρ Μῖκελί Καλαύτη ποτέ μισέρ Ντζώρντζι. καί μάστρο Ντζώρντζι Κυριάκης³³ Μουράρος ποτέ κῦρ Παῦλο καί οἱ δύο ἐν χωρίῳ Ἀποεῖνι:

†Εἰς τάς, η' τοῦ Ἰουλλίου, ἀχιδ'

Συμά εἰς τήν ἐξουσίαν ὅπου ἡ ἐκλαμπροτάτη κερά Παλμέτα θυγατατέρα τοῦ ποτέ ἐκλαμπροτάτου ἀφέντη² Πέρο ἦδωκε, εἰς τήν κομεσιόν ὅπου ἤκαμε τοῦ εὐγενή ἄρχω Κρήτης ἀφέντη Φραντζέσκο Μπών τοῦ κουνιάδο³ τζη διά χειρός ἐμένα τοῦ νοταρίου στάς ιε' τοῦ Ἰουνίου τοῦ περασμένου, ἀχιδ', δέν σμῖνουήροντας τί⁴ποτας ἀπό ἐκύνην τήν κομεσιόν, ἄντζι ἀντζεντζέροντας μέ τήν παροῦσα, καί δίδει ἐξουσία ἡ αὐτή ἀρχόν⁵τισα τοῦ ἄνοθε ἀφέντη Μπώ, ἀψέντες μά ὡς ἄν νά ἦτον καί πρεζέντες. νά μπωρῇ εἰς τήν πακτωσά τῶ σπητιῶ⁶ ἀποῦ τοῦ δίδει ἐξουσία νά κάμη, νά τά δίδει ἔτζη ἐκύνα τά σπήτια ὅπου νομηνάρει εἰς τήν αὐτήν κομε⁷σιον, ὡς ἄν καί τήν ἄλλην κατοικία τά σπήτια ἀνόγια καί κατώγια ὅπου εὐρίσκετε καί ἔχει καί ποσεδέρει⁸ εἰς τήν χώραν τῆς Κρήτης εἰς τή ενωρία τζή κερά Μανωλίτησας, ὅπου τζή ἦλθανε μέ σουτζεσιόν σι⁹κωμένη εἰς τά λατίνηκα καί ὡς ἄν εἰς ἐκύνη, διά ὅσους χρόνους θέλει συβαστῇ μέ τόν νικάτορα γή νικατόρους,¹⁰ ἀποῦ τά θέλου. καί τά νίκια νά τός ἀφήνη νά κάνουν τόσα ἀγομέντα οἱ αὐτοί νικατόροι εἰς τά ἄνοθε σπήτια.¹¹ δύο κατοικές, τά ὅποια ἀγομέντα φυνήροντας ἡ πακτωσά ὅπου τός τά θέλει δώση, νά κάνουνσι λογαρίασ¹²μό, νά τός τά κάνη καλά εἰς τά ἄνοθε βήκῖα. καί μέ ὅτι ἄλλη ξεκαθαροσύνη καί κλαούζουλα ἤθελε φανεῖ τοῦ¹³ ἀφέντη Μπώ τοῦ κομέσου τζη νά κάμη, νά τό κάνη μέ ἰνστρουμέντα γενεραλμέντε, ὥσπερ τό ἴδιον κωρ¹⁴μί τζή ἄνοθε κερά Παλμέτας, ἤθελεν ἦσται πρεζέντε, προμετέροντας ὅτι κάμει καί τελειώσει ὁ αὐτός ἀφεν¹⁵της Μπός ὁ κομέσος τζη, νά τό κρατῇ πάντα ἡ αὐτή ἀρχόντισα, φέρμο βέβαιο καί ἀνέκοπτο εἰς ὀμπλι¹⁶γατζιόν ὀλλονῶν τζη τῶν καλῶν, καί ταύτην στέργει καί παρακαλεῖ μάρτυρες παρακαλετοί μισέρ Λινάρδο Κουρίνο ποτέ μισέρ Γιάκουμο, ἐν χωρίω Βελούλι καί Γεώργιο Σαρακινόπουλο ποτέ Γιαννά, ἀπό τό Καστέλλι τζή Γεράπετρος.

†Εἰς τάς, θ' τοῦ Ἰουλλίου, ἀχιδ'

Ἔστοντας καί ἀπό καιρόν περασμένο, καί νά ἤθελεν παντρέψῃ ὁ κῦρ Γεωργίος Κάλμπος ποτέ Κοκόλι ἀποῦ² τό χωρίω Δοράκι, τήν θυγατέραν τοῦ ὀνόματι Καλή, κέπήρην τζη ὁ διά ἄνδραν της εὐλογιτικόν, τόν κῦρ³ Κωσταντί Περδικίτζι ποτέ στεφανή ἀποῦ τό ἴδιο χωρίω τοῦ ὁποίου ἤταξε νά τοῦ δώσει ὀδιά προικίον τῆς⁴ ἄνοθέ του θυγατρός ὅτι θελε μπωρέσει, καί νά τοῦ δώσει καί ὀδιά χαρίσματα δουκάτα κρητικά, 90| διά τά⁵ ὁποῖα ἤχασιν καί χειρόγραφον καμωμένο, ὁποῦ τόκαμε ὁ μισέρ Μανέα Μουζουράκης, τζή, κδ' τοῦ Ἀπιλλίου⁶ ἀχιγ' |⁷ (59r) Καθώς ἐδῶ ἀπό κάτω θέλει ρεγίστραριστῇ διά ξεκαθαροσύνη τῆς ἀληθείας ἐδά την σημερο⁸ ἐκράξανε ἐμένα τό νοδάρο καί ἐπαρακαλέσασί με νά βάλλω τό λεγόμενο χειρόγραφο εἰς τό λίμπρο⁹ μου, ὁ διά νά φένετε παντοτινά διά τά λεγόμενα χαρίσματα καί νά στημάρουνε καθώς ἐκεῖ λέγει, καί¹⁰ τά ρούχα ὁποῦ ἤθελεν μπορέσει ὁ ἄνοθε κάλμπος νά δώσει ὀδιά προικίον τῆς ἄνοθέ του θυγατρός¹¹ εἰς τά ὁποῖα ἐβάλασιν τα κόρδο καί τά δύο μέρη, τον εὐλαβῇ παπά κῦρ Ἰάκωβο Κυριάκη νά τά στημάρῃ¹² ἡγου ὁ ἄνοθε κάλμπος ὁ πεθερός. καί ὁ ἄνοθε Περδικίτζης ὁ γαμπρός τά ὁποῖα πράματα σεγουητάρ¹³

|¹⁴†καί πρῶτον μέν. στρομάτζο ἓνα -ὑπέρπυρα 140-

|¹⁵†προς κεφαλάδια, τέσσερα, τά τρία μέ τά ψίδια -ὑπέρπυρα 150-

|¹⁶†σεντόνια τρία σκλέτα -ὑπέρπυρα 120-

|¹⁷†πάπλομα ἓνα μπλάβο - ὑπέρπυρα 108-

|¹⁸†ποκάμησατρία, το ἓνα λαβοράδο -ὑπέρπυρα 100-

|¹⁹†φουστάνια τρία, τό ἓνα τριμμένο - ὑπέρπυρα 180-

|²⁰†λουτρομπόλια μία λαβοράδη τριμμένη -ὑπέρπυρα 40-

|²¹†ἐμπόλιες ἕξι μονότρες, -ὑπέρπυρα 36-

|²²†ταβλομάντιλο ἓνα -ὑπέρπυρα 20-

|²³†ὁμολογὰ ὁ ἄνοθε γαμπρός πῶς ἐπήρε ἀπὸ μέραις περασμέναις καὶ φῖστανό πανοπίχαις 17| -
ὑπέρπυρα 70-

|²⁴†σουμάρου ὅλα τὰ ἄνοθε ὑπερπυρα ἐνιακόσα ἐξήντα τέσσερα. ἡγου -ὑπέρπυρα 964-

να εἶναι καὶ νὰ γροικοῦνται ὁδία προικίον καθαρὸν τῆς λεγομένης νύμφης ἀκομί ἐπήρεν,^{|25} καὶ
ἀπάνω στά χαρίσματα του, ἓνα βούγι ἀρεσκούμενόν του, ὁδία^{|26} ὑπέρπυρα 216 καὶ γάηδαρο, διὰ
ἄλλα ὑπέρπυρα 270| ὅπου γίνοντε ὅλα ὑπέρπυρα τετρακόσα ὀγδοήντα ἔξι, ὅπου τοῦ ἀπομένη
ἀκομί ῥεστος^{|27} ὥς τό σουπλημέντο τῶν ἄνοθε δουκατῶν ἐνενήντα, ἄλλα ὑπέρπυρα 267|24. ἡγου
διακόσα ἐξήντα εὐτά^{|28} καὶ σολδία κδ' τὰ ὅποια προμετέρει νὰ τοῦ δώση εἰς τέρμενο χρόνους δύο,
πρώτους ἐρχόμενους. καθὼς λέγομεν τό^{|29} λεγόμενο χειρόγραφο, ἀλέως νὰ τὰ σκοδέρνη ἀπὸ
ἐκύνον καὶ ἀπὸ καλά του μέ τή στράτα τοῦ γαστάλδο καὶ εἰς ὅτι^{|30} ἐπαράλαβε τὸν ἐστρέφει
σιγούρον καὶ ἀναπαημένον εἰς παντοτινά μετὰ μέρη καὶ διαδόχους του. ἔτζη προι^{|31}κίον ὡς ἂν καὶ
χαρίσματα ὡς ἄνοθε φένουντε, ὀμπλιγάροντας καὶ ἱμποτεκάροντας ὅλλα του τὰ καλά στάμπε^{|32}λε
καὶ μόμπελε παρόντα καὶ μέλλοντα διὰ σιγουρατζιόν τοῦ ἄνοθε προυκιοῦ καὶ στέργει καὶ
παρακαλεῖ^{|33} μάρτυρες παρακαλετοί, Νικολό Καλαύτη ποτέ Μῖχελί ἐν χωρίῳ Αποεῖνι καὶ Μανιό
Πελεκά ποτέ Μάρκω, ἐν χωρίῳ Δοράκι.^{|34} Σεγουητάρη τό λεγόμενο χειρόγραφο. εἰς τὰς κδ. τοῦ
Ἀπριλλίου αἰγιγ'. (1613, Ἀπριλλίου 24) ^{|35} Τὴν σήμερον ἡμέρα ἦρθαμε συνηβαστικῶς ἐμεῖς τὰ δύο
μέρη. ἐγὼ Γεώργιος Κάλμπος ποτέ Κοκόλι καὶ ἀποῦ^{|36} τό ἄλλον μέρος ὁ Κωσταντῖς Περδικήτσης
υἱὸς ποτέ Στεφανί, ἀποῦ τό χωρίῳ Δοράκι καὶ τὰ δύο μέρη. ὅτι πῶς^{|37} μέ τό ὄνομα τῆς Αγίας
Τριάδος θέλομεν καὶ συνηβάζομέστανε νὰ κάμω τὴ θυγατέρα μου ὀνόματι Καλή, ὁ ἄνοθε
Γεώργις.^{|38} νὰ πάρη ἐσένα τὸν Κωσταντί τὸν ἄνοθε, ὀγιά ἄντραν τζη εὐλογητικόν τζη πρῶτο μέ
τὴν εὐκή μου καὶ δευτέρο^{|39} θέλω καὶ τάσω νὰ δώσω ἐσένα τοῦ ἄνοθέ μου γαμπροῦ δουκάτα, 90|
ἡγου ἐνενήντα ὀγιά χαρίσματα,^{|40} ἀληθινὰ καὶ ὅποτες ἤθελες θέλει νὰ πάρης τὴ γυναῖκα σου εἰς
τό σπήτι σου νάμαι κρατημένος νὰ σοῦ δίδω ὅλα τὰ μισά^{|41} χαρίσματα ὅπου σούταξα, ἡγου τὰ 45|
δουκάτα καὶ τᾶλλα δουκάτα σαράντα πέντε, σέ τρίς χρόνους τέρ^{|42}μενο νὰ μπωρῶ νὰ σέ ρεφάρω,
ἀκομί τάσω καὶ προυκίό τζή ἄνοθέ μου θυγατρός ὅτι ἤθελα μπωρῇ καὶ ὅυ^{|43}τως εἶναι κοντέντοι
καὶ τὰ δύο μέρη, μάρτυρες παρακαλετοί Γιάννης Φλούδακας ποτέ Μῖχελί, Μανιός Βαρούχας^{|44}
ποτέ Γεωργίου, ἀποῦ τό αὐτό χωρίω^{|45}

|⁴⁶† ἐγὼ Μανιός Βαρούχας μαρτυρῶ τὰ ἄνοθε:

|⁴⁷ †ἐγὼ Μανέας Μουζουράκης ἡγραψα ὀγιά ὥρα:^{|13}

†Εἰς τὰς, ιστ τοῦ Ἰουλλίου ἀχιδ΄

Κομεσιόν κάμνη ὁ κῦρ Κωσταντί Γαργούλης ποτέ Γεωργίου, ἀπό τό χωρίω Βελούλι. τοῦ μισέρ ντζουάνε Θύμι,² ἀπό τήν χώραν τῆς Κρήτης, ἀψέντες μά ὡς ἄν να ἦτον καί πρεζέντες, τοῦ ὁποίου δίδει ἐξουσιαν νά μπωρῇ³ ὡς ἄν τό ἴδιόν του κορμί νά κάμη μίαν ἰντιματζιόν τοῦ εὐγενῆ ἄρχω τῆς Κρήτης ἀφέντη Μάρκω Ντάντολο⁴ ποτέ εὐγενεστάτου ἀφέντη ντζουάν Ἀντώνιο, νά τυχένη ὡς ὁκτώ μέραις τέρμενο νά βάλλει στημαδόρο νά⁵ στημάρει τά σπήτια ὁποῦ τοῦ ἐπούλησεν ὁ ἄνοθε κῦρ Κωσταντίς εἰς τό ἄνοθε χωρίω Βελούλι, γιά νά βάλλει κέκεϊ⁶νος τόν εὐλαβῆ παπά κῦρ Μανόλι Χορτάτζη τόν ὁποῖο λεντζέρει ἀποδά, οἱ ὀπχοί νά τά στημάρουσι, ἀλέως⁷ νά τά στημάρει ὁ αὐτός κῦρ Κωσταντίς. καί ἡ στήμα ὁποῦ θέλει γενεῖ ἀποῦ τό στημαδόρον του νά γροικάτε καλά κα⁸μωμένη, ὡς ἄν νάθελε γενῆ καί ἀποῦ τζή δύο καί ἀκομί νά μπωρῇ ὁ λεγόμενος κομέσος νά κάνη καί πᾶσα ἄλλοι⁹ χρειαζόμενο ἀπάνω σέτούτην τήν ὁκαζιόν, εἰς κάθα ἐκλαμπρότατο ὀφίτζιο καί μαγῖστράτον τῆς χώρας μας.¹⁰ ὥστε νά σκοδάρη τά τορνέσα ὁποῦ ἐθέλασιν το κάρη τοῦ λεγομένου κῦρ Κωσταντί ἀκόντο τζή στίμας ὁποῦ θέλη γενεῖ¹¹ διά τά λεγόμενα σπήτια, νά ὀρίζει νά ζητά νά ῥεσποντέρει, νά σε ντεντζιάρει, νά ἀπελάρει, νά μαχεύγει, νά σκοδέρνει,¹² νά παραλαμβάνει καί εἰς τά παραλάβη σιγουριτάν καί ἀνάπασι νά κάμνη, ὄρκω νά δίδει καί νά πέρνη ἀπάνω εἰς¹³ τήν ψυχὴν τοῦ λεγομένου κομητέντε. καί πᾶσα ἄλλον ἀποῦ νάθελεν ἦσται χρειαζόμενο, ἀδεν εἶναι καί σπετζιφικάδο.¹⁴ εἰς ἐτούτην τήν κομεσιόν νά μπωρῇ νά τό κάμνη, ὡς ἄν νάθελεν ἦσται καί ὁ λεγόμενος κομητέντες ἴδια πρεζέντες¹⁵ καί ταύτην¹⁶ (59v) καί ταύτην τήν κομεσιόν στέργει καί παρακαλεῖ μάρτυρες παρακαλετοί. Μῖχελί Καλαύτη τοῦ Κωσταντί καί Γεωργί Νταρ¹⁷νάνη τοῦ Ἀντώνι καί οἱ δύο ἐν χωρίω ἀπείνι:

†Εἰς τὰς, ιζ τοῦ Ἰουλλίου, ἀχιδ΄

Φανερόν κάμνουσι τά κατωγεγραμμένα μέρη, ἡ Μαρία Συχωρεμενοπούλα θυγατέρα τοῦ ποτέ Γε²ωργί, ἀπό τό ἓν μέρος. καί ὁ μπατήστας λεξενιάς ποτέ Νικολό ἀπό τό ἄλλον, κατοικούμενοι καί οἱ δύο εἰς τό χωρίω³ Βελούλι, ὅτι τήν σήμερον ἦλθας εἰς τοῦτον τό συνηκέσιον καί πολλυχρόνιον παντριάν καί πρῶτας κράζουσι⁴ τό ὑπέρ ἐυλογιτικόν ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καί

τῆς Παναχράντου αὐτοῦ Μητέρας, ἀποῦ τὰ ὁποῖα ὀνόματα παρένετε κάθα⁵ καλὸ ἔργον. ἔπειτα ἡ ἄνοθε Μαρία προμετέρει νὰ λάβῃ τὸν ἄνοθε μπατίστα διὰ ἄνδραν τῆς εὐλογητικὸν καὶ καθολικόν, κα⁶θὼς ὀρίζει ἡ Ἀγία τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποστολική ἐκκλησία καὶ ὀδιά προυκίον αὐτῆς προμετέρει καὶ δίδει τοῦ ἀπὸ τὴν σήμε⁷ρον καὶ ὀμπρός, τὸ σπῆτι ὁποῦ ἔχει εἰς τὸ ἄνοθε χωρίω Βελούλι, εἰς τὴν καβαλαρίαν τοῦ ἐκλαμπροτάτου ἀφέντη Ἀνδρέαν⁸ Βενέρι. συνορεύει ἀνατολικά δυσικά καὶ βορυνά στράτα κουμούνα, νοτικά μέ σόχορο ἐδικόν τῆς ὁποῦ ἐδῶ⁹ κάτω τοῦ θέλει τάξει χαρίσματα, ἀκομί τάσει τοῦ καὶ τὸ χοράφι μία μουζούρα ἀπάνω κάτω μέ κάποιους δριάδες¹⁰ ὁποῦ εὐρίσκετε εἰς τὸ χωρίω Ἀποεῖνι, τὸ ὁποῖον ἐπούλησεν ὁ ποτέ Γεώργιος συχωρεμένος ὁ κύρις τῆς τοῦ ποτέ Μάρκω Κα¹¹λαμαρά ὀδιά δουκάτα δεκαυτά, καθὼς λέσιν καὶ φένετε μέ ἰνστρουμέντοντος εἰς καιρόν καὶ ἡμέρα καὶ ὡς ἄν¹² εἰς ἐκύνο νὰ γροικᾶτε κέκύνο ὀδιά προυκίον τῆς, ἀνίσως κῆθελεν τὸ ξεκαθαρίσει ὁ ἄνοthes τῆς ἄνδρας¹³ ἀπὸ τὸν ἄνοθε ἀγοραστή δίχος τορνέσα πάλι κῆθελεν τὸ πάρη μέ τὰ ἴδια τορνέσα τὰ δουκάτα 17| τζή ἀγοράς,¹⁴ νὰ γροικᾶτε ὀδιά χαρίσματά του, καθὼς ἐκύνος ἤθελε δώσει τὰ αὐτά τορνέσα τὰ ὁποῖα, καθὼς ἄνοθε¹⁵ λέμε νὰ εἶνι ὀδιά προυκίον τῆς ὃν πολλὰ ξήζουνε ὃν ἐλίγα, μέ τους ἄνοθε μόδους, ὀμάδι μέ δύο φῖστάνια¹⁶ καὶ ἕναν ποκάμησο ὁποῦ τὴν σήμερο τοῦ ἐκονσενιάρησε, στημάδα, περίπου ἐκατὸ δεκοκτώ. ἀκομί τά¹⁷σει τοῦ καὶ ὀδιά χαρίσματά του ἀποῦ τὸ χοράφι τὸ γονικόν τῆς ὁποῦ εὐρίσκετε νοτικά τοῦ ἄνοθε σπητιοῦ τῆ μιᾶ¹⁸ μουζούρα. Καὶ τὸ ἀπομονάρι νάνε κέκύνο ὀδιά προυκίον τῆς καὶ ἡ εὐλόγησις θέλοντος Θεοῦ νὰ γενῇ τὴν σήμερον¹⁹ καὶ οὕτως ἡ ἄνοθε νύμφη εἶναι πρεζέντε καὶ κοντέντε ἀπὸ τὸ ἄλλον μέρος καὶ ὁ ἄνοθε μπατίστας ὁ γαμπρός εἶναι²⁰ πρεζέντες καὶ κοντεντες ὡς ἄνοθε καὶ στανές νὰ παραλάβῃ τὰ ἄνοθε πράματα ὁποῦ ὡς ἄνοθε τοῦ ἡδωκεν ἡ λεγομένη του²¹ γυνή, τὴν ἔστρέφη σιγούραν καὶ ἀναπαημένη εἰς παντοτινά μετὰ μέρη καὶ δαδόχους τῆς. ὀμπλιγάροντας εἰς τό²² λεγόμενον προυκίον ὁποῦ ἤλαβε τὸ κωρμῖν καὶ τὰ καλά του στάμπελε καὶ μόμπελε παρόντα καὶ μέλλοντα ὁμοίως²³ καὶ ὁ ἀντώνις συχωρεμένος ἀδελφός τῆς ἄνοθε νύμφης εἶναι πρεζέντες καὶ κοντέντες καὶ ρεφουδάρει ἀπὸ τὴν σήμερον καὶ²⁴ ὀμπρός ὅτι ἀκτζιόν καὶ γιουριντιτζιόν εἶχεν εἰς τὸ λεγόμενον πράμα ὁποῦ ἤταξεν ἡ ἄνοθε τοῦ ἀδελφῆ τοῦ²⁵ ἀνδρός τῆς, ἔτζη προυκίον ὡς ἄν καὶ χαρίσματα. καὶ ἀνίσως καὶ ἐσπετάρηζεν τοῦ κιόλα τίβοτζη, θέλει κέ²⁶κύνος καὶ τάσει τοῦ ὡς ἄνοθε καὶ λαουντάρη τὸ παρόν προυκοχάρτι, μετὰ τοῦτο καὶ ἡ λεγομένη τοῦ ἀδερφῆ καὶ²⁷ νύμφη ἀνίσως καὶ εἰς κανέναν καιρὸ καὶ ἤθελε θελήσει νὰ πιάσῃ τὸ προυκίον τζή ποτέ ζαμπέτας Γι²⁸οργίτζοπούλας τζή μάνας τῆς, νὰ μὴν πατζαιστῇ εἰς τὸ χοράφιν ὁποῦ ἔχει ὁ ἄνοθέ τῆς ἀδελφός, εἰς τὸ ἄνοθε²⁹ χωρίω Βελούλι, εἰς τόπον κρασμένο στοῦ Μελισότη, μία μουζούρα ἀπάνω κάτω. καὶ ἀνίσως κῆθελε λιφτεῖν³⁰ κιόλα νὰ πιάσῃ τὸ προυκίον τζή ἄνοθέ τῆς

μάνας, νά μήν πατζαριστή οὐδε πολλύ οὐδέ λίγο εἰς τό ἄνοθε χο|³¹ράφι. διότις τῆς ἤκαμεν τήν
ἄνοθε χάρι, κέλαουντάρησεν τό παρόν προυκοχάρτι, εἰς τό ἄνοθε πράμα ὁποῦ|³² τοῦ ἐσπετάριζε.
καί ἔτζη εἶναι ὅλοι πρεζέντοι καί κοντέντοι στέργουν και παρακαλοῦν μάρτυρες παρακαλετοί,
Νικόλα Βαρβάρης|³³ ποτέ Ἰωάννη ἐν χωρίω Ἀποεῖνι

καί Γεωργίου Μουλιδάς λεγόμενος Λϊανός ποτέ Ἰωάννη, ἐν χωρίω Βελούλι:

9

φ.59v

1614, Ἰουλίου 20

†Εἰς τάς, κ. τοῦ Ἰουλλίου, αχιδ΄

Ὁ ἀφέντης ὁ Μῖχελί Καλαύτης ποτέ μισέρ Ντζώρντζι, ἀπό τό χωρίω Ἀποεῖνι, ὡς ἄν κομέσος τοῦ
Ἰωάννη|² Μακρύ, Μῖχελί Μακρύ γιαννά ἀσπρά. Γεωργί Φόδελε. Μανόλι Ζύγι, Νικολό Βασμούλο
καί Νί|³κόλα Παπαπαδόπουλο ὅλοι ἀπό τό χωρίω Τουμπάκι, καθὼς φένετε μέ κομεσιόν τος
καμωμένη διά χει|⁴ρός τοῦ κῦρ Μῖχελί Βάκα νοταρίου εἰς τάς, ιδ. τοῦ παρόντος, κατὰ τήν
ἄουτοριτά ὁποῦ τοῦ ἐδώκασι|⁵ εἰς τή λεγόμεν κομεσιόν νά μπωρῇ νά κάμνη κομέσον καί
κομέσοις, ἔτζη μέ τόν πλέα κα|⁶λήτερο μόνδο ὁποῦ ἐμπώργε νά κάμει, κάνη καί κονστιτουήρει ὁδιά
ἀληθινόν προκουραδόρον του καί κο|⁷μέσο γενεράλε, τόν ἀφέντη τόν Τζώρντζι ἀγαπητό ἀπό τήν
χώραν τῆς Κρήτης. ἀφέντες μά ὡς ἄν|⁸ νά ἦτον καί πρεζέντες. τοῦ ὁποίου δίδει τήν ἐξουσίαν καί
ὅλην τή δύναμι γενεραλμέντε ὁποῦ καί|⁹ οἱ ἄνοθε κονστιτουέντοι τοῦ ἐδώκανε εἰς τή λεγόμεν
κομεσιόν, δέν σμιῖνουήροντας τίποτας|¹⁰ ἀπό ἐκύνη. δία νά ἡμπωρῇ ὡς ἄν τό ἴδιόν του κωρμί, νά
τζή ντεφεντέρει καί νά τζη μαντένηρει|¹¹ εἰς κάθα ἐκλαμπρότατο ὀφίτζιο ἀπάνω εἰς τόν ἀμαχεμό
ὁποῦ τος ἤκαμε ὁ ἐκλαμπρότατος ἀφέντης|¹² Μπορταλαμῖος Ντάντολος καί τά ἐξῆς. καθὼς μηλεῖ
ἢ λεγόμεν κομεσιόν. καί ἀκομί νάχει ἄουτοριτά|¹³ νά κάνη καί ἄλλον κομέσον καί κομέσους.
ἀπάνω εἰς τήν ἄνοθε ὑπόθεσιν. καί εἰς κάθα ἄλλο χρειαζόμενον,|¹⁴ ὡς ἄν νάχεν ἦσαι καί ὁ ἄνοθε
κομητέντες ἴδια πρεζέντες. καί ταύτην στέργει καί παρακαλεῖ :|¹⁵ (60r) μάρτυρες παρακαλετοί.
Γεωργί Μαργούνη ποτέ Νικολό ἐν χωρίω Ἀποεῖνι καί Σταμάτης Δραμιῖτηνός ποτέ Γεωργί, ἐν
χωρίω Βελούλι.

φ.60r

Τῇ αὐτῇ ἡμέρα

Ἐνεφάνησαν εἰς ἐμένα τό νοδάρο, ὁ μισέρ Μικέλε Καλομάτης ποτέ κῦρ Νικολό, καί ἡ Ἀνέζα Μπαζιλίο²πούλα χήρα τοῦ ποτέ Κωσταντί Κοσμά, κατοικοῦμενοι καί οἱ δύο εἰς τό χωρίω Στραβορά τοῦ μπονι³φατζίου. οἱ ὅποιοι μοῦ ἐσπεζεντάρασι ἓνα σκρίτο καμωμένο διά χειρός τοῦ μισέρ Νικολό Ἀμπράμο⁴ ποτέ μισέρ Στεφανί, ὁ ὁποῖος εἶναι πρεζέντες καί κονφεσάρει πῶς εἶναι ἐδικά του γράμματα. τό ὁποῖο⁵ σκρίτο λέγεται πῶς ἡ ἄνοθε Ἀνέζα χροστή τοῦ λεγόμενου μισέρ Μικέλε ὑτέρπυρα 168⁶ ἡγου ἐκατόν ἐξήντα ὀκτώ, μέσα⁶ σέ πολλῶ λογιῶ χρέη ὅπου τό λεγόμενο σκρίτο μολογᾷ. Καθώς ἐδῶ ἀπό κάτω θέλει ρεγίστραριστῇ δια⁷ ξεκαθαροσύνη τῆς ἀληθείας, ἡ ὁποῖα γυναῖκα μέπαρακάλεσε νά τό ρεγίστάρω εἰς τό λίμπρο μου⁸ διότις μολογᾷ κέκυνη πῶς εἶναι ἡ ἀλήθεια ἔτζη εἰς τό χρέος ὅπου λέγει τό λεγόμενο σκρίτο καί χροστή του ἀπό⁹ λογαριασμόν τοῦ λεγόμενου ποταίτζη ἀνδρός καί ὀμπλιγάρεται ἀπό τήν σήμερον καί ομπρός νά δώση¹⁰ νά τοῦ πληρώσει ἕως ὅλλον τόν Ἄγουστο μήνα ἄνθρωπον ἐρχόμενο, αχιδ'. ἀλέως νά τά σκοδέρνη ἀπό¹¹ ἐκύνην καί ἀποῦ τά καλά της, καί ἀποῦ τά καλά τοῦ ἄνοθε ποταίτζη ἀνδρός, μέ τή στράτα τοῦ Γαστάλδο¹² καί ἔτζη εἶναι κοντέντα στέργει καί παρακαλεῖ μάρτυρες παρακαλετοί μισέρ Νικολό Ἀμπράμος ποτέ μισέρ Στε¹³φανί καί Μανιό Γόφος ποτέ Γεωργί καί οἱ δύο, ἀπό τό χωρίω Στραβορρά. ¹⁴ 8

†Σεγουητάρει τό λεγόμενο σκρίτο. εἰς τάς, κη. τοῦ Μαΐου, αχιβ' (1612, Μαΐου 28) ¹⁵

Ὅμολογά ὁ Κωσταντίς Κοσμάς ποτέ Γεωργίου ἀποῦ τό χωρίω Στραβορά, πῶς ἐπήρε ἀποῦ τό μισέρ Μικέλε Καλομάτη¹⁶ ἓνα γάηδαρο ἀρεσκούμενόν του, τόν ὁποῖον, ἐπρεζιάρασιν ὁδία ὑτέρπυρα διακόσα δεκάξι καί ἡκαμέν του καλά¹⁷ ὑτέρπυρα εἰκοσιευτά, εἰς σέ δούλεψι ὅπου τούκαμε. καί εἰς τᾶλλα ὑτέρπυρα 189¹⁸ ὅπου τοῦ ἀπομένει ρέστος, προμετέρει να¹⁸ τοῦ δώσει, τρία μεσωδόκια κυπαρισένια ἀποῦ ἔχει εἰς τό σπήτιν του. τά ὁποῖα νά γροικούντε ὁδία ὑτέρπυρα 135¹⁹ καί τό ρέστος τά ὑτέρπυρα πενηντατέσσερα, νά τοῦ δώση ἕως ὅλλον τό Σετέμπρι μήνα πρῶτον ἐρχόμενο, ἀλέως νά²⁰ τά σκοδέρνει μέ στράτα τζη δικιουσύνης.

²¹†ἐγώ Νικολό Ἀμπράμος ἡγραψα μέ θέλημα τῶ μερίδω:

⁸ Εὐγαλμένο

|²²†ἐγὼ παπά Ἰωάννη Τρουμπέτας μαρτυρῶ τὰ ἄνοθε

†Εἰς τάς, η. τοῦ Δῖκεβρίου. αχιβ' (1612, Δεκεμβρίου 8) |²³

Ἐκάμασι λογαριασμό ὁ ἄνοθε μισέρ Μικέλε Καλομάτης μέ την Ἀνέζα Μπαζιλιπούλα χήρα τοῦ ἀπανω γε|²⁴γραμμένου Κωσταντί Κοσμά εἰς ὅτι ἔιχασι νά κάμουσι μέ τον λεγόμενον ποταίτζη ἄνδρα, ἥγου εἰς τὰ ἄνοθε τορνέσα τά|²⁵ ὑπέρπυρα ἑκατόν ὀγδοηνταενιά ὅπου τοῦ ἐχρώστιε. διότις κανένα ἀποῦ τὰ λεγόμενα μεσοδόκῖα δεν τοῦδωκε καί μέ|²⁶σα εἰς ἓνα τζεκύνι ἀποῦ τούχε δοσμένο γιά λινάρι καί εἰς σέ ἄχερα καί κρασί ἀποῦ τούχε δοσμένον ὑπέρπυρα τριάντα|²⁷ καί μοντάρουσι ὅλα ὑπέρπυρα διακόσα σαράντα ἔξι. εὐγάνοντας ὑπέρπυρα, ἑκατόν ὀκτώ ἀποῦ τοῦ ἦδωκε τήν σήμε|²⁸ρο, ὀμπροστάς τῶν κάτωθε μαρτύρων ἀπομένει ρέστος ἄλλα ὑπέρπυρα 130| καί τοῦτο γιά ξεκαθαροσύνη τος, μάρ|²⁹τυρες Μῖχελί Βούργαρις καί παπά Ἰωάννη Τρουμπέτας:|³⁰

|³¹† ἐγὼ Νικολό Ἀμπράμος ἤγραψα μέ θέλημα τῷ μερίδω

†Εἰς τάς, κθ. τοῦ Πρωτουλίου. αχιδ' (1614, Ἰουλίου 28) |³²

Ἐξανάδασι λογαριασμό ἡ ἄνοθε χήρα μέ τον ἄνοθε μισέρ Μικέλε, καί χροστή του ἄλλα ὑπέρπυρα τριάντα ἀποῦ τὰ ξό|³³διασε ὀγιά λόγουτζη τό δευτερόλλι τόν περασμένο αχιγ'. εἰς τή λιγόρτηνο, ὄντέ τήν ὀρίσανε γιά τὰ|³⁴ σπήτια τοῦ ἄνοθε ποταίτζη ἀνδρός, εἰς τζή ἀφέντες τζή ἱγκουηζιτόρους, ὅπου μοντάρου ὅλα μέ τὰ ἄ|³⁵νοθε ἀποῦ χροστή ὑπέρπυρα ἑκατόν ἐξήντα ὀκτώ νά τοῦ τὰ πλερώσει μονιτάρου, καί τοῦτο γιά ξεκαθαροσύνη τος:|³⁶

|³⁷†ἐγὼ Νικόλο Ἀμπράμος γράφω μέ θέλημαν τῶν ἄνοθε.

11

φ.60r

Τῇ αὐτῇ ἡ μέρα.

Ὁ κῦρ Ἀντώνι Νταρνάνης ποτέ Γεωργίου ἀπό τό χωρίω Ἀποεῖνι, μέ τόν πλέα καλήτερο μόδο ὅπου ἐμπώργε νά|² κάμη, κάνη καί κονστιτουήρει ὀδιά ἀληθινόν προκουραδόρον καί κομέσον του διά τούτην τήν ὑποθέσιν ξε|³χωριστά τόν μισέρ Ντζουάνε Θύμι ἀπό τό κάστρον, ἀψέντες μά ὡς ἂν νά ἦτον καί πρεζέντες, τοῦ ὁποίου δίδει ἐξου|⁴σίαν ὡς ἂν τό ἴδιόν του κωρμί νά μπωρῇ νά ρεσποντέρει εἰς τόν ὀρισμόν ὅπου τούκαμε ὁ παπά κῦρ Ἀνδρέα|⁵ Πελεργύς, εἰς ἓναν κομάτι χοράφι ὅπου τοῦ γυρεύγει εἰς τό χωρίω Περτόργια, ὀμπροστάς εἰς τόν ὑψη|⁶λότατο ἀφέντη δοῦκαν, Γιάτζη, κ, καί

κα. τοῦ παρόντος καί ἂν τον ὀρίσει κείς σέ ἄλλο ὀφίτζιο νά ῥεσπον|⁷τέρει ὀμπροστάς εἰς κάθα ἐκλαμπρότατο ὀφίτζιο καί μαγιστράτον τῆς χώρας μας, νά ὀρίζει νά ζητά νά ῥε|⁸σποντέρει νά σεντεντζιάρει, ὄρκω νά δίδει καί νά πέρνη ἀπάνω εἰς την ψυχὴν τοῦ λεγομένου κομητέντε καί πᾶσα ἄλλον.|⁹ ἀποῦ νάθελεν ἦσται χρειαζόμενο διά την ἄνοθε ὑπόθεσιν, ἀδέν εἶναι καί σπεντιφικάδο εἰς ἐτούτην τήν κομεσιόν,|¹⁰ νά μπωρῇ νά τό κάμνη ὁ λεγόμενος κομέσος, ὡς ἂν νάθελεν ἦσται καὶ ὁ ἄνοθε κομητέντες, ἴδια πρεζέντες. καί ταύτην την|¹¹ κομεσιόν στέργει καί παρακαλεῖ, μάρτυραις παρακαλετοί, Λέω Μπός τοῦ Ἰωάννη καί Κωσταντί Σακτᾶς ποτέ πέρω καί οἱ δύο ἐν χωρίω Περτόργια:

12

φ.60r

1614, Ἰουλίου 21

†Εἰς τάς, κα΄. τοῦ Ἰουλλίου, αχιδ΄

Μέ δύναμιν τοῦ παρόντος φανεροῦ ἰνστρουμέντου ὁ Δημήτρις Μπαζίλιος ποτέ Γεωργί ἀπό τό χωρίω Ἅγιο Σίλα.|² δίδει|³ (60v) δίδει καί κοντζεντέρει εἰς γονικόν αἰώνιον τοῦ Γεωργί Χορτάτζη λεγόμενου Σπαθάρο ποτέ Ἀντώνι, ἀπο το χωρίω Ἀ|⁴ποεῖνι. καί τῶν διαδόχων του, ἕναν κομάτι λιβαδοχόραφο κρασμένο στόν ἀγγόνα τριῶν πινακιῶ|⁵ ἰντζίρκα, τό ὁποῖον, τοῦ ἦλθεν ἀπό τήν ποτέ καλή Χορτατζοπούλα την πεθεράν του, ὁποῦ τοῦ τότε|⁶ξε στά χαρίσματά του, καθώς λέγετε καί φένετε μέ προκουχάρτια του καμωμένα διά χειρός τοῦ κῦρ|⁷ Μιχελί Ἀρχάβλη νοταρίου. εἰς καιρόν καί ἡμέρα καί ὡς ἂν εἰς ἐκύνα, συνορεῦει ὅτως ἀνατολικά χοράφι|⁸ τοῦ Νικολό Τρυπητοῦ, δυσικά τοῦ Μιχελί Πετράκα λεγόμενου Χανιότη, βορυνά τοῦ Κωσταντί Κοτζάλη|⁹ καί νοτικά τοῦ παπά κῦρ Μιχαήλ Τριβυζά, τοῦ ὁποίου τό ποσέσο νά ἔχει ὁ λεγόμενος Σπαθάρος ἀπό τήν|¹⁰ σήμερον καί ὀμπρός χωρίς κανένα ἄτο γιοκυτιτζιάριο, νά κρατῇ καί νά τό ποσεντέρει μέ τούς|¹¹ διαδόχους του παντοτινά εἰς πᾶσαν του ἐξουσίαν καί κυριότητα, νά δίδει, νά πουλῇ, νά χαρίζει, νά πρι|¹²κίζει, νά ἀλάουσει ψυχικόν νά τἀφήνει, καί ὅτι ἄλλον τοῦ ἦθελε φανεῖ καί ἀρέσει αὐτουνοῦ καί τῶν κληρονό|¹³μων καί διαδόχων του νά μπωρῇ νά τό κάμνη καί νά τό ἀγομεντάρει ὡς ἦθελε θέλει αὐτός καί οἱ διαδό|¹⁴χοι του δέν ἔχοντας ποτέ ἀπό κανέναν τό ἐναντίον παρά μόνο, νά εἶναι κρατημένος κάθα χρόνο|¹⁵ εἰς κάθα Ἰούλλιον μήναν, νά δίδει καί νά πληρώνει τοῦ εὐρισκομένου καβαλάρι στάρι ρίγλο ἕνα πῖ|¹⁶νάκι. καί νά κάνη καί ἕναν ἐγκαρικό, καθώς εἶναι κρατημένο τό λεγόμενο χοράφι νά πληρώνει. καί|¹⁷ νά δίδει τόν κάθα χρόνο τόν ἄνοθε μήνα καί

τοῦ λεγομένου μπαζίλιο καὶ τῶν διαδόχων του, στάρι κουμου¹⁸λάρι καθάργιο μουζούρα δύο καὶ ὄχι ἄλλον βάρος. ἀρχίζοντας νά κάμη πρώτην πόγα τόν ἄλλον Ἰού¹⁹λλιον. ἀχιε΄. δέν ἀτεντέροντάς του, νά τά σκοδέρνη ἀπό ἐκύνον καὶ ἀπό τά καλά του. μέ²⁰ τή στράτα ὅπου σκοδερνουντε τά πάκτη καὶ οὕτως εἶναι κοντέντοι, στέργουν καὶ παρακαλούν²¹ μάρτυρες παρακαλετοί. Μῖχελί Καλαύτης ποτέ Γεωργί λεγόμενος Ζώποιος καὶ Γεωργί Νταρνάνη τοῦ Ἀντώνι. καὶ οἱ δύο ἐν χωρίῳ Ἀποεῖνι.

13

φ.60v

1614, Ἰουλίου 25

†Εἰς τάς, κε΄. Τοῦ Ἰουλλίου, ἀχιδ΄

Ἐστοντας καὶ ὁ κῦρ Γεώργιος Χορτάτζης τοῦ μάστρο Μάρκω, ἀπό τό χωρίῳ Ἀποεῖνι καὶ νάθελεν κάμη μῖα συ²μησατορία ἀποῦ τό χρόνο, ἀχιβ΄. σῆναν κομάτι χοράφι κρασμένο στό μέγαν ἀμάτη, μέ τήν Ἀνέξα³ Μπαλεστροπούλα, χήρα γυνή του ποτέ Γεωργί Κοζύρι, ἀποῦ τό ἴδιο χωρίῳ, μέ ἔτιο σασμό. ἤγου⁴ νά βάνη πᾶσα εἷς τόν ἐμισόν καρπό, καὶ τζή ἐμῖσές σπέζες, νά τό σπέρνουνε. κέκύνον ὅπου⁵ τός ἤθελεν πέψει ἀφέντης ὁ Θεός, νά τό μυράζουνε, νά πέρνη κάθα εἷς τό ἐμῖσό. μά ἀληθινά νά⁶ πλερώνει μοναχή της τό λιβέλλο τοῦ λεγομένου χοραφιοῦ, στάρι κουμουλάρι μουζούρα τέσσερα ἔτζη⁷ τό σπείρασιν τόν ἄνοθε χρόνο πρώτη φορά, καὶ εἰς τζή, ἀχιγ΄. ἐμύρασιν ὡς ἄνοθε μά τό λιβέ⁸λο δέν ἐπλέρωσε ἡ λεγόμενη χήρα. ὁμοίως καὶ τό δεύτερο χρόνο, ἀχιγ΄ τό ἐξανασπείρασι λῖνარი, καί⁹ οὐδ ἐδά στάλῶνια, ἀχιδ΄. δέν εἶχε νά τό πλερώσει καὶ διὰ τοῦτο ἦλθασιν εἰς τον κατωγεγραμένο σας¹⁰ μάστρο ἤγου νά τζή δώσει τό ἄνοθε λιβέλλο τῶν δύο χρονῶν, στάρι κουμουλάρι μουζούρα ὀκτώ. νά τό πλερώ¹¹σει τοῦ καβαλάρι μετὰ τοῦτο νά τοῦ ἀφήσει τήν ἀρτεντζη την καλουγριά ὅπου τζή ἐντοκάρηζε ἀποῦ τό¹² λεγόμενο χοράφι, νά τό σπείρη καὶ νά τό φάγη μοναχός του τον καιρό ἀποῦ κατεβαίνει ὄλλον τό χοράφι. μά¹³ νά εἶναι ὀμπλιγάδος νά τζή δώση πάλι τον ἄλλο χρόνο, ἀχιε΄. τό στάρι, ἄλλα μουζούρα τέσσερα, ὅπου πλέ¹⁴ρώνη διὰ τό λεγόμενο χοράφι. μετὰ τούτην την κοτετζιόν. ἀνίσως κῆθελε μολεστάρει κανεῖς τον λεγόμενον¹⁵ κῦρ Γεωργί διὰ τό λεγόμενο χοράφι, νά μήν μπρωρῇ νά τόν εὐγάνη, παρά νά τοῦ δίδει πρῶτας τό ἄνοθε στάρι¹⁶ τά μουζούρα ὀκτώ ὅπου ἤδωκε τζή ἄνοθε χήρας. καὶ νά τοῦ πλερώνει ἂν ἤθελεν ἔχει καὶ σπέζες καμωμένες εἰς τό¹⁷ αὐτό χοράφι, ἤγου εἰς τήν ἀρτε τζή λεγομένης χήρας ἀλέως καὶ δέν ἤθελε τοῦ ἀτεντέρη, ὀμπλιγάρη ἡ ἄνοθε¹⁸ χήρα τό κωρμίν καὶ τά

καλά της, νά ρεσπομτέρη τοῦ αὐτοῦ κῦρ Γεωργί εἰς τό λεγόμενον σιτάρι τά μουζούρα ὀκτώ.^{|19} διὰ τό ὅποιο τόν ἐστρέφει σιγούρον καί ἀναπαημένο εἰς παντοτινά. διότες τήν σήμερον τό ἤλαβε,^{|20} ὀμπροστάς ἐμέν τοῦ νοταρίου, καί τῶν κατωγεγραμμένων μαρτύρων. ἀκομί ἤδωκέν της τήν αὐτήν ὥραν, καί λῖνάρι^{|21} λίτρες ψιλές, 25| καί ἀφήνη του την πάρτεντζη τό λῖνάρι ὅπου τζή ἐντοκάρηζε ὀφέτος, εἰς ἐκύνον^{|22} ἀποῦ εἶχασι σπαρμένο, διότις ἐκύνη δέν εἶχε μόδο νά τό σπαθήσει καί οὕτως εἶναι πρεζέντοι καί κον^{|23}τέντοι, στέργουν καί παρακαλοῦν: μάρτυρες παρακαλετοί Γεωργί Γαβράς ποτέ Ἰωάννη ἐν χωρίῳ Ἀσήμου καί Κωσταντίς^{|24} Χούρδος ποτέ Μάρκω, ἐν χωρίῳ Ἀποεῖνι.

14

1614, Ἰουλίου 26

†Εἰς τάς, κστ. Τοῦ Ἰουλλίου, αχιδ'

Τά κατωγεγραμμένα πράματα καί καλά, ἐστημαριστήκασι ἀποῦ τόν μισέρ Μικέλ Καλαύτη ποτέ μισέρ Ντζώρ^{|2}ντζι, ἀπό τό χωρίῳ Ἀποεῖνι, τόν ὅποιον ἐλεντζέρασι ὀδιά στιμαδόρο, τά κατωγεγραμμένα μέρη ντα^{|3}κόρδο ἤγου, ἡ κερά Λένα Βενετζαδοπούλα, χήρα καί κομεσαρά τοῦ ἄνοθε ποτέ μισέρ Ντζώρντζι Καλαύτη,^{|4} ἀπό τό ἄνοθε χωρίῳ Ἀποεῖνι καί ὁ κῦρ Μανέας Σουργιάς ποτέ εὐλαβή παπά κῦρ Γεώργι, ἀποῦ τό χωρίῳ Κακο^{|5}χωργιό, ὁ γαμπρός της. τά ὅποια εἶναι ἀκόντο τοῦ προυκιοῦ ὅπου ἡ ἄνοθε κερά Λένα ἤταξε νά δώση τοῦ λεγομένου^{|6} της γαμπροῦ ὀδιά την θυγατέραν της την κερά Καλήτζα Γεναμένη μέ τόν λεγόμενον ποτέτζη ἄνδρα. μέσα^{|7} (61r) εἰς τόσα ρούχα στῶμα καί φορεσές τζή νύφης, στημάροντάς τα ὅτι εὔγουσι ἀκόντο των δύο^{|7} λιάδων καί τετρακοσίων ὑπερπύρων, ὅπου τούταξε ὀδιά χαρίσματά του. καθώς φένετε μέ προυκοχά^{|8}ρτια του, καμωμένα διὰ χειρός ἐμέν τοῦ νοταρίου, αχιγ' φερβουαρίου γ'. μόρε ἱμπεριάλε. καί τήν σήμερον^{|9} τοῦ τά ἐκονσενιάρησε εἰς τό μόδον τόν κατωγεγραμμένον, ὀμπροστάς ἐμέν τοῦ νοταρίου καί των κατωγεγραμ^{|10}

^{|11}†μένων μαρτύρων. καί πρῶτον μέν, στρομάτζο ἕνα, καί φτερό ἕνα μέ μιάν προσκεφαλάδα - ὑπέρπυρα 600-

^{|12} †προσκεφαλάδια, 8| μέ τά ψίδια τος λαβοράδα - ὑπέρπυρα 240-

^{|13}† προσκεφαλάδια, 2| τά ψίδια ντεσενιάδα μέ μετάξι - ὑπέρπυρα 138-

^{|14} †σεντόνια δύο λαβοράδα - ὑπέρπυρα 750-

- ¹⁵† σεντόνια ζευγάργια τρία σκλέτα -υπέρπυρα 350-
- ¹⁶ † παπλόματα δύο, ἄσπρον καί μπλάβο -υπέρπυρα 586-
- ¹⁷ † ποκάμισα δύο, λαβοράδα μέ μετάξι -υπέρπυρα 200-
- ¹⁸ † ποκάμισα ἄλλα, 9| λαβοράδα μέ κλοστές καί ἓνα σκλέτο, -υπέρπυρα 950-
- ¹⁹ † φουστάνια δύο, το ἓνα ὀλογέματο με μετάξι καί τό ἄλλο ὡς τήν πλέτα - υπέρπυρα 600-
- ²⁰ † ἄλλα φουστάνια, 8| τά τρία ὀλογεμάτα μέ γαμπέταις, καί τό ἄλλο ὡς την πλέτα - υπέρπυρα 650-
- ²¹ † φουστάνια ἄλλα, 8| σκλέτα - υπέρπυρα 500-
- ²² † ροκέτα, 8| τά δύο γεμάτα λαβοράδα μέ κλοστές -υπέρπυρα 350-
- ²³ † κότα μία κίτρινη τζαντουνένια. -υπέρπυρα 1000-
- ²⁴ † κότα μῖα κόκυνη καμωκένια, τριμένη -υπέρπυρα 250-
- ²⁵ † καμιζέτα δύο τριμένα, κόκυνο ντεσενιάδο ὡς την πλέτα, καί πράσινο σκλέτο -υπέρπυρα 600-
- ²⁶ † γόγρα μία μπλάβη ὀλογεμάτη μέ μετάξοτές γαμπέταις -υπέρπυρα 270-
- ²⁷ λουτρομπόλιες τρίς καί ἓνα σπαλέτο ἢ μία μέ τό σπαλέτο λαβοράδη μέ μετάξι,²² καί οἱ δύο, λαβοράδες μέ κλοσταῖς -υπέρπυρα 400-
- ²⁸ † ἐμπόλιες μονότρες πίχες, 40| - υπέρπυρα 120-
- ²⁹ † ταβλομάντιλα τρία, μέ πετζέτες, 17| -υπέρπυρα 450-
- ³⁰ † σουμάρου ὅλα υπέρπυρα ἐνιά χιλιάδες καί τέσσερα, ἥγου -υπέρπυρα 9004-
- ³¹ ἀκομί ἐκονσενιάρησέν του καί ἀπάνω στα χαρίσματά του, μίαν κολαήνα χρουσί, θελιῶ ἐκατόν εἰκο³²σιενιά, ὀδιά υπέρπυρα εὐτακόσα. καί δύο κομάτια δακτυλίδι χρουσά, καί δύο βεργέτες τῷ δακτυλιῷ³³ χρουσές μέ μαργαριτάρι, υπέρπυρα διακόσα. προμετέροντάς του ὁ ἄνοθε μισέρ Μῖκέλες, καμπανίζοντάστα³⁴ στό χρουσοχό, καί ἐθέλανε βαρεῖ ἐλιγότερο ἀπό υπέρπυρα 900| ὁποῦ τάβαλε, νά τον ἐσατησφάρει ὡς τό νοῦ³⁵μερο τό ἄνοθε, ἀλέως κέθέλανε βαρεῖ περισσότερο, νά τά γιαγέρνει ὁ ἄνοθε γαμπρός τοῦ αὐτοῦ μισέρ Μῖκέ³⁶λε. Καί τό δέ ρέστος ὡς τό σουπλημέντο των ἄνωθε υπέρπυρα 2400| των χαρισμάτων του, ὁποῦ εἶναι ἄλλα υπέρπυρα 1500³⁷ τοῦ ἥδωκεν

καί ἐμέτρησέν τουτα ἡ λεγομένη του πεθερά μέσα εἰς σέ τόση ἄσπρη μονέδα γῖουστίνες καί τεσσα³⁸ρόλυτρα. τά ὅποια νά κρατῇ ὁ αὐτός γαμπρός, ἕως ὅλον τον ὀκτώβρι μῆνα πρῶτον ἐρχόμενο. καί³⁹ τότες νά τοῦ δίδει ὁ ἄνοθε μισέρ Μικέλες τόσα τζεκύνια χρισά νά τοῦ γιαγέρνη την ἄνοθε μονέδα. ἀλέως καί⁴⁰ ἤθελεν περάσει τό τέρμενο, νά την κάνει ὡς τούθελε φανεῖ καί ἀρέσει, διχός τινός κοντράριον. Καί ἔ⁴¹τζη στανάς καί νά ὀλοπληρωθῇ ὁ αὐτός γαμπρός, ἔτζη εἰς σε προικίον ὡς ἂν κεῖς σέ χαρίσματα εἰς τό μόδον⁴² τον ἄνοθε διά τοῦτο στρέφει την ἄνω ειρημένην του πεθερά σιγούραν καί ἀναπαημένην εἰς παντοτινά μετά μέ⁴³ρη καί διαδόχους τῆς. Ὅμπλιγάροντας καί ἱμποτεκάροντας εἰς τό ἄνοθε προικίον ὅπου ἤλαβε ὅλα του⁴⁴ τά καλά, στάμπελε καί μόμπελε παρόντα καί μέλλοντα ὅπου κιάν εὐρίσκουντε, διά σιγουρατζιόν⁴⁵ τοῦ ἄνοθε προικιοῦ. καί στέργει καί παρακαλεῖ: μάρτυρες παρακαλετοί Γεωργίου Μαργούνι ποτέ Νικολό καί Στεφανί Περπυρᾷ⁴⁶ ποτέ Κωσταντί καί οἱ δύο ἐν χωρίῳ Ἀποεῖνι.

15

φ.61r

1614, Αυγούστου 2

† Εἰς τάς, β. Τοῦ Αὐγούστου, αχιδ'

Μέ δύναμιν τοῦ παρόντος φανεροῦ ἰνστουμέντου, ἡ Μαργέτα Τρουλινοπούλα θυγατέρα τοῦ ποτέ Μανόλι² ἀπό τό χωρίῳ Ἀποεῖνι τοῦ μπονιφατζίου, δίδει καί κοντζεντέρει καί εἰς παντοτινά γονικευγει, του κῦρ Κω³σταντί Πισά λεγομένου Κορόκι ποτέ Ἰωάννη, τοῦ ἀνυσοῦ τζη, ἀπό τό χωρίῳ Πύργο, δύο μερόνυκτα μύλο με ὅτι χο⁴ράφι τοῦ ντοκάρη, μυράζοντάς το μέ τον Μανόλι Μπαρμπαρίγο τόν γαμπρόν της, τον ὅποιον ἔχει καί⁵ ποσεδέρει εἰς τό ἄνοθε χωρίῳ Πύργο. Εἰς τό μερτικό τοῦ μοναστηρίου του Ἀγίου Γεωργίου του Φαρδουλάρη, κρασμένος⁶ στοῦ Βαρδαλί τό μύλο, ὁ ὁποῖος τῆς ἦλθεν ἀπό του κυροῦ της καί ἐκεῖνος ἦλθεν ἀπό τον ποτέ Κωσταν⁷τι Τρουλυνό τον ἀνυσόν του. καθὼς φένετε μέ μίαν του κομεσιόν, καμωμένη διά χειρός του ποτέ κῦρ⁸ Χρῖστοφόρο Κυριάκη νοτάριο. ἀφοα' μαῖου στάς λ. καί ὡς ἂν εἰς ἐκύνη. συνορεύει ἀνατολικά καὶ δυ⁹σικά σύνορο τοῦ τόπου, τοῦ ποτέ ἐκλαμπροτάτου ἀφέντη Ὁρσάτο Ντεμέντζο, βορυκά ἀμπέλλι¹⁰ τοῦ Μανόλι Μπαρμπαρίγο. νοτικά ἀμπέλλι του Κωσταντί πατερ μου. του ὁποῖου το [...]¹¹ νά ἔχει ὁ λεγόμενος κῦρ Κωσταντίς ἀπό την σήμερον καί ὀμπρός, νά ἔχει νά κρατῇ καί νά το ποσεδέρει¹² εἰς παν¹³ (61v) εἰς παντοτινά με τους κληρονόμους καί διαδόχους του εἰς πᾶσαντων ἐξουσίαν καί κυριότητα. Νά δίδει νά πουλεῖ,¹⁴ χαρίζει, νά προικέζει, νά ἀλάσσει, ψυχικόν νά τὰφείνει, καί ὅτι ἤθελε θέλει νά το καμνη, αὐτός¹⁵ καί οἱ κληρονόμοι του, ὡς ἴδιος

καί καθολικός νικοκύρις, δέν μπορῶντας ποτέ νά του εἰπή τινάς¹⁶ τό ἐναντίον. Πάντα ἀληθινά νά εἶναι κρατημένος νά πλερώνει εἰς τό ἄνοθε μοναστήρι στᾶρι ρίγλο μουζούρια¹⁷ ἔξι καί πρακτικό, καί ὄχι ἄλλον βάρος, ἀρχίζοντας νά κάμη πρώτην πάγα τόν Σεπτέμβριον, ἀχιε¹⁸ καί ἀπό κεῖ καί ὀμπρός εἰς παντοτινά. καί οὕτως εἶναι πρεζέντοι καί κοντέντοι καί τά δύο μέρη στέργουν καί παρακαλούν¹⁹ μάρτυραις παρακαλετοί. Κωσταντί Ματζαμάς ποτέ Μανόλι, ἐν χωρίῳ Πύργῳ καί Νικολό Κουρίς ποτέ Μανόλι, ἀπό²⁰ τό χωρίῳ Ἀποεῖνι.

16

φ.61v

1614, Αὐγούστου 10

†Εἰς τάς, ι'. Τοῦ Αὐγούστου, ἀχιδ'.

Μέ δύναμιν καί ἐξουσίαν ενός ἰνστρουμέντου κομπρομεσωρίου, καμωμένῳ διὰ χειρός τοῦ μισέρ Νικολό Νε²γρη νοταρίου, εἰς τάς, η. τοῦ Ἰουλλίου τοῦ περασμένου καί ὡς ἂν εἰς ἐκύνον, ὁ εὐγενῆς ἄρχος ἀφέντης Μαζή³ Μουδάτζος καί ὁ μισέρ Μικέλες Σίδερος ἄλμπιτροι κριτάδες, ἴδασιν καί ἐκούσασιν ταῖς διαφοραῖς ὅπου οἱ⁴ κατωγεγραμμένοι εἶχασιν νά ποῦσι, καί νά ἀλεγάρου διὰ βοήθειαν ἐδικήν τος, ἥγου ὁ μάστρο Ἰωάννης καί κύρ⁵ Μιχελίς Βλατάς υἱοὶ ποτέ Μανόλι καί ἡ Κεραργυνά Χορτατζοπούλα ἀπό τό χωρίῳ Πύργῳ το πο⁶νιφατζίου, ἰντραβενήροντας ὡς ἂν γοβερναδόρησα τῶν παιδιῶν της καμωμένα με τον ποτέ Κοκόλι Βλα⁷τά τον πρῶτον τζη ἄνδρα, οἱ ὅποιοι κριτάδες καλά ἐξετάξασιν καί ἐγροικήσασιν εἰς φόβον Θεοῦ καί ἀλη⁸θείας, μέ γραφαῖς καί χωρίς, μέ μαρτύρους καί χωρίς μαρτύρους. Μέ ὄρκον καί διχός ὄρκω, ὅλην τος την ὑπόθεσιν καί διαφο⁹ρά ὅπου εἶχασιν ἀπάνω εἰς τά καλά στάμπελε καί μόμπελε ὅπου ἦσαν ἀπό λογαριασμόν του ἄνοθε ποταί¹⁰ Μανόλι Βλατά τοῦ κυροῦ τος, βαλμένον εἰς τό ἄνοθε χωρίῳ Πύργῳ καί ἐστημάρασιν τα κῖολα, κατὰ της αουτορίτα¹¹ ὅπου τός ἐδώκασιν εἰς τό λεγόμενον ἰνστρουμέντο, ντέ γιούρε ντέ φάτο μόρε βένετο καί ἰναπῖλόμπηλε και¹² διὰ τοῦτο κρᾶζουσι πρῶτας τό ὑπέρ εὐλογημένον ὄνομα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καί τῆς παναχράντου αὐτοῦ Μητρος¹³ ὅπου ἀπό την χάριν των ὁποῖων κῖνάτε πᾶσα καλόν ἔργον. Ἐπειτα θέλουν ἐν πρώτης καί λαουντάρουν τα¹⁴ μυρασά ὅπου τά ἄνοθε ἀδέλφια, εἶχασιν καμωμένη μέ τό χέρι του ποτέ κύρ Γεωργί Σιδερού νοταρίου¹⁵ ἀφπτ' Αὐγούστου, κζ'. καί ὡς ἂν εἰς ἐκύνη. ἔπειτα τερμενάρουν καί σεντεντζιάρουν καί ἀποφασίζουσιν¹⁶ τή λεγόμενη Κεραργυνά ὡς ἂν γοβερναδόρησα των παιδιῶν της ὡς ἄνοθε, να δωση των ἄνοθε δύο ἀδελφῶν¹⁷ Ἰωάννη καί Μιχελί, οἱ ὅποιοι εἶναι ἀπό τον Χάνδακαν τῆς Κρήτης, ὑπέρπυρα χίλια τετρακόσσια πενήντα¹⁸ δύο, ἥγου του ἄνοθε Ἰωάννη νά δώση τά ὑπέρπυρα 822| καί τοῦ ἄνοθε Μιχελί, τά ἄλλα ὑπέρπυρα 630| τά ὅποια να¹⁹ τός δώση εἰς

τέρμενο χρόνους δύο πρώτους ἐρχόμενους, πᾶσα χρόνο τά μῖσά. ἀλέως κῆθελεν περάσει²⁰ τό λεγόμενον τέρμενο, καί νά μην τζή ήθελε ἀποπλερώσει ὡς ἄνοθε, ἐτότες νά μπωροῦνε οἱ ἄνοθε δύο ἀδελ²¹φοί, νά πακτώνουνε την πάρτεντος τό στάμπελε ὅπου φαίνετε κέτοκάρησαν τος εἰς την ἄνοθε μυχήσα²² ὥστε νά πλερωθοῦνε τά λεγόμενα τορνέσα, τά ὑπέρπυρα 1852| μετὰ τοῦτο νά δείχνουνε καί το κάθα²³ χρόνο πᾶσα χρόνο, τῆς ἄνοθε κεραργύνας εἰς ὅτι ἐθέλασι σκοδάρει ἀποῦ τζή πακτωσάρους τος,²⁴ ὁδιά νά μπατάρουντε ἀπάνω στά λεγόμενα τορνέσα. καί πλερώνοντάστα ὡς ἄνοθε, νά γῖαγέρνη πάλι τό λεγόμενο²⁵ στάμπελε εἰς τά χέργια τῆς ἄνοθε Κεραργύνας. ὄνομα ὡς ἄνοθε, ὡς ἂν ἰντραβενωντε και γοβερνα²⁶δόρησα των παιδιῶν της. ἀλέως πάλι καί δέν ἐθέλανε εὔρεθεῖ πακτωσάροι νά τά πακτώσουνε σήμε²⁷ρο δύο χρόνους ὡς ἄνοθε, νά ἔχει πάλι ἡ ἄνοθε Χορτατζοπούλα ἄλλον ἓνα χρόνον τέρμενο, νά το ἐκάνη²⁸ τέλειαν ἀποπλερωμή εἰς τά λεγόμενα ὑπέρπυρα 1452| εἰδές ἀλέως κῆθελεν περάσει κέκύνος ὁ χρόνος, καί δέν²⁹ τζήθελε νάποπλερώσει ὡς ἄνοθε, ἐτότες καί εἰς ἐτίαν ἀφορμή νά γῖαγέρνη τό λεγόμενο στάμπελε ἡ [...]³⁰ εἰς τά χέργια τος, νά τό ντεσπονέουν καί νά τό κάνουν του μόδου τος διχός τινός κοντράριον καί τά³¹ ἰνστρουμέντα οἱ πουλεσαῖς ὅπου εἶναι καμωμέναις ἀναμεσός τος μέ τον ποτέ Κοκόλι Βλατά τον ἀδελφόν τος,³² ἄνδρα πρῶτον τῆς ἄνοθε Χορτατζοπούλας, νά εἶναι κομένα καί ἀνουλάδα ὡς ἂν ποτέ [...] [...]γε³³νεῖ. ἀκομί ὁδιά τά χοράφια τοῦ κάμπου, ἐτερμενάρασι οἱ ἄνοθε ἀφέντες κριτάδες, διότι ὁ ἄνοθε ποτέ³⁴ Κοκόλι Βλατάς τά κράτιε μοναχός του καί οὐζουφουτουάρηζέν τα πρῶι χρόνους [δεκοκτω] νά τυχαίνει,³⁵ νά τά κρατοῦνε καί οἱ ἄνοθε δύο ἀδελφοί γή καί οἱ κληρονόμοι τος ἄλλους χρόνους δεκοκτω. καί κομπλήροντας³⁶ οἱ αὐτοί χρόνοι, 18| νά μυράζουνε νά πέρνη πᾶσα εἰς ὅτι τούθελεν τό κάρη. ἡγου αὐτουνοῦ οἱ δύο ἀδελφοί³⁷ μετὰ παιδιὰ τοῦ ἄνοθε ποτέ κοκόλι τά νύψα τος. κόβγοντας μετὰ τοῦτο καί ἀνουλάροντας πᾶσα λογαριασμόν³⁸ καί ὑπόθεσιν καί ξεκαθαροσύνη ὅποῦ ἔχουνε καί ὅποῦ ἐθέλασιν ἔχει ἓνας ἀποῦ τον ἄλλο νά δίδη εἰς κανένα³⁹ καιρό. διότις θέλουσι νά εἶναι ἐτούτη τελεία ἀπόφασις εἰς ὅλαις τος τζή ντεφερνέντζιες, [...]⁴⁰ εἰρήνη καί ἀγάπη εἰς τζή ἄνοθε μερίδες. καί ὁδιά ξεκαθαροσύνη τῆς ἀληθείας, θέλουσι σωτοσήριβρει οἱ ἄνοθε⁴¹ ἀφέντες ἀλμπίτροι μετὰ ἴδια τος χέργια καί τανσάρουν καί για τον κόπον ἐμένα τοῦ νοδάρο τζεκύνη ἓνα:⁴²

Io Mari Mudhazzo quanta clarissimo simior Marco, affermo qyanto di sopra.

Io Michel Sidero quonta papa sinior Giorgi afermo quanto di sopra.

φ.62r

Τῇ αὐτῇ ἡ μέρα.

Ἐνεφάνησαν εἰς ἐμέναν τό νοδάρο οἱ ἄνοθε μερίδες, καί ἔιπασί μου καί ἐδιάβασάτος τήν ἄνοθε σεντέντζια|² οἱ ὅποιοι μέ παρακαλέσασι ὁμπροστάς τῶν κατωγεγραμμένων μαρτύρων νά κάμω νῶτα, πῶς ἀτζετάρου,|³ λαοκυτάρου, ρατηφικάρου, τήν ἄνοθε σεντέντζια καθώς στέκει, σᾶν νάχεν ἦσται καί ἀποῦ τό ἐκλαμπρότατο|⁴ ὀφίτζιο τά ρωμάικα ρατηφικάδη, μάρτυρες παρακαλετοί Μανόλι Δυμηνήτης ποτέ Ντζώρντζι, ἐν χωρίῳ|⁵ Φαραγκιανά καί Κωσταντίς Δραμιτίνος ποτέ Γεωργί ἐν χωρίῳ Ἀποένι.

φ.62r

1614, Αὐγούστου 11

†Εἰς τάς, ια΄. Τοῦ Αὐγούστου, αχιδ΄

Μέ δύναμιν του παρόντος φανεροῦ ἰνστρουμέντου, ὁ ἐκλαμπρότατος ἀφέντης Μῖκέλες Γραδενίγος, υἱός|² ποτέ ἐκλαμπροτάτου ἀφέντη Ἀνδρέα, κατοικούμενος ἐν Χανδάκου Κρήτης, καί εὐρισκόμενος τήν σήμε|³ρον εἰς τό χωρίῳ Περτόργια. δίδει καί κοντζεδέρει καί εἰς παντοτινά γονικεύγει του εὐλαβῆ παπά κῦρ Μῖχαήλ|⁴ Φουντοσκιάδη ποτέ κῦρ Ἰωάννη ἀπό τό χωρίῳ Πλακτίότησα, ἓνα ἀμπέλλι λογάδο ἀργατων ὀκτώ ἰντζύρκα.|⁵ ὁποῦ ἔχει καί ποσεντέρει ὁ ἄνοθε ἄρχος εἰς τήν καβαλαρίαν τοῦ ἄνοθε χωρίου Πορτόργια. εἰς τό μερτικόν τό|⁶ δικόν του. Συνορεῦει ἔτζη, ἀνατολικά μέ ἀμπέλλι τοῦ μισέρ Στεφανί Κούνουπα, δυσικά τοῦ μαστρό Κωσταντί|⁷ Λιγνοῦ Τζαγγαρούλιο, βορυνά τοῦ Νικολό Χαρλάμπη καί νοτικά τοῦ Γεωργί Καλαμαρά Μαρκόπουλου|⁸ τό ὁποῖον τοῦ ἦλθεν ἀπό λογαριασμόν προικόν του καί δίδει το τοῦ ἄνοθε ἀφέντη παπά του συντέκνου του,|⁹ νά μπρωρῇ νά ἔμπη εἰς τό ποσέσον του ἀπό τήν σήμερον καί ὁμπρός, μέ ἐξουσίαν ἐδικήν του καί διχός ἄτο|¹⁰ τῆς αφεντιάς μας, νά γροικᾶται ὀδιά Φῶτι του υἱοῦ του τοῦ Ζαχαρία ὁποῦ τόν ἀναδέχθηκεν ἀπό τό ἅγιον|¹¹ βάπτισμα ὁ λεγόμενος ἄρχος. Ὁ ὁποῖος παπάς νά τυχένει ὡς ἂν ἔρθει ντιετάς ὁ λεγόμενος του υἱός ὁ Ζαχαρίας, νά του|¹² το ρενουντζιάρει, δεν μπορῶντας νά δώση ἄλλοῦ του παδιοῦ τίποτας ἀπό ἐκύνο. Μά νά τό γοβενάρει|¹³ τό αὐτό ἀμπέλλι καί νά του κάτη ὅλλα του τά χρειάζόμενα πλερώνοντας τά κάτωθε βάρητα, ὥστε νάρθη|¹⁴ ὁ ἄνοθές του υἱός νόμου ἡλικίας, κέτότες νά τοῦ τό ρενουντζιάρει ὡς ἄνοθε μπορῶντας

τό λεγόμενον ἀμπέλλι¹⁵ ἔρχοντας ντιετάς ὡς ἄνοθε ὁ λεγόμενος Ζαχαρίας, νά τό κάνη καί νά τό ντεσποντέρει ὡς τοῦ θελε φανεῖ καί ἀρέσει.¹⁶ σᾶν πράμαν ἐδικόν του, ὡς ἴδιος καί καθολικός νικοκύρις, διχός τινός κοντράριόν. Ὕγου νά δίδει¹⁷ νά πουλῇ, νά χαρίζει, νά προικίζει, νά ἀλάσσει καί ὁδιά την ψυχὴν του νά τὰφήνει καί τὰ ἐξῆς κρα¹⁸τῶντας το μετὰ τοῦτο καλά φτιασμένο καί γοβερνάδο εἰς τζή καιρούς του τζή ὀρδενάριους καί τον καιρόν¹⁹ τῆς βεντέμας νά πέρνη θέλημα τοῦ εὐρισκόμενου καβαλάρη, νά τρυγᾷ καί να πατῇ, πλερώνοντας²⁰ τό τρίτον κρασί καί ῥεγάγες καί ὅτι ἄλλον κατά τό συνήθιν τῶν ἄλλων ἀμπελλιῶν τῆς λεγόμενης καβαλαρίας²¹ μὰ ἀληθινὰ κῆθελε θέλει ὁ θεός νά πάρη τό λεγόμενον Ζαχαρία πρίνᾳ ἔρθει ντιετάς νά πάρει τή ῥενοῦν²²τζια τοῦ λεγόμενου ἀμπελλιου, ἐτότες νά πομένη εἰς τὰ χέργια του ἄνοθε παπά του πατέρα του, νά τό ντεσποντέρει²³ ὡς τούθελε φένεσθαι, κατά την ἀουτοριτά ὅπου ὡς ἄνοθε σπετζιφικάρετε καί ἔτζη εἶναι κοντέντοι, καί²⁴ τὰ δύο μέρη στέργουν καί παρακαλοῦν μάρτυρες παρακαλετοί παπά κῦρ Ἰωάννης Χαρλάμπης ποτέ παπά κῦρ Νικολάου,²⁵ ἐν χωρίῳ Σοκαρά καί μαστρό Γεωργίς Ξεροκαλίκης Τζαγγάρης ποτέ Ἰωάννη ἐν χωρίῳ Ἀποεῖνι.²⁶

9

19

φ.62r

1614, Αὐγούστου 23

†Εἰς τάς, κγ´. τοῦ Αὐγούστου, αχιδ´.

Κομεσιόν κάμνη ὁ εὐλαβῆ παπάς κῦρ Μῆχαήλ Τριβυζάς ποτέ κῦρ Σαβαστοῦ ἀπό τό χωρίῳ Δοράκι. Τοῦ κῦρ² Σαβαστοῦ Τριβυζά τοῦ υἱοῦ του, ἀψέντες μὰ ὡς ἂν νά ἦτον καί πρεζέντες. του ὁποίου δίδει ἐξουσίαν νά μπωρῇ³ ὡς ἂν τό ἴδιόν του κωρμί νά κάμη νῶτα εἰς τό ὀφίτζιο τζή ντουστούζας, εἰς τή σεντέντζια την ἀψέντε ὁ⁴ποῦ φένετε κέκάμασίν του οἱ ἀφέντες οἱ Μουζουράκιδες ἀδελφοί καί νά κοντραδείρη καί εἰς την ἰντῖματζιόν⁵ ὅπου τοῦ ἐκάμασι ἂν ἔχει τίβοτζη νά πῇ διά την ἄνοθε ἀψέντζια, πῶς σταντές καί νά μην τόν ὀρίσουνε⁶ οὐδέ πολλύ οὐδέ λίγο, δέν ἐνεφάνηκε στον ὀρισμό νά πηλογιῇ. Μὰ ἂν πρετεντέρουνε τίβοτζη λο⁷γαργιασμό μέ τον ἄνοθε ἀφέντη παπά, ἄς τον ὀρίσουνε μέ στράτα ἀληθείας, νά ἀναφανῇ ὀμπροστάς⁸ στή δικαιοσύνη, καί ὅτι εἶναι θέλει ῥεσποντέρει τῶν λεγόμενων ἀφεντῶν Μουζουράκιδων καί ἔτζη στέργει καί παρακαλεῖ⁹ μάρτυρες

⁹ ἐδόθη εἰς τό γονικάρει

παρακαλετοί μαστρό Ντζώρντζι Κυριάκος Μουράρος ποτέ κῦρ Παύλο καί Νικολό Καλαύτη τοῦ Μανούσου καί οἱ δύο ἐν χωρίῳ Αποεῖνι.

20

φ.62r

1614, Αὐγούστου 30

†Εἰς τάς, λ. Τοῦ αὐγούστου, ἀχιδ'.

Ἐστοντας καί νά ἡμελλε νά σιγύρουν διαφοραῖς λίτες ντεφερέντζιες καί ἐξοδες ἀνάμεσα εἰς τους κατωγεγραμμένους² ἤγου εἰς τον κῦρ Γεώργι Χορτάτζη τοῦ Μάρκω, ἰντραβενήροντας ὀδιά λόγου του, καί ὡς ἄν κομεσάριος τζή ποτέ³ Ἐργύνας Καλοματοπούλας τζή γυναικας του καί ὡσά γοβερναδόρος τῶν παιδιῶν του καμωμένα μέ την⁴ ἄνοθε. Καί εἰς τον κῦρ Ἰωάννη Καλομάτη ποτέ Μάρκω. κατοικούμενοι καί οἱ δύο εἰς τό Μετόχι Καλοματιανῶ⁵ παρτυνέντζια τοῦ χωρίου Αποεινίου καί πεθυμῶντας νά λήψουνε ἀπό ἐκεῖνες ὅλες καί ἀποῦ τά⁶ στρούσια τοῦ παλατίου ὁποῦ ἐθέλανε νά ἔμπουν εἰς τό μέσον τος, ἀπάνω διά ἓνα σπήτι ὁποῦ ὁ ἄνοθε⁷ Καλομάτης ἐπούλησεν τοῦ λεγομένου Χορτάτζη, καθὼς φένετε μέ ἰνστρουμέντον τος καμωμένῳ διά χειρός⁸ τοῦ κῦρ Μίχελι Ἀρχάβλη νοτάριου ἀχιστ'. Ἰουλλίῳ, ιθ. καί ὡς ἄν εἰς ἐκύνο διά τοῦτο μέ δύναμιν τοῦ παρόντος⁹ φανεροῦ¹⁰ (62v) φανεροῦ ἰνστρουμέντου κομπρομεσωρίου, λεντζέρουσι τους κατωγεγραμμένους ἄλμπίτρος ἄλμπιτρατόρους¹¹ καί τέλειους κομποζιτόρους, ἤγου ὁ ἄνοθε Χορτάτζης ἐλεντζέρει τον μισέρ Μικέλε Σίδερο καί ὁ ἄνοθε Καλο¹²μάτης ἐλεντζέρει τον μισέρ Μικέλ Καλαύτη τῶν ὁποίων δίδουσι ἀουτοριτά γενεράλε νά δοῦσιν καί νά ἀ¹³κούσουσιν ὅλαις τος ταῖς διαφοραῖς ὁποῦ ἔχουσι νά ποῦσι διά τή λεγόμενην ὑποθεσῖν καί ντεπιού νά¹⁴ τό στημάρουν κῖόλα τό λεγόμενο σπήτι εἰς φόβον Θεοῦ μπορῶντας νά τζή κρίνουν με ὀρισμόν καί δίχος, μέ¹⁵ μαρτύρους καί χωρίς, μέ γραφαῖς καί δίχος γραφαῖς, μέ ὄρκον καί χωρίς ὄρκο. καί ἄδε σάζουντε νά σύρνουν¹⁶ τέρτζῳ ὅποιον τος ἤθελε φανεῖ, νά τζή ξεφλήσουσιν την σήμερον ἡμέραν, νά κάνουν ἄλτο ἐμπας¹⁷ ντέ γιούρε ντέ φάτο μόρε βένετο καί ἱναπιλάμπιλε. προμετέροντας οἱ ἄνοθε μερίδες, καί ὅτι ἐθελα¹⁸σιν κάμει καί ἀποφασίσει οἱ λεγόμενοι τος ἄλμπιτροι, νά εἶναι στερεόν καί βέβαιον εἰς παντοτινά, μόρε βένετο¹⁹ καί ἱναπιλάμπιλε καί στέργουν καί παρακαλοῦν μάρτυρες παρακαλετοί Μίχελι Παῦλος ποτέ Μανόλι καί Μίχελι Πρικαγού²⁰ρις ποτέ Κοκόλι καί οἱ δύο ἐν χωρίῳ Βελούλι.

φ.62v

Τῇ αὐτῇ ἡ μέρα.

Μέ δύναμιν καί ἐξουσίαν ἑνός ἰνστρουμέντου κομπρομεσωρίου, καμωμένω την σήμερον διά χειρός ἐμέναν τοῦ² νοδάρο, ὁ μισέρ Μικέλες Σίδερος, καί ὁ μισέρ Μικέλ Καλαύτης ἄλμπιτροι κτριτάδες, ἴδασιν καί ἐκούσασιν³ ταῖς διαφοραῖς ὅπου ὁ κῦρ Γεώργιος Χορτάτζης, καί ὁ κῦρ Ἰωάννης Καλομάτης εἵχασιν νά ποῦσι καί νά ἀλειάρου, διᾶ⁴ βοήθειαν ἐδικήν τος, κατά την ἀουτοριτά ὅπου τός ἐδώκασιν εἰς τό λεγόμενον ἰνστρουμέντο, ντέ γιούρε ντέ φάτο,⁵ μόρε βένετο καί ἱναπιλάμπηλε, οἱ ὅποιοι καλά ἐξετάζασιν εἰς φόβον Θεοῦ καί ἀληθείας, μέ ὅτι ξεκαθα⁶ροσύνη καί λογαριασμόν εἶχε νά πῇ ἡ μιὰ μερά καί ἡ ἄλλη καί ἐστημάρασιν καί ἴδασιν καί ἐκούσασιν.⁷ ὅλαις τος ταῖς διαφοραῖς καί ντεφερέντζιες ὅπου εἵχασιν νά ποῦσι διά την ὑπόθεσιν ὅπου ἦτονε ἀναμε⁸σός τος. Καί διά τοῦτο κράζουσι πρῶτας τό ὑπέρ ἐυλογητικόν ὄνομα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καί τῆς παναχράντου⁹ αὐτοῦ Μητρός, ἔπειτα θέλουν καί τερμενάρουν καί σεντεντζιάρουν τον λεγόμενον Χορτάτζη, νά δώσῃ τοῦ λεγόμενου Καλο¹⁰μάτη εἰς τέρμενω ἡμέραις. 3| πρῶταις ἐρχόμεναις ὑπέρπυρα ἐξήντα. ἀλέως νά τά σκοδέρνην διά τοῦ Γασαλδο καί¹¹ ἔτζη οἱ ἄνωθε κριτάδες θέλουν νά εἶναι τελεία ἀπόφασιν, βάνοντας εἰρήνην καί ἀγάπην εἰς τζή ἄνωθε μερίδες¹² καί ὁδία ξεκαθαροσύνη τῆς ἀληθείας, θέλουν σωτοσκριβέριν κῖόλα μέ τά ἴδια τος χέργια καί ταν¹³σάρου καί γιὰ τόν κόπον ἐμένα τοῦ νοδάρο, λίτρες τέσσερεις.¹⁴

|¹⁵ἐγὼ Μίχελίς Καλαύτης ποτέ μισέρ Τζόρτζη στέργω τα ἄνωθε

|¹⁶ἐγὼ Μίχελίς Σίδερος του ποτέ παπά κυρ Γεοργί: στέργω τα ἀνωθε

φ.62v

Τῇ αὐτῇ ἡμέρα

Ἐναφάνησαν οἱ ἄνωθε μερίδες εἰς ἐμέναν τό νοδάρο καί εἰς πασίμου καί ἐδιάβασάτος τὴν ἄνωθε σεντέτζια, οἱ ὅποιοι μέ² παρακαλέσασιν ὁμπρός των κατωγεγραμμένων μαρτύρων, νά κάμω νῶτα. πῶς ἀτζετάρουν καί ρατηφικάρουν³ τὴν ἄνωθε σεντέντζια καθὼς στέκει, σᾶν νάχεν ἦσται καί ἀποῦ τό ἐκλαμπρότατο ὁφίτζιο τά ρωμέκα ρατηφικάρουν⁴ μάρτυρες παρακαλετοί Μίχελί

Κουτελάρος ποτέ Ἰωάννη. ἀποῦ τῶν Καλοματιανῶ. καί Κοστάντις Λιγνός Τζαγγάρις ποτέ Γεωργί
ἐν χωρίῳ Βελούλι.

23

φ.62v

Τῇ αὐτῇ ἡμέρα.

Ὁ κῦρ Ἰωάννης Καλομάτης ποτέ Μάρκω, κάμνη γεμάτην καί ἀνέκοπτην σιγουριτάν καί
παντοτινήν ἀνάπαισιν του|² κῦρ Γεωργίου Χορτάτζη τοῦ Μάρκω, εἰς ὑπέρπυρα ἐξήντα, ὅπου
ἤλαβε την σήμερον ἀπό λόγου του, ὀμπρο|³στάς ἐμένα τοῦ νοδάρο καί των κάτωθε μαρτύρων,
μέσα εἰς ἓνα τζεκύνη χρυσό καί τό ρέστος κατρίνια,|⁴ τά ὅποια εἶναι ἀκόντο ἐκεινῶν ὅπου οἱ
ἄλμπιτροί τος ἐκάμασι νά του δώση. Καθώς φένετε εἰς την|⁵ σεντέντζιάν τος καμωμένη την
σήμερον, διά χειρός ἐμέν του νοταρίου καί στανές νά ὀλοπληρωθῇ ὡς ἄνοθε|⁶ διά τά λεγόμενα
ὑπέρπυρα ἐξήντα. διά τοῦτο στρέφει τον ἄνοθε Χορτάτζη σιγούρον καί ἀναπαημένον εἰς
παντοτινά|⁷ μέ τους διαδόχους του καί στέργει καί παρακαλεῖ, μάρτυρες παρακαλετοί, Μιχέλέ
Κουτελάρος ποτέ Ἰωάννη καί Κω|⁸σταντί Λιγνός Τζαγγάρης ποτέ Γεωργί ὁ Κουτελάρος ἀποῦ των
Καλοματιανῶ καί ὁ Λιγνός ἀποῦ τό χωρίῳ Βελούλι.

XII. Γλωσσάριο

A

ἀκόντο (ιτ. acconto): η μερική καταβολή έναντι αμοιβής, ή χρέους, ή προκαταβολής.

ἀγροικῶ: ακούω, κρίνω.

αὐτοριτά (ιτ. autorità): εξουσία, αρχή, αυθεντία.

άσεντέρω (ιτ. assentare): απουσιάζω, απομακρύνομαι φεύγω.

ἀτεντέρω (ιτ. attendere): περιμένω.

ἄτο ή ἄττο (ιτ. atto): πράξη, ενέργεια, απόδειξη, έγγραφο με νομική υπόσταση, συμβόλαιο, πρακτικά, αρχείο, συμβολαιογραφικές πράξεις.

ἀψέντε (λατ. absente): δικαστική απόφαση.

Γ

γαστάλδος (ιτ. castaldo): ἐπίτροπος, ἐπιστάτης, οἰκονόμος.

γκενεραλμέντε (ιτ. generalmente): γενικώς.

γοβερναδόρισα - γοβέρνο (ιτ. governo): η κυβερνήτης-κυβέρνηση.

γονικεύω: νοικιάζω.

Δ

δεποζιτάρουν - ντεποζιτάρουν (ιτ. deposito): παρακαταθέτουν.

δουκάτο: αργυρό βενετικό νόμισμα.

Ε

ἐμπόλια (βεν. imboglio): η μπόλια, το κεφαλομάντηλο, αραχνούφαντο ύφασμα, εξάρτημα της γυναικείας φορεσιάς, κάλυμμα παντρεμένης γυναίκας.

ετζετάρω, ατζιον (βεν. azion): η δράση, ενέργεια, πράξη, υπόθεση.

ἔστωντας: καθ' όσον, επειδή.

Η

ἥγου: δηλαδή.

ἤμπορώ: μπορώ

I

ἱμπεριάλε (ιτ. imperiale): αυτοκρατορικός.

ἱμποτεγάρω: (ιτ. ipotecare): υποθηκεύω.

ἱναπιλάμπιλε (ιτ. inappellabile): ανέκλητα.

ἱνστρουμέντο (λατ. instrumentum, βεν. istromento): το δικαιοπρακτικό έγγραφο.

ίντζίρκα (ιτ. incirca): κ.

K

κονσινιάρω (ιτ. consegnare): παραδίδω, τιμωρώ με περιορισμό, απαγορεύω την έξοδο, διατάσσω ετοιμότητα, επιφυλακή.

κοντεζεδέρω: παραχωρώ

κομούνα: κοινός, δημόσιος.

κοντεντάρω (ιτ. contentare): ικανοποιώ, ευχαριστώ.

κοντέντος (ιτ. contento): ικανοποιημένος, ευχαριστημένος, εύθυμος.

κοντράστο (ιτ. contrasto): η αντίθεση, φιλονικία, έριδα, λογομαχία, καυγάς, σύγκρουση.

κομισάριος (ιτ. commissione): επίτροπος, το μέλος μιας επιτροπής

κομεσιόν (βεν. commission): η εντολή, παραγγελία, επιτροπή

Λ

λεγάτο (ιτ. legato): κληροδότημα.

λίμπρο ή λήμπρο (ιτ. libro): το βιβλίο, η Βίβλος.

λίρα ή λίτρα: αργυρό βενετικό νόμισμα.

M

μαγιστράτον (ιτ. magistrato): αρχή, διοίκηση.

μαντενέρω (ιτ. mantenere): διατηρώ, κρατώ, συντηρώ υπερασπίζομαι.

μαϊστρο ή μάστρο (βεν. mistro, maestro): ο τεχνίτης, ο μάστορας.

μερτικό: το μερίδιο, ορισμένο ποσό, ποσοστό.

μισέρ: ο κύριος, προσφώνηση απευθυνόμενη σε ευγενή ή αστό.

μόδος (βεν. modo) τρόπος, δυνατότητα.

μόμπιλε (ιτ. mobile): το έπιπλο, μονάδα άμεσης δράσης, κινητός, (-η, -ο)

μουζουρά, μίζουρι ή μουντζούρι (βεν. misura): δοχείο ως μέτρο χωρητικότητας και βάρους καρπών, συνήθως δημητριακών, μέτρο έκτασης.

μπενεφίτζιο (ιτ. beneficio): όφελος, πλεονέκτημα, ευεργέτημα, κέρδος.

μπονιφικάρω (ιτ. bonificare): βελτιώνω, εκκαθαρίζω.

N

νοδάρως, νοτάριος (ιτ. notaio, notaro, nodaro.): νοτάριος, συμβολαιογράφος.

ντεφεντέρω (ιτ. difendere): υπερασπίζω.

ντεφερέτζια -ες (ιτ. differenza): διαφορές, αντιπαράθεσεις.

O

όμπλιγάρω (βεν. obligar, ιτ. obbligare): υποχρεώνω, δεσμεύω

όφίκκιο, όφίτζιο (λατ. officium ιτ. ofizio): το αξίωμα, η αρχή, η εξουσία, η υπηρεσία, το γραφείο.

ορδινάριος -ους (ιτ. ordinario): ιερέας χειροτονημένος, κάτι το συνηθισμένο, τακτικός.

Π

πάκτος (λατ. pactum): μίσθωση συνήθως αγροτικού ακινήτου με ορισμένη χρονική διάρκεια.

πακτώνω: ενοικιάζω, δίνω ή παίρνω σε εκμίσθωση με πρόσκαιρη σύμβαση.

πατουήρω (ιτ. pattuire): συνομολογώ, συμφωνώ ρητά, διαπραγματεύομαι, απαιτώ όρο σε συμφωνία, συμβάλλομαι, καθορίζω άρθρο σε σύμβαση, θέτω όρο σε σύμβαση, ορίζω.

ποσεδέρω, ποσεντέρω (ιτ. possedere): διαθέτω, έχω περιουσία, κρατώ.

ποσέσο (ιτ. possesso): η κατοχή, η εξουσία.

πρεζεντάρω (ιτ. pressentare): παρουσιάζω, καταθέτω, προσκομίζω.

πρεζέντε -ς (ιτ. presente): το παρόν, γραμματικά ο ενεστώτας, παρών -ουσα, -ον.

προκουραδός, προκουρατόρος (ιτ. procurator): πληρεξούσιος, είτροπος.

προμετέρω (ιτ. promettere): υπόσχομαι, δίνω τον λόγο μου.

προτζεδέρω (ιτ. βεν. procedere): προχωρώ, εισάγω σε δίκη.

Ρ

ρατιφικάρω (ιτ. ratificare): επικυρώνω.

ρεγίστρο (ιτ. registro): το ανάγραφο, το κατάστιχο.

ρεγκιστράρω ή ρεγιστράρω ή ρετζιστράρω (ιτ. registrar): καταχωρίζω, πρωτοκολλώ, εγγράφω.

ρεσποντέρω (ιτ. rispondere): απαντάω.

ρετζιμέντο ή ρεγκιμέντο (βεν. refudar, ιτ. rifiutare): η βενετική κυβέρνηση, η διοίκηση.

ρεφουδάρω (βεν. refudar, ιτ. rifiutare): αρνούμαι, παραιτούμαι από δικαίωμα, αποποιούμε, ακυρώνω.

Σ

σεντεντζιάρω (ιτ. sentenziare): μιλώ επιγραμματικά, μιλώ με αποφθέγματα, βγάζω απόφαση, δικάζω.

σιγουριτά ή σεγουριτά (ιτ. sicurtà, βεν. seguita): η ασφάλεια, η εμπιστοσύνη, η σιγουριά, η εγγύηση, η ασφάλιση.

σινιόρ (βεν. signor): ο κύριος.

σκοδέρνω ή σκουδάρω (βεν. scoder): εισπράττω, λαμβάνω το οφειλόμενο τέλος, ή χρήματα.

σκιτίττο ή σκρίτο (ιτ. scritto): το γραπτό, το ιδιωτικό έγγραφο, η συμφωνία.

σμινοήρω (ιτ. sminuire): υποτιμώ, υποβιβάζω, υποβαθμίζω.

σουμάρω (βεν. sumar): αθροίζω.

στάμπιλε (ιτ. stabile): σταθερός, διαρκής, αμετάβλητος.

στέργω: αποδέχομαι, συναινώ, ανέχομαι.

στίμα (ιτ. stima): η εκτίμηση, ο υπολογισμός.

συμά: κοντά

συνιβάζομαι: συμβιβάζομαι

T

ταβλομαντέλο: τραπεζομάντηλο

τέρμονας (ιτ. termine): η διορία, η προθεσμία.

τζεκίνι (βεν. zecchin): το χρυσό βενετικό νόμισμα.

X

χαρίσματα: κάποιο ποσοστό της προίκας που πάει στον γαμπρό.

Ψ

ψίδι: η μαξιλαροθήκη.

Βιβλιογραφία

Davies Sirlol, Davies L. Jack, *Between Venice and Istanbul: Colonial landscapes in early modern Greece*. Athens: The American School of Classical Studies at Athens, 2007

Dursteler, Eric R., *A Companion to Venetian History, 1400-1797*, Leiden Boston: Brill, 2013

Leonora Navari, Καραπιδάκης Ε. Νίκος, Αρβανιτάκης Δημήτρης, Κακλαμάνης Στέφανος, Κραντονέλλη Αλεξάνδρα, Μελάς Βίκτωρ, *Το Ιόνιο Πέλαγος. Χαρτογραφία και Ιστορία 16^{ος}-18^{ος} αιώνας*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης

Mioni Elpidio, *Εισαγωγή στην Ελληνική Παλαιογραφία*, Αθήνα: Μορφωτικό ίδρυμα Εθνικής τραπέζης. 1998

Finlay George, *History of Greece under Othoman and Venetian domination*, Edinburgh, London: William Blackwood and sons, 1856

Windrow, Martin, *The Venetian Empire 1200-1670*, Great Britain: Osprey, 1989

Βάσσης Ιωάννης, Κακλαμάνης Στέφανος, Λουκάκη Μαρία, *Παιδεία και Πολιτισμός στην Κρήτη, Βυζάντιο – Βενετοκρατία*, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, 2008

Γιαννακόπουλος Γιώργος, Μπουντούρη Βασιλική, *Εισαγωγή στην Αρχειονομία*, Αθήνα: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Συγγράμματα και Βοηθήματα, 2015

Δημητριάδου Μαρία «*Το χαρτί και το μελάνι τον καλό γαμπρό τον κάνει*». *Τα προικοσύμφωνα στα Ιστορικά αρχεία του Μουσείου Μπενάκη*, Αθήνα: Μουσείο Μπενάκη, 2018

Διαλέτη Ανδρονίκη, Πλακωτός Γιώργος, Πούπου Άννα, *Ιστορία της Βενετίας και της Βενετικής Αυτοκρατορίας, 11^{ος} – 18^{ος} αιώνας*, Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 2015

Ζαρίδη Κατερίνα, *Πληροφορίες για τη στοιχειώδη εκπαίδευση στη Κέρκυρα τον 16^ο αιώνα*, Αθήνα Εώα και Εσπέρια, 1994 – 1996

Ζέη Ελευθερία, *Χρόνοι και χρόνος στις νησιωτικές κοινωνίες μέσα από τα νοταριακά αρχεία (17^{ος} – 18^{ος} αιώνας)*, Αθήνα: Μνήμων, 2005

Κακλαμάνης Στέφανος, *Η Χαρτογράφηση του τόπου και των συνειδήσεων στη Κρήτη κατά την περίοδο της Βενετοκρατίας*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης

Καραντζόλα Ελένη, Τικτοπούλου Κατερίνα, Φραντζή Κατερίνα, *Τα νοταριακά έγγραφα ως πηγές για την πρώιμη νεοελληνική γλώσσα*, Ηράκλειο: Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη, 2012

Κασδάγλη, Αγλαΐα, *Λόγος περί νοταριακών και μια ανάγνωση διαθηκών του 16ου αιώνα απο την Κρήτη. Στερεότυπες εκφράσεις και παράγοντες διαμόρφωσής τους*, Μνήμων, 2019

Κολυβά, Μαριάννα, *Αρχειονομία. Φορείς παραγωγής αρχείων. Ιστορική αναδρομή*. Γ' έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015

Κοντομίχης Γ. Βασίλειος, *Συνταγματικοί θεσμοί και διοικητική οργάνωση στα Ιόνια νησιά από την Ενετοκρατία έως και την ένωση με την Ελλάδα*, Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2018

Κωνσταντινίδου Κατερίνα, *Τα ληξιαρχικά βιβλία του Βενετοκρατούμενου Χάνδακα (1632 – 1642). Στεγανά και δίκτυα επικοινωνίας μεταξύ των ανωτέρων κοινωνικών στρωμάτων*, Αθήνα: Εώα και Εσπέρια, 2007

Λαμπρινός Κώστας, *Ευγενείς και cittadini στη κοινότητα της βενετικής Σητείας. Κοινωνικές ζυμώσεις και ανακατατάξεις (τέλη 16^{ου} – 17^{ου} αιώνας)*, Αθήνα: Μνήμων, 2012

Λυμπέρης Κορέας, *Η διοίκηση στις ελληνικές χώρες υπό βενετική κυριαρχία. Κέρκυρα, Κρήτη Κύπρος*

Μάλλιαρης Αλέξης, *Αρχεία πηγές γνώσης, πηγές μνήμης. Τα αρχεία της Γαληνότατης Αριστοκρατίας των Βενετών*, Αθήνα: Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδας, 2009

Μαραβελάκης Π. Ιωσήφ, *Το εμπόριο στην Κρήτη κατά την περίοδο της Βενετοκρατίας κατά το διάστημα 1453-1669*

Ξανθουδίδης Στέφανος, *Η Ενετοκρατία εν Κρήτη και οι κατά των Ενετών αγώνες των Κρητών*, Athen: Byzantinisch Neugriechischen Jahrbucher, 1939

Ξανθουδίδης Στέφανος, *Κρητικά συμβόλαια Ενετοκρατίας 1575-1643/ νυν το πρώτον εκδιδόμενα μετά σημειώσεων και γλωσσαρίου, υπό Στεφάνου Α. Ξανθουδίδου*, Ηράκλειο: Στυλ. Μ. Αλεξίου, 1912

Παγκράτης Δ. Γεράσιμος, *Η Βενετική κυριαρχία στα Ιόνια νησιά*, Αθήνα: Περιφέρεια Ιόνιων Νήσων, 2007

Παπαδιά-Λάλα Αναστασία, *Ανασυγκροτώντας την «κοινότητα» στις βενετοκρατούμενες ελληνικές περιοχές. Οργάνωση και αρχειακές πηγές*, Αθήνα: Εώα και Εσπέρια, 2007

Παπαδιά-Λάλα Αναστασία, *Συμβολή στην οικονομική ιστορία της βενετοκρατούμενης Κέρκυρας. Η έκθεση του γενικού προβλεπτή και καπετάνιου της Κέρκυρας Giovanni Malipiero (1741)*, Αθήνα: Εώα και Εσπέρια, 1993

Πιλίλη, Καλλιόπη *Σπυρίδων Βερβιτζιώτης Νοτάριος Κέρκυρας: Πρωτόκολλο (1741-1744)*. Κέρκυρα: Εκδόσεις Ιονίου Πανεπιστημίου 2009

Πλουμίδης Γεώργιος, *Η Βενετοκρατία στην ελληνική Μεσόγειο*, Ιωάννινα: Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, 1991

Προϊκάκη Δ. Παναγιώτα, *Μορφές πολιτικής, διοικητικής και κοινωνικής οργάνωσης στην Ενετοκρατούμενη Κρήτη κατά τον 16^ο αιώνα*, Εθνική φρουρά και ιστορία, Τεύχος 40^ο Ιούλιος-Δεκέμβριος 2017

Σιακαβέλα Σμαράγδα, *Τα νοταριακά έγγραφα του Μανουήλ Γρηγορόπουλου ως πηγή για την κρητική διάλεκτο του 16^{ου} αιώνα*. Ρόδος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 2017

Σκαμαγκά Αμάντα, *Οι νοτάριοι στο Βενετοκρατούμενο ελληνικό χώρο*, Ιστορία Εικονογραφημένη, Τεύχος 524, Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος, Φεβρουάριος 2012

Χάρου Κορωναίου Ελένη, Δρακάκης Εμμανουήλ, *Δημήτριος Φανάρης. Νοτάριος Κυθήρων 1586-1619. Κατάστιχο 1. Τόμος Α΄*, Αθήνα: Εταιρεία Κυθηραιϊκών μελετών, 2010

Ιστογραφία

Μήλιος Γιάννης “Η Δημοκρατία του Αγίου Τίτου.” *TA NEA*, 1 July 2018, <https://www.tanea.gr/2018/07/01/opinions/i-dimokratia-toy-agioy-titoy/>.

Μαλτέζου Α. Χρύσα, *Η Ενετοκρατία Στην Κρήτη | Ιστορία | 147*. <http://frontoffice-147.dev.edu.uoc.gr/history/venetainperiodcrete.html>. Accessed 22 May 2020.

Μπρούσαλης Κάρολος *ΚΡΗΤΗ 6 (Συνέχεια): Τα 440 Χρόνια Των Βενετσιάνων*. <http://historyreport.gr/index.php/%CE%A0%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%B4%CE%BF%CE%B3%CE%BD%CF%89%CF%83%CE%AF%CE%B1/%CE%9A%CF%81%CE%AE%CF%84%CE%B7/1580--6---440--->. Accessed 22 May. 2020.

Μυλωνά Κατερίνα, *ΠΑΤΡΙΣ - ΑΡΧΕΙΟ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ*. <https://archive.patris.gr/articles/171192/107238>. Accessed 22 May. 2020

Καφετζοπούλου Κορίνα, *Αποκαλυπτικά Κρητικά Προικοσύμφωνα Από Την Ενετοκρατία | Made in Creta*. <http://www.madeincreta.gr/el/article/%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CF%85%CF%80%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CE%BA%CF%81%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%83%CF%8D%CE%BC%CF%86%CF%89%CE%BD%CE%B1-%CE%B1%CF%80%CF%8C-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CF%84%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%AF%CE%B1>. Accessed 22 May. 2020.

